

Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Jaargang 28 | nummer 1 | maart 2017

*Vóór en na de bestrating van
de Lekdijk in 1937*

COLOFON

Het nieuwsblad is een uitgave van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven en verschijnt vier keer per jaar.

ISSN: 1569 - 7800

HET BESTUUR

Voorzitter:

H. van den Heuvel Voorstraat 99 4132 AP Vianen tel. 0347-355180

Vice-voorzitter:

D. Siegersma Fransestraat 12 4233 ED Ameide tel. 0183-602676

Secretaris:

C.W. Broekman Broekseweg 59 4233 CT Ameide tel. 0183-601811

Penningmeester:

J. Stasse De Bogerd 19 4233 GN Ameide tel. 0183-602488

Algemeen adjunct:

J.A. Maatkamp Lekdijk 18 2769 GA Langerak tel. 0183-602071

Leden:

C. van Gelderen Prinsengracht 43 4233 ET Ameide tel. 0183-602198

J. de Gruyter-de Kruyk Voorstraat 3 4233 EA Ameide tel. 0183 609280

A. Terlouw-vd Grijn Vijf Akkers 18 4235 AH Tienhoven tel. 0183-602110

J. Verwolf Paramasiebaan 4b 4233 EX Ameide tel. 0183-601749

BESCHERMHEER

dr. C.C. van Stolk, Ambachtsheer van Ameide

ERELEDEN

K. van der Grijn, A.M. den Oudsten, C. Rijnhout en R.A. Tieman

CORRESPONDENTIEADRES

C.W. Broekman info@ameide-tienhoven.nl internet: www.ameide-tienhoven.nl

LEZINGEN EN EXCURSIES

J. de Gruyter-de Kruyk marjan_de_gruyter@hotmail.com

J. Verwolf verwo360@planet.nl

REDACTIE NIEUWSBLAD

A.P. Provoost bram.provoost@kpnplanet.nl

C. van der Grijn cvdgrijn2@gmail.com

A. Tukker ajtukker1943@kpnmail.nl

LEDENADMINISTRATIE

J. Stasse jstasse@hetnet.nl

CONTRIBUTIE

De contributie bedraagt minimaal €17,50 per jaar, over te maken op bankrekeningnummer NL42RABO0301952248 van de Rabobank in Ameide, t.n.v. de penningmeester van de vereniging.

Opzegging van het lidmaatschap dient minimaal zes weken voor het eind van het verenigingsjaar te hebben plaatsgevonden. Het verenigingsjaar loopt van 1 januari tot en met 31 december.

De redactie besteedt de uiterste zorg aan de in dit nieuwsblad opgenomen artikelen. Onvolkomenheden kunnen echter voorkomen. Het bestuur van de Historische Vereniging aanvaardt dan ook geen aansprakelijkheid voor daaruit voortvloeiend ongerief.

Het is zonder voorafgaande toestemming van de auteur niet toegestaan een artikel of delen daarvan over te nemen, te (doen) publiceren of anderszins openbaar te maken of te verveelvoudigen.

Drukwerk: Van der Perk Groot-Amers

Inhoud maart 2017

- 3 Van de hoofdredacteur
- 4 Verenigingsnieuws
- 5 360 jaar Paardenmarkt Ameide
11 tot en met 14 oktober 2017
- 6 Rabobank Clubkas Campagne 2017
- 6 Luitenant-generaal Tette (Ted) Meines
(1921 - 2016)
- 8 Ontwikkeling ledenbestand
- 8 De 4 mei herdenking 2017
- 8 Reacties van lezers
- 9 Duitse bommen op de Alblasserwaard
De meidagen van 1940
- 18 Herinneringen aan dokter Aberson
- 22 Jaap en Anna Nugteren, twee opzienbarende
oud-inwoners van Ameide
- 32 De wegen in de Alblasserwaard rond 1925
en daarna
- 41 De bestrating van de Lekdijk
- 47 Uit de hand gelopen Paasdagen in 1896

Van de hoofdredacteur

Beste leden en meelezers van het Nieuwsblad,
Voor u ligt het eerste nummer van de 28ste jaargang van het Nieuwsblad van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven - het voorjaarsnummer maart 2017. Terugblikkend naar de voorbije winter is die weer mild geweest en heeft de winter de leden van de jubilerende IJclub 'Hollandia' dus niet gebracht wat zij hoopten. De uitgave van het Nieuwsblad van december 2016 was bijzonder voor de Historische Vereniging, omdat de oplage niet minder dan 1250 exemplaren was.

In dit nummer beginnen we met vijf bladzijden verenigingsnieuws, o.a. over de aanstaande expositie, de Rabobank Clubkas Campagne en de aanstaande 4 mei herdenking. Er is een In Memoriam van Generaal Meines, die in 1999 aanwezig was bij de onthulling van het Herdenkingsmonument.

De langere artikelen gaan dit keer over verschillende onderwerpen. Met het oog op de aanstaande 4 mei herdenking is er een artikel gewijd aan de meidagen 1940 toen, meerdere plaatsen in de Alblasserwaard door Duitse bommen zijn getroffen, waarbij zowel militaire als burgerslachtoffers zijn gevallen.

Hans van den Heuvel schreef over de herinneringen aan de schoolarts mej. H.E. Aberson, oftewel "dokter Aberson," zoals ze destijds door jong en oud werd genoemd. Vele 'wat oudere' lezers zullen zich haar nog goed voor de geest kunnen halen.

Vervolgens wordt er ruim aandacht geschonken aan een tweetal opmerkelijke oud-Ameidenaren: Jaap Nugteren en zijn zus Anna. Jaap volgde in 1920, nog maar 22 jaar oud, zijn vader op als dijkopzichter van de Alblasserwaard. Net 30 jaar oud werd hij in 1927 wethouder in Ameide. Enkele jaren later vertrekt hij naar Ned. Indië om daar als ingenieur te werken bij

de waterstaat op Oost-Java. In Soerabaja wordt hij gekozen tot lid van de gemeenteraad. Daar is hij in 1934 onverwacht overleden en kwam er een eind aan een kort, maar opmerkelijk leven. Zijn zus Anna werd onderwijzeres en werkte meer dan 40 jaar op een lagere school in Krimpen aan de Lek. In 1991 is zij, 89 jaar oud, voor de televisie geïnterviewd over de veranderingen in het basisonderwijs. Kortom, ook zij was een opmerkelijke mens.

Jaap Nugteren hield zich als dijkopzichter ook bezig met de ontwikkeling van de Alblasserwaard. Aan de hand van een artikel van hem wordt een overzicht gegeven van de slechte toestand van de wegen in de regio rond 1925 en de plannen om die toestand te verbeteren. Het artikel laat tevens zien hoe lang het duurt voor die plannen gerealiseerd worden. Aanluitend is er een artikel over de bestrating van de Lekdijk tijdens de werkverschaffing in 1937/8. Het doel was om het verkeer op de dijk veiliger te maken, maar op de pas bestrate Lekdijk is er al meteen een ernstig ongeval bij Herlaar met twee dodelijke slachtoffers.

Met de paasdagen van 2017 voor de boeg is er tot slot een artikel over een uit de hand gelopen paasdag in 1896. Het artikel, gebaseerd op een discussie in de krant, waarschuwt voor de kwalijke gevolgen van drankmisbruik en geeft suggesties hoe daar een eind aan gemaakt kan worden.

Op de achterkant van dit blad wordt een excursie aangekondigd naar het Watersnoodmuseum te Ouwkerk (Zeeland) en een bezoek aan de historische stad Zierikzee. Noteer de datum zaterdag 16 september 2017 en geef u op bij de organisatoren.

Ik wens u wederom veel leesplezier toe.

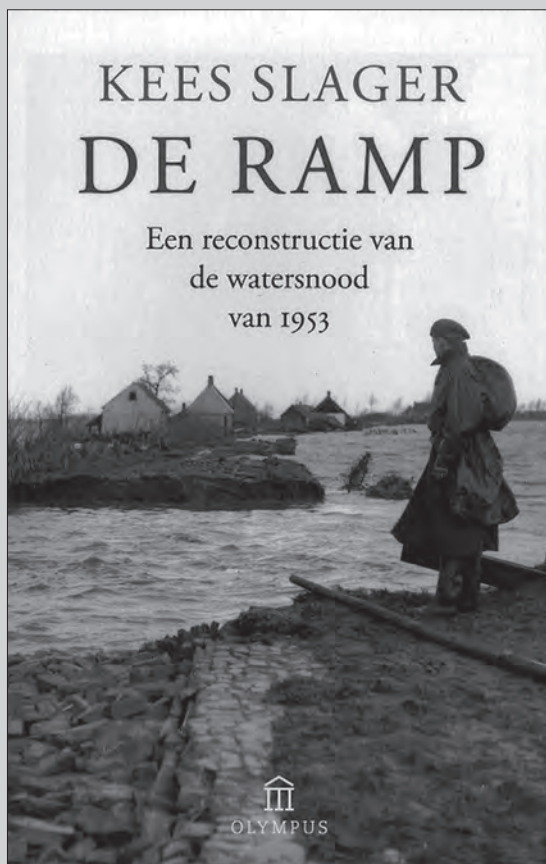
Met vriendelijke groeten,
Bram Provoost

Kees Slager

DE RAMP

Veel belangstelling voor lezing 'De Watersnood van 1953'

Op donderdagavond 17 februari 2017 moesten er extra stoelen bij om alle toehoorders te laten zitten. Niet minder dan 46 personen waren naar het Stadhuis op de Dam te Ameide gekomen om te luisteren naar de presentatie van Kees Osseweijer over de Watersnood van 1 februari 1953, ook wel kortweg 'De Ramp' genoemd. De heer Osseweijer is als oud-directeur van de Rabobank geen onbekende in Ameide. Voor de pauze sprak hij over de gebeurtenissen van 1953 in algemene zin. Hoe kon het gebeuren? Welke rol speelden de weersomstandigheden (storm), springvloed en de toestand van de dijken. Welke gebieden waren overstroomd, hoe werd de evacuatie van overlevenden aangepakt, enz.

Na de pauze werd zijn verhaal persoonlijker. Afkomstig uit Den Bommel op Goeree-Overflakkee en met familie in Oude Tonge vertelde hij over zijn eigen belevenissen en die van naaste familieleden. Hoe machteloos men was in die nacht van 1 februari, hoe men soms tevergeefs vluchtte voor het water en dat men wel wilde helpen, maar vaak niet kon vanwege het gebrek aan reddingsmiddelen.

Kortom een boeiende en ook emotionele avond, die voor vele aanwezigen ook weer eigen herinneringen aan die tijd naar boven bracht.

Voor wie meer wil weten is het boek "De Ramp" van Kees Slager zeer geschikt. Daarnaast kan men natuurlijk op zaterdag 16 september 2017 ook mee met de HVAT-excursie naar het Watersnoodmuseum in Ouwkerk op Schouwen en Duiveland. Meer informatie hierover is te vinden op de achterpagina van dit Nieuwsblad.

Na afloop kreeg de heer Osseweijer een mand met regionale lekkernijen en werd hij bedankt door Jory Verwolf, die samen met Marjan de Gruyter de lezingen en excursies voor de HVAT organiseert.

▲ V.l.n.r.: Hans van den Heuvel, Kees Osseweijer en Jory Verwolf na de lezing op 16 februari 2017.

Expositie

360 jaar Paardenmarkt Ameide

11 tot en met 14 oktober 2017

▲ Met het traditionele "Handjeklap" werd in de vorige eeuw de verkoop van paarden bekrachtigd.

Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven organiseert in nauwe samenwerking met het bestuur van de Stichting Paardenmarkt Ameide in de periode van woensdag 11 tot en met zaterdag 14 oktober van dit jaar een breed opgezette expositie ter gelegenheid van het 360-jarig bestaan van de Paardenmarkt van Ameide. Evenals in voorgaande jaren wordt de expositie ter plaatse gehouden in de Gereformeerde Sionkerk aan de Prinsengracht. De opening vindt op dinsdag 10 oktober (in de avonden) plaats.

De expositie geeft een beeld van de geschiedenis van de "vanouds bekende Ameidese Paardenmarkt", die traditiegetrouw jaarlijks op de tweede donderdag in oktober wordt gehouden, door middel van ingelijste vergrotingen van vijftig oude foto's en een uitgebreide verzameling documentatiemateriaal (notulenboeken, kranten, affiches, geschriften, enz.); attributen uit de paardenwereld en (wissel)bekers, medailles, rozetten, linten en andere trofeeën, en vijf in de tweede helft van de vorige eeuw gemaakte films.

Materiaal gezocht...

Mocht u in het bezit zijn van foto's (van met name de handel in en de keuring van paarden, het ringrijden, het koek slaan en andere typische Paardenmarkttafelen), documenten en (of) attributen, waarmee vorm en inhoud kan worden gegeven aan de expositie, dan zullen de beide besturen het op prijs stellen als u deze voor een korte periode in bruikleen wilt geven. Mevrouw Annie Terlouw-van der Grijn, voorzitter van de "Wergroep 360 jaar Paardenmarkt Ameide" en bestuurslid van onze vereniging, fungeert in dit verband ook ditmaal als contactpersoon. Bereikbaarheid: telefoon: 0183 602110, mailadres: annie.terlouw@versatel.nl

Het spreekt voor zichzelf dat met de grootst mogelijke zorgvuldigheid met uw eigendommen zal worden omgegaan, waarbij van belang is dat de Historische Vereniging over moderne, afsluitbare vitrines beschikt, de kerk elektronisch beveiligd is en er een verzekering wordt afgesloten, ook wat betreft het transport.

Het bestuur van de Stichting Paardenmarktcomité Vianen en het bestuur van het Stedelijk Museum Vianen hebben inmiddels al toegezegd medewerking te zullen verlenen aan de expositie.

Rabobank

Clubkas Campagne 2017

AAN: de leden van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

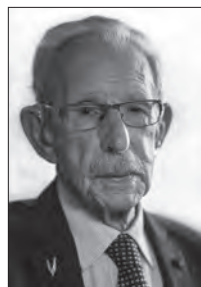
Het zal velen van u niet zijn ontgaan dat onze vereniging in de jaren 2013, 2014, 2015 en 2016 niet onaanzienlijke bedragen heeft ontvangen dankzij een sponsoractie van de Rabobank. De directie van de Rabobank Alblasserwaard Vijfheerenlanden heeft onlangs laten weten dat deze actie, die inmiddels bekendheid geniet onder de naam "Rabobank Clubkas Campagne", wordt voortgezet. Dit houdt in grote lijnen het volgende in:

- De Rabobank Alblasserwaard Vijfheerenlanden stelt een bedrag van honderdduizend euro beschikbaar voor verenigingen en stichtingen, die actief zijn in het werkgebied van de bank. De Historische Vereniging Ameide en Tienhoven behoort ook dit jaar tot de deelnemers.
- De leden van de bank bepalen gezamenlijk de hoogte van de bedragen, die de verenigingen en stichtingen krijgen. Door het uitbrengen van hun stem hebben de leden zo inspraak in de bestemming van een gedeelte van de winst van de bank.
- Hoe meer stemmen een vereniging of stichting verwerft, hoe meer geld men van de bank ontvangt. Het beschikbare budget wordt namelijk naar rato van het aantal uitgebrachte stemmen verdeeld.

De leden van de Rabobank Alblasserwaard Vijfheerenlanden kunnen in de periode van dinsdag 28 maart tot en met dinsdag 11 april hun stem digitaal uitbrengen. Voorafgaand daaraan ontvangen ze per post een unieke code om vijf stemmen uit te brengen, waarbij - anders dan voorheen het geval was - maximaal twee stemmen op dezelfde vereniging of stichting mogen worden uitgebracht.

Het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven zal het uiteraard bijzonder op prijs stellen als veel leden van de bank hun stem andermaal op deze vereniging uitbrengen. Het sponsorbedrag zal niet worden toegevoegd aan de algemene middelen van de vereniging, maar worden besteed aan drie speciale projecten, te weten de plaatsing van een tweede plaquette bij het plaatselijke Oorlogsmonument, de organisatie van een grote, in oktober van dit jaar te houden expositie ter gelegenheid van het 360-jarig bestaan van de "vanouds bekende Ameidese Paardenmarkt" en de afronding van de herinrichting van de parterre van het oude stadhuis op de Dam in Ameide.

Hans van den Heuvel, voorzitter van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven

Luitenant-generaal Tette (Ted) Meines (1921 - 2016)

In zijn woonplaats Leidschendam overleed op 24 december van het vorig jaar, daags voor Kerstmis, luitenant-generaal der artillerie b(uiten) d(ienst) Tette (Ted) Meines.

Hij was de grondlegger van het Nederlandse veteranenbeleid en stond door zijn onvoorwaardelijke inzet voor de erkenning en waardering van deze groep (oud-) militairen in brede kring bekend als de "Vader der veteranen" of de "Veteraan der veteranen".

De latere opperofficier werd op 25 september 1921 geboren in Huizum (een kern van de huidige gemeente Leeuwarderadeel). Hij groeide daar op in een orthodox protestants-christelijk gezin en bleef zijn leven lang een diep gelovig man.

De geboren en getogen Fries gaf al op jonge leeftijd blijk van zijn grote moed en medemenselijkheid. In de Tweede Wereldoorlog stelde hij zijn leven namelijk in de waagschaal bij het redden en helpen onderduiken van tientallen Joodse kinderen. Op grond daarvan werd hij als "Rechtvaardige onder de Volkeren" in 1992 begiftigd met de onderscheiding "Yad Vashem" en in 2015 benoemd tot "Ereburger van de Staat Israël". Daarnaast was Meines ook actief betrokken bij andere vormen van verzetswerk.

Na de oorlog trad hij als vrijwilliger in dienst bij de Koninklijke Landmacht. Zijn opleiding tot artillerie-officier voltrok zich in Engeland, waarna in 1948 uitzending naar het toenmalige Nederlands Indië volgde.

Na zijn terugkeer in ons land maakte de artillerist carrière bij de landstrijdkrachten. Hij verwierf in 1960 het Generale Stafbrevet aan de prestigieuze Hogere Krijgsschool (HKS) in Den Haag en vervulde bij het grootste krijgsmachtdeel verscheidene belangrijke commando- en staffuncties. Zijn laatste functie - bij het verlaten van de actieve dienst in 1976 - was Plaatsvervangend Kwartiermeester-Generaal, in de rang van generaal-majoor.

De oud-generaal ging na zijn dienstverlating niet op zijn lauweren rusten. Integendeel, hij ging - na eerst nog directeur te zijn geweest bij de Nederlandse Hartstichting - begin jaren tachtig met de van hem bekende voortvarendheid aan de slag om vorm en inhoud te geven aan het nationale veteranenbeleid. Zijn activiteiten leidden in 1988 tot de oprichting van de Stichting Veteranenplatform, waarvan hij de eerste voorzitter was. Ook vervulde hij jarenlang op 5 mei een prominente rol bij de Nationale Herdenking van de Bevrijding in Wageningen.

De grote verdiensten van Meines voor de positieverbetering van de veteranen werden in 1994 - op voordracht van de toenmalige minister van Defensie Re-

lus ter Beek - gehonoreerd met zijn benoeming tot luitenant-generaal titulair. In 2014 werd hij van luitenant-generaal titulair zelfs luitenant-generaal effectief - een bevordering, die maar hoogst zelden voorkomt.

Generaal Meines was drager van tal van hoge binnen- en buitenlandse onderscheidingen. Zo was hij Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, Officier in de Orde van Oranje-Nassau met de zwaarden en onderscheiden met onder meer het Ereteken voor Verdienste (in goud), het Mobilisatie-Oorlogskruis, het Officierskruis (= Onderscheidingsteken voor Langdurige Dienst als Officier) en het "Croix de la confédération européenne des anciens combattants".

Generaal Meines en Ameide en Tienhoven

Er bestond een band tussen generaal Meines en Ameide en Tienhoven in die zin dat hij - net als de heer T(eus) den Breejen, die van 1986 tot 2004 burgemeester van de gemeente Zederik was - op 4 mei 1999 op uitnodiging van het bestuur van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven een hoofdrol vervulde bij de onthulling van het Herdenkingsmonument bij de kruising van de Prinsengracht, de Paramasiebaan en de Broekseweg in Ameide. Karakteristiek voor de generaal was dat hij zijn toespraak begon met de woorden "Lieve mensen van Ameide en Tienhoven".

Aan de onthulling van het monument ging met enige regelmaat overleg tussen representanten van een aantal geledingen van de Defensieorganisatie en de "Werkgroep Herdenkingsmonument" van onze vereniging¹ vooraf, waaraan ik tot mijn grote genoegen als directeur voorlichting van het ministerie van Defensie² een bijdrage heb kunnen leveren. In mijn hoedanigheid van woordvoerder van de minister nam ik namelijk op werkdagen van 09.00 tot (uiterlijk) 09.30 uur deel aan het "Ochtendberaad" in de kamer van de bewindsman op de eerste etage van de "voorkant" van het ministerie van Defensie op het aloude adres Plein 4 in Den Haag.

Het ministersambt werd van 1998 tot 2002, en dus ook in de hier beschreven periode, bekleed door mr. F. H. G. (Frank) de Grave, die bekend stond als een uitermate snelle beslisser. Ten aanzien van de betrokkenheid van Defensie bij de onthulling van het monument in Ameide ging het er in het "Ochtendberaad" als volgt aan toe:

Hans van den Heuvel: "Frank, in mijn geboorteplaats Ameide wordt op 4 mei van dit jaar een Oorlogsmonument onthuld. De initiatiefnemers en ook de inwoners zullen het zeer op prijs stellen wanneer dit gepaard gaat met militaire ceremonieel. Heeft dat je instemming?"

Frank de Grave: "Jawel Hans, dat vind ik goed. Maar dan moet het wel "en grande" (= met groot militair ceremonieel) gebeuren. Regel dat maar samen met Jan van Putten.³ Zijn er verder nog actualiteiten, die aandacht behoeven?"

Zo kon het gebeuren dat op de vierde mei van het jaar 1999 een erewacht van het Korps Nationale Reserve, het Fanfarekorps van de Koninklijke Landmacht en - niet in de laatste plaats - luitenant-generaal b.d. der artillerie Meines acte de présence gaven in Ameide. Majoor van Putten had er bij die gelegenheid voor gezorgd dat de generaal thuis in Wassenaar werd opgehaald met de dienstauto van de minister en werd begeleid door drie motorrijders van de Koninklijke Marechaussee.

Het staat me nog levendig voor de geest hoe de operofficier met zijn escorte - exact op de plaats, die was gemarkeerd door de protocolofficier van het Garnizoenscommando Den Haag - aankwam bij het Herdenkingsmonument: gelijk een Grootvorst, kaarsrecht gezeten op de achterbank van de dienstauto, in uniform en met groot model decoraties. Toen ik hem een aantal jaren later bij de Herdenking in Wageningen vertelde dat ik voorzitter van de Historische Vereniging Ameide en Tienhoven was geworden, was zijn reactie: "Daar doe je goed aan Hans, want daar wonen mensen die deugen. En zorg er vooral voor dat het monument in ere wordt gehouden!"

Hans van den Heuvel

▲ Generaal Meines tijdens zijn bezoek aan Ameide.

1 In de editie 1999-I van het Nieuwsblad wordt vermeld dat de werkgroep uit de volgende leden bestond: H. P. Daniëls, Tienhoven, C. van Toor, Polsbroek, J. Verwolf, Ameide, P. Will, Ameide en Kr. van der Grijn, Ameide. Heinz Daniëls en Paul Will, van wie de laatste in 2004 tot erelid werd benoemd, zijn niet meer in leven. Krijn van der Grijn werd vorig jaar erelid; Kees van Toor woont inmiddels al weer vele jaren in Ameide en Jory Verwolf maakt nu al geruime tijd deel uit van het bestuur. In de editie 1999-II staat een vrij uitgebreid verslag van de onthulling van het monument.

2 De schrijver van dit artikel was van 1 februari 1991 tot 1 december 2003 directeur voorlichting van het ministerie van Defensie.

3 Majoor der mariniers Jan van Putten was destijds Adjutant van de minister van Defensie en als zodanig onder meer verantwoordelijk voor protocolaire zaken. Hij verliet de dienst enkele jaren geleden in de rang van kolonel, na mede leiding te hebben gegeven aan de "Special Forces", een elite-eenheid van de Nederlandse krijgsmacht, die frequent wordt ingezet in het kader van vredesoperaties.

Ontwikkeling ledenbestand

Eind vorig jaar werd het bestuur op de hoogte gesteld van het overlijden van drie leden van onze vereniging: mevrouw Cornelia van Veen-Pijn uit Esch (Noord-Brabant) en de heren C. Schilt en P.C. Vermaat uit respectievelijk Lekkerkerk en Leerdam.

De eerstgenoemde was de dochter van Johannes Christiaan Pijn en de op 16 september 1898 in Ameide geboren en daar in 1937 overleden Pietertje Elisabeth Kruijt. Zij stelde in 2013 familiefoto's beschikbaar voor het in de editie 2014-II van het Nieuwsblad gepubliceerde artikel over de geschiedenis van het geslacht Kruijt.

Op 21 januari van dit jaar overleed op 94-jarige leeftijd in het Woon- en Zorgcentrum "Open Vensters" de in Ameide geboren en getogen Jacobus (Koos) van Delsen. Hij was een zoon van Jilis van Delsen, die, komend vanuit Almkerk, in de eerste helft van de vorige eeuw een bakkerij overnam aan de Fransestraat in Ameide, die later door Koos en zijn broer Cees van Delsen werd voortgezet.

Een week na Koos van Delsen overleed in Schoonrewoerd op 85-jarige leeftijd de daar wonende, maar uit Tienhoven afkomstige Wouter (Wout) Rijnveld. De geschiedenis van zijn familie (en hun boerderij aan de Lekdijk in Tienhoven) is beschreven in de editie 2010-II van dit blad.

Eveneens in de maand januari van dit jaar overleed de heer G. P. van der Meij. Hij woonde in Den Helder. In de daaropvolgende maand overleed mevrouw J. Koekman-Labee, die in Ameide aan de Meidoornlaan woonde.

Sinds de verschijning van de vorige editie van dit blad zijn dertien nieuwe leden ingeschreven. Het gaat om de dames: R. van Gelderen (Utrecht), C. Kooy (Aerdenhout) en A. Pel (Vianen), en de heren: A. Boon (Ameide), J. Bor (Tienhoven), C.R. de Goeij (Tienhoven), G. Grotendorst (Tienhoven) en H. de Jong (Tienhoven), A.L. Bor (Werkendam), H. den Hartog (Ameide), A. van Oort (Doorn), P. de Pater (Lexmond) en Van den Heuvel Projectontwikkeling & Beheer b.v., gevestigd te Langerak.

Het grote aantal mutaties bracht het bestuur er toe de twaalf pagina's tellende ledenlijst minutieus door te nemen. De slotsom was dat onze vereniging thans **652** leden telt.

De 4 mei herdenking 2017

Op donderdag 4 mei 2017 zal bij het Monument aan de Broekseweg weer de jaarlijkse herdenking plaatsvinden van de Nederlandse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en van oorlogssituaties en vredesmissies nadien. Hier ter plaatse valt de nadruk op de slachtoffers uit Ameide en Tienhoven. Dit Herdenkingsmonument is opgericht in 1999 en destijds onthuld in aanwezigheid van generaal T. Meines, die kort geleden is overleden. Elders in dit Nieuwsblad vindt u een 'In Memoriam', geschreven door Hans van den Heuvel.

Op een plaquette bij het monument staan de namen

van tien slachtoffers, die ten tijde van hun overlijden inwoners waren van Ameide of Tienhoven. Dit jaar heeft de herdenking een bijzonder karakter. Bij het monument wordt een tweede plaquette geplaatst met acht nieuwe namen. Dit zijn de namen van slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog die in Ameide of Tienhoven zijn geboren, maar daar in 1940 niet meer woonden. Bij de vorige 4 mei herdenking is aandacht geschonken aan deze groep en het bestuur van de Historische Vereniging heeft besloten om een tweede plaquette te plaatsen.

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei heeft 'Geef vrijheid door' gekozen als de boodschap, die als rode draad door de activiteiten op 4 en 5 mei loopt. Het comité doet een beroep op iedereen om zich in te zetten voor de waarde van vrijheid. Ieder jaar is er een thema dat inspireert om herdenken en vieren aan elkaar te verbinden en om historische gebeurtenissen in verband te brengen met de actualiteit wereldwijd. Dit jaar is het thema "De kracht van het persoonlijk verhaal", een thema dat nauw aansluit bij de wijze waarop de 4-mei-herdenking in Ameide en Tienhoven gebruikelijk is. Dit jaar hopen we als spreker een nabestaande te mogen ontvangen met een persoonlijk verhaal over één van de slachtoffers vermeld op de nieuwe plaquette.

Alle inwoners van Ameide en Tienhoven en andere belangstellenden worden uitgenodigd om op 4 mei 's-avonds aanwezig te zijn bij deze herdenking.

Reacties van lezers

Beste redactie,
Onze complimenten voor het prachtige blad waarvan weer velen hebben genoten o.a. rond het onderwerp: 135-jarig bestaan van de ijsclub. Dit eveneens mede namens mijn vader Krijn van der Grijn die zeer veel positieve reacties kreeg over de foto op de voorpagina waarop hij prominent aanwezig is. Velen die hij

sprak vroegen hem wie de andere personen op de foto zijn. Misschien is het een idee om een volgende keer een kleine foto te plaatsen met een bij-schrift van de namen die nog bekend zijn.

Groeten, Wilja Weeda
– van der Grijn.

▲ De namen van de personen op de foto zijn als volgt (voor zover zichtbaar en bekend): Van links naar rechts: Met bezem: Arie van Gent, met zwarte muts: Jan Maat uit Badhoevedorp (een bekend schaatser uit die tijd), Daam Westerhout, Arie de Groot, met stropdas: Floor van der Grijn (oudere broer van Krijn), achter Krijn: Klaas Pek, met witte sjaal: Harrie van Merkerk, met sigaret: Arie Damsteegt uit Langerak, de jongen vooraan met schaatsen om zijn nek is Hennie Pek.

De meidagen van 1940

Duitse bommen op de Alblasserwaard

Bram Provoost

Het Duitse bombardement van Rotterdam op 14 mei 1940 dat direct aanleiding gaf tot capitulatie van het Nederlandse leger, is algemeen bekend. Minder bekend is dat al eerder, op tenminste vier dagen, Duitse bommen gevallen zijn op plaatsen in de Alblasserwaard¹. De eerste week van mei 1940 waren de bewoners van Ameide en Tienhoven in de ban van een feestelijke gebeurtenis die op 10 mei zou plaatsvinden. Die dag zou de School met de Bijbel, ondanks de oorlogsdreiging haar 50-jarig bestaan vieren met een groot feest. Feestliederen zijn ingestudeerd en er zal op limonade en gebak getrakteerd worden. Op 1 september 1939 waren Duitse troepen Polen binnengevallen en hadden het Verenigd Koninkrijk en Frankrijk aan Duitsland de oorlog verklaard en op 9 april 1940 waren Duitse troepen Noorwegen en Denemarken binnengevallen. De oorlog kwam dichtbij, maar Nederland was in de Eerste Wereldoorlog (1914-18) neutraal geweest en buiten de oorlog gebleven. Dat zou ook nu wel weer het geval zijn was de verwachting. Het zou anders lopen.

"Luchtgevecht" op woensdag 8 mei 1940?

¹ Over de meidagen 1940 in de Alblasserwaard is in 1980 bij De Klaroen een boek verschenen met als titel: "De strijd om de 'vergeten' brug". Het is geschreven door A. Korpel en bewerkt door Pieter A. Kerkwijk.

In de week dat Ameide zich voorbereidde op het feest van de school was er een incident. De Schoonhovense Courant van 10 mei 1940 meldt het volgende:

"Luchtgevecht boven de Krimpenerwaard"

Schoonhoven en wijde omtrek heeft Woensdag (8 mei 1940) een sensatie beleefd, waarvan het toen nog mocht hopen iets dergelijks nooit weer mee te maken. Er heeft zich namelijk een luchtgevecht afgespeeld, waarvan tot nu toe de uitslag volkomen onzeker is. Omstreeks drie uur Woensdagmiddag werd de lucht verscheurd door het brullen van een zeer laag vliegend vliegtuig. Doch daaraan is onze streek wel min of meer gewend. Anders werd het toen plotseling machinegeweervuur gehoord werd. Velen snelden naar buiten en zagen zij een van de modernste typen van de Nederlandsche luchtmacht, een G-1, die blijkbaar jacht maakte op een ander vliegtuig. Of dat inderdaad zoo was, kon men tusschen de huizen niet vaststellen, doch velen beweren, twee vliegtuigen gezien te hebben, die op elkaar schoten.

Een Nederlandsch en een Duitsch. Dat er een Duitsch vliegtuig gesignaleerd is, kan niet meer dan een vermoeden zijn en het klopt ook niet met de bewering dat het niet-Nederlandsch vliegtuig geheel wit was. De Duitse vliegtuigen zijn namelijk geheel zwart.

- Militaire Fokker G.I. vliegtuigen op Schiphol (1939).
- Fokker G.I.
- Messerschmidt Bf 109.
- Junkers Ju 88A-4.

Hoe het zij, weldra wist men van verscheidene kanten met zekerheid te vertellen dat de indringer neergeschoten was en ter hoogte van Langerak of Tienhoven tegen de grond geslagen was. Wij hebben direct een uitgebreid onderzoek ingesteld en kunnen constateeren, dat, wat er ook gebeurd is, geen vliegtuig in de Alblasserwaard is neergestort. Wij hebben daartoe nog een onderhoud gehad met den heer C.W. van Luyendijk, burgemeester van Ameide en Tienhoven, eerstens, omdat vermoedelijk in een van zijn gemeenten het vliegtuig neergestort zou zijn, en ten tweede, omdat de heer Luyendijk deskundig is op het gebied van vliegen en vliegtuigen als "vliegende burgemeester". Hij vertelde ons, dat hij op zijn middagwandeling een geweldige klap had gehoord, zoo zelfs, dat de koeien in de weide ook opkeken. Het geluid kwam uit de richting Langerak. De burgemeester zeide nog tegen zijn echtgenoot, dat een neerstortend vliegtuig eenzelfde enorme klap veroorzaakt, doch had verder geen aandacht aan de zaak geschonken, omdat nergens iets te zien was. Toen hem echter geruchten bereikten, heeft hij ook een onderzoek ingesteld, doch niet kunnen vinden. Hij achtte het echter niet uitgesloten, dat een in nood verkeerend vliegtuig ter verlichting of bij ongeluk een **DEEL VAN ZIJN BOMMENLAST** had laten vallen en dat dit het geluid als van een explosie veroorzaakt had. Maar daarmee is de geweldige klap, die in Langerak en omstreken gehoord werd, wij vernamen dat ook van omwonenden, niet verklaard en evenmin de spoorloze verdwijning van een vreemd vliegtuig."

Tot zover het bericht over het "**Luchtgevecht**" op woensdag 8 mei 1940, er zijn geen verdere berichten. Door de Duitse inval twee dagen later was er kennelijk geen interesse meer in de gebeurtenissen van 8 mei. Wat er die woensdag precies gebeurd is, blijft een raadsel.

Tienhoven, vrijdag 10 mei 1940

Op 10 mei 1940 veranderde alles. Duitse troepen vielen in de nacht van 9 op 10 mei Nederland binnen en in Ameide en Tienhoven waren de gevolgen dezelfde dag al voelbaar. In het boekje "Van toen naar nu. Ameide-Tienhoven 1939-1949" zegt Paul Will: "Heel, heel vroeg in de morgen worden we wakker van een dof gedreun in de verte. Dat zwelt even later aan tot het gedaver van vliegtuigen, die laag overscheren. ... Is het een oefening? Neen, want ze komen zo laag over dat je militairen levensgroot in de deuropening ziet staan en je zwarte Duitse kruisen op de rompen herkent." Ook Nederland is in oorlog. Het schoolfeest gaat niet door en men besluit de traktaties thuis te bezorgen. Die middag komt de oorlog al direct heel dichtbij. Een colonne militaire vrachtwagens trekt over de Sluisendijk richting Ameide en verder naar Tienhoven. Vliegtuigen verschijnen en vallen de colonne aan. In de uitgave "Ameide en Tienhoven in de oorlogsdagen" schrijft een ooggetuige, de 15-jarige Machel Haag, over die gebeurtenis op die middag het volgende: "Op dat ogenblik ('s middags rond 4 uur) op de Dijk vlak bij de kerk van Tienhoven waren we aan het lopen van en naar de Lek. Dan zien we vanuit Ameide een colonne Nederlandse militairen aankomen. Vlak bij het Slot van Van der Lee worden ze plots aangevallen door 4 Duitse vliegtuigen, die met geweld

beginnen te schieten en tenslotte een bommenlast op de militairen afgooien. In paniek rennen ze links en rechts de Dijk af en enkele vluchten weg in het Slot. Modderkluiten en rookwolken belemmeren ons even het uitzicht. Vreemd genoeg waren we niet bang. We wisten ook niet eens wat oorlog was, We stonden er dan ook gewoon naar te kijken. De totale oorlogshandeling duurde denk ik zo'n 10 minuten. De Dijk was flink beschadigd en ook het Slot met de Laan hadden veel te verduren gehad. Persoonlijke ongelukken zijn er volgens men zei, niet gebeurd." Paul Will voegt daar in zijn boekje nog aan toe: "De manschappen hebben een goed heenkomen gezocht in de boomgaarden onder aan de dijk. De bommen missen gelukkig hun eigenlijke doel, de legertrucks, die waren geladen met munitie. Als die geraakt waren, was de ramp niet te overzien geweest." Wel was er schade aan de dijk en aan de woning van de familie Van der Lee. Paul Will schrijft: "Er is een krater geslagen in de Lekdijk; het Slot is niet direct geraakt, maar de luchtdruk heeft het ontwricht. De bewoners hebben, danig van streek, hun vluchtkoffer gepakt en in allerijl ander onderdak gezocht."

Op 10 mei 1940 waren ook de toen 13-jarige Krijn van der Grijn en 11-jarige Klaas van Oort getuige van het bombardement. Nu, ruim 75 later, vertellen ze mij hun herinneringen. In de middag stonden zij op de Lekdijk bij de Vaarsloot en zagen een militaire kolonne aankomen van af Sluis. Volgens Krijn waren het *'Hollandse militairen met munitiewagens die uit de Betuwe kwamen'* en volgens Klaas *'op weg naar Rotterdam'*. Een dergelijke kolonne was natuurlijk razend interessant voor jongens van die leeftijd. Toen de voertuigen waren gepasseerd liepen zij er dan ook direct achteraan. Aangekomen bij de aanlegsteiger van de Lekboot waren de eerste wagens inmiddels bij Herlaar, zo'n 500 meter verder op de Lekdijk richting Tienhoven. Plotseling hoorden zij een brullend geluid en zagen zij dat de kolonne aangevallen werd door vier Duitse vliegtuigen. De toestellen vlogen zeer laag. Klaas: *'je kon de Duitse militairen zien en een Nederlandse militair schoot met zijn karabijn op de vliegtuigen'*. Bij Herlaar komen zij aanvliegen over de Lek en laten elk twee bommen vallen, één bom voor de dijk en één bom achter

de dijk. De militairen gaan in dekking, modder en bommen vliegen door de lucht. Het is een hels kabaal, maar de munitiewagens worden niet geraakt. Krijn en Klaas worden van de dijk gehaald en gaan schuilen in de fietsenmakerij onder Garage Bouter. Volgens Krijn zijn er bij Herlaar verschillende bomkraters, één daarvan half in de dijk en ook één op het grasveld naast de villa, maar de villa is niet direct geraakt. Door de luchtdruk zijn de ruiten gesprongen en de familie Van der Lee (de bewoners van de villa) zijn gevlucht en zitten in een duiker in een sloot om te schuilen voor de bommen. De kippenhokken zijn ook kapot en de kippen zitten in de bommen.

Na het bombardement kan de kolonne verder rijden, langs de krater in de dijk. Op de eerste dag van de oorlog hebben Ameide en Tienhoven door dit bombardement kennis gemaakt met oorlogsgeweld. Wonder boven wonder zijn er geen slachtoffers gevallen. In de jaren die volgen zijn minstens 18 personen, die in Ameide of Tienhoven woonden of daar waren geboren, slachtoffer geworden van de oorlog. Bijzonder is, dat geen van deze slachtoffers is omgekomen op het grondgebied van Ameide of Tienhoven.

▼ Luchtfoto van Herlaar.

Waarom reden er Nederlandse militairen bij Ameide en welke troepen waren dat?

De militaire colonne, die op 10 mei 1940 Ameide passeerde en in Tienhoven werd aangevalen was hoogstwaarschijnlijk een onderdeel van de Lichte Divisie (LD)². Deze LD was op 10 mei als strategische reserve-eenheid gelegerd in oostelijk Noord-Brabant en Noord-Limburg. De divisie kreeg bij het uitbreken van de oorlog het bevel zich te verplaatsen naar de Vesting Holland. Een deel van deze troepen, ca. 8.000 manschappen, zou ingezet worden bij Alblasserdam en Dordrecht. Bij Alblasserdam was in november 1939 de nieuwe brug over de Noord geopend. De hoofdmacht bestond uit het 1ste en 2de Regiment Wielrijders (RW), een regiment Huzaren Motorrijders (RHM) en leden van het Korps Rijdende Artillerie (KRA). Deze manschappen waren voorzien van fietsen en motorfietsen, maar daarnaast was ook een groot aantal vrachtwagens, waaronder munitiewagens, betrokken bij dit transport. Aangezien de Moerdijkbrug al in Duitse handen was, moest de militaire verplaatsing naar Alblasserdam/Dordrecht van andere routes gebruik maken. Als alternatief werd gekozen voor een omleiding via Heusden, Drongelen en Keizersveer over de Bergsche Maas, daarna met het veer over de Merwede naar Gorinchem of via een noodbrug bij Brakel over de Waal. Het hoeft geen betoog dat de verplaatsing van vele duizenden militairen op 10 mei de nodige opstoppen veroorzaakte bij de nauwe bruggen en veerdiensten.

De gevechtseenheden, o.a. de Regimenten Wielrijders, waren al in staat geweest in de vroege middag eerst de bruggen bij Drongelen en Keizersveer over te steken, om vervolgens bij Brakel en Gorinchem over de Waal en Merwede te gaan. Daarna moesten deze troepen zich vandaar naar Alblasserdam en Dordrecht verplaatsen. Daartoe werd de LD in twee marsgroepen verdeeld. De rechter groep, bestaande uit het 1ste RW moest van Gorinchem via Goudriaan en Molenaarsgraaf naar de brug bij Alblasserdam. De linker groep, bestaande uit het 2de RW moest via Giessendam, Sliedrecht en Papendrecht naar de brug bij Alblasserdam. Een deel van het 2de RW zou daarna ingezet moeten worden in Dordrecht. In 1940 was het wegennet in de Alblasserwaard niet/nauwelijks geschikt voor een dergelijk verkeersaanbod. Rijwielen en motorfietsen konden de route via Pinkeveer naar Goudriaan nemen, maar vierwielige vrachtwagens waren aangewezen op de route Gorinchem-Arkel-Hoogblokland-Hoornaar-Noordeloos-Goudriaan. Vandaar moest men langs de kaden van de Graafstroom via de route Ottoland-Molenaarsgraaf-Bleskensgraaf en Oud-Alblas naar Alblasserdam. Voor de vrachtwagens was er nog een andere route om naar Goudriaan te gaan. In plaats van na Arkel af te slaan kon men via de Bazeldijk/Meerkerk en de

Zouwendijk naar de Lekdijk bij Sluis. De Zouwendijk en de Lekdijk waren in 1937 van een klinkerbestrating voorzien door het Hoogheemradschap van de Alblasserwaard. Zo kon men in 1940 vanaf Meerkerk vrij comfortabel met vrachtauto's via Sluis, Ameide en Tienhoven naar Nieuwpoort rijden. Aldaar kon men bij Gelkenes/Schoonhovensche veer linksaf slaan om via de nieuwe provinciale weg naar Goudriaan en Ottoland te gaan. Daardoor zou mogelijk (een deel van) de munitiewagens³ van de LD in Ameide terecht gekomen zijn. Bij de LD behoorden twee zogenoemde munitietreinen, n.l. een Infanterie munitietrein, bestaande uit 21 munitiewagens, een personenauto en 46 man, en een Artillerie munitietrein bestaande uit 16 munitiewagens, een personenauto en 41 man. Een kolonne van 21 of 16 vrachtwagen zou passen in de ruimte van ca. 500 m tussen Herlaar en Garage Bouter zoals aangegeven door Krijn van der Grijn en Klaas van Oort.

3 (bron: <http://www.zuidfront-holland1940.nl/index.php?page=de-lichte-divisie-2>).

Alblasserdam, zaterdag 11 mei 1940⁴

In de vroege ochtend van vrijdag 10 mei 1940, twee dagen voor Pinksteren, landden de eerste Duitse parachutisten op het eiland IJsselmonde. Ze hadden opdracht gekregen om de bruggen bij Rotterdam en Dordrecht te bezetten, om zo de opmars van het Duitse leger te kunnen bespoedigen. Tot hun grote verrassing troffen Duitse verkenners, die naar het gebied van Ridderkerk en Hendrik-Ido-Ambacht waren gestuurd om het veer naar Alblasserdam te bezetten, daar geen veer aan, maar een prachtige nieuwe verkeersbrug. De Duitse generaal Kurt Student, die zeer verrast was over deze nieuwe brug, stuurde meteen versterkingen naar de brug. De klep was echter open gezet door de brugwachter, na overleg met burgemeester Van Scheers van Alblasserdam. Duitse militairen begonnen zich bij de oprit aan de overkant in te graven. In de loop van de avond van 10 mei 1940 arriveerden ook de eerste Nederlandse militairen van de zogenaamde Lichte Divisie op de fiets vanuit Brabant in Alblasserdam. Zij plaatsten hun fietsen tegen de dijk en sloegen hun bivak op onder de brug. De Nederlanders betrokken stellingen rondom de brug en bestookten de Duitsers aan de overkant met mortieren en mitrailleurs. In de loop van de nacht en de vroege ochtend van zaterdag 11 mei waren nog meer eenheden van de Lichte Divisie bij de brug over de Noord aangekomen en worden meerdere pogingen ondernomen om de Duitse parachutisten aan de andere kant van de brug te verjagen. Door het hevige tegenvuur van de Duitsers was dit nog niet gelukt. Generaal Student wordt dan op de hoogte gebracht van de gevechten rondom de brug over de Noord en is verrast dat er zo snel Nederlandse versterkingen waren aangekomen. In de loop van de nacht worden nog meer militairen en artillerie naar de Noord gestuurd.

2 <http://www.zuidfront-holland1940.nl/index.php?page=alblasserwaard>.

Bij het aanbreken van de dag, inmiddels dus 11 mei 1940, steken twee Nederlandse patrouilles met bootjes de rivier over. Ze moeten de Duitsers bij de oprit van de brug uitschakelen. De pogingen om de Duitsers te verjagen blijven zonder resultaat. Na de aanvallende acties van het Nederlandse leger roept Generaal Student rond 9.30 uur de Duitse Luftwaffe te hulp. Kort na 10.00 uur verschijnt er een negental Duitse vliegtuigen in het luchtruim boven Alblasserdam: Stuka's. Een veertigtal bommen valt op en bij de oprit van de brug en vernielt o.a. de daar geparkeerde voertuigen van de Lichte Divisie. Deze actie is voor de Nederlandse strijdkrachten een reden om de aanval op de Duitsers aan de overkant van de brug geheel af te blazen. Om ongeveer 12.45 uur 's middags komt de tweede Duitse luchtaanval. Weer negen duikbommenwerpers. Deze keer zijn de Dam en de Polderstraat in het oude centrum van Alblasserdam het doelwit. Grote branden breken uit en er is een groot aantal slachtoffers te betreuren. Tien minuten later volgde een nieuwe luchtaanval, nu met brandbommen.

Sommige inwoners hadden een toevlucht gezocht in de kelders van het Waardhuis⁵, en hoopten daar veilig te zijn. Integendeel, tien mensen kwamen hier om het leven. Tientallen burgers werden tijdens deze bombardementen gedood of raakten gewond. Het hele gebied aan weerszijden van het riviertje de Alblas dat door het oude centrum van Alblasserdam stroomde, stond in korte tijd in lichterlaaie. Het gevolg was een enorme uittocht van burgers, die massaal via de uitvalswegen de open polders invluchtten, op zoek naar een veilig heenkomen.

Een uur later, om 14.00 uur, volgde weer een nieuwe Duitse luchtaanval en om 14.15 uur nog een. Bij deze laatste aanvallen werden niet zozeer bommen gegooid, maar militaire posities gemitrailleerd. Het centrum van Alblasserdam veranderde in een nog groter puinhoop, maar de oprit van de brug was nog steeds in Nederlandse handen. Tijdens de luchtaanvallen was het in Alblasserdam een hel, zowel voor bewoners als voor de militairen van de Lichte Divisie. De Nederlandse militairen zaten gevangen in een gebied met beperkte wegen en dijken in een vlak en open landschap. Er was voor hun geen veilig heenkomen. De burgers van Alblasserdam zelf ondergingen de luchtaanvallen zo mogelijk met nog meer angst en afgrijzen dan de militairen. De laag duikende Duitse Stuka's met hun huilende sirenes, de gierende aankondiging van de vallende bommen en de onwerkelijk zware explosies, maakten het vredige Alblasserdam tot een ware hel op aarde. De Stuka's concentreerden zich niet alleen op militaire doelen langs de rivier, maar ze vielen ook objecten aan waar men Nederlandse militaire kwartieren verwachtte, zoals knooppunten van wegen om de Nederlandse logistiek te ontregelen. Ook mitrailleurden ze legeronderdelen die zonder dekking in de polder vanuit de lucht makkelijk herkenbaar waren.

De vier aanvalsgolven die tussen 13.00 en circa 15.00 uur hun bommen lieten vallen, braken het moreel van de Nederlandse troepen en richtten enorm zware schade aan in Alblasserdam. Hele straten werden vernield door de zware bommen en daarop volgende branden. Ze resulteerden in 28 doden en ongeveer 180 woningen en winkels waren totaal vernield, waaronder de gebouwen van scheepswerf 'Werf de Noord' en het Gemeentehuis op de Dam. Aan het einde van de middag, na de bombardementen op Alblasserdam, werden er door de Nederlandse militairen geen pogingen meer ondernomen om de rivier over te steken. De meeste troepen van de Lichte Divisie werden teruggetrokken uit hun stellingen bij de brug en overgeplaatst naar het Eiland van Dordrecht. De gevluchte bewoners uit Alblasserdam waren een voorbode van een formeel besluit later die dag om Alblasserdam en Kinderdijk geheel te evacueren. Dit had tot gevolg dat de hele Alblasserwaard een evacuatiezone werd. Want de bewoners van beide plaatsen ontmoetten bij hun tocht oostwaarts de vluchtelingen uit de Betuwe, Wageningen⁶ en Rhenen. De Lek, ten noorden van de Alblasserwaard, richting de Noord, was gevuld met schepen vol evacués uit voor-noemde steden, die naar opvangkampen op IJsselmonde gingen. De Alblasserwaard kreeg daardoor heel veel evacués te verwerken. Hoewel men daar helemaal niet op voorbereid was, kon er toch snel hulp worden geboden aan de vluchtelingen.

Bleskensgraaf, zondag 12 mei 1940⁷ (Eerste Pinksterdag)

Monument Bombardement Alblasserdam

In Alblasserdam is in 2011 een monument onthuld dat herinnert aan het bombardement op 11 mei 1940. De tekst luidt:

DEZE STENEN HERINNEREN AAN DE GROOTSTE RAMP DIE OOIT IN ALBLASSERDAM HEEFT PLAATSGEVONDEN. OP 11 MEI 1940 WERD HET CENTRUM VAN HET DORP DOOR EEN DUIJS BOMBARDEMENT GETROFFEN. HIERBIJ VIELEN 32 DODEN. UIT DE PUINRESTEN WERDEN BRUIKBARE STENEN GEZOCHT WAARVAN DEZE DE LAATSTE ZIJN.

Bericht oktober 2011.

ALBLASSERDAM – Tijdens het Duitse bombardement in mei 1940 dat op Alblasserdam werd uitgevoerd, zijn geen 32 doden, maar 28 doden gevallen. Op het huidige oorlogsmonument dat vorig jaar werd geplaatst langs de Dam/Polderstraat wordt het aantal 32 nog genoemd. Dat is echter een vermoedelijk voortvloeijsel uit een optelsom die in de jaren

5 Het gaat hier om het Nederwaardhuis in het centrum van Alblasserdam, niet te verwarren met het Waardhuis van de Overwaard bij het molencomplex te Kinderdijk.

6 Zie: Evacuatie van Wageningen 1940, Nieuwsblad HVAT Maart 2015, Jrg. 26, Nr. 1, blz. 12-34.

7 Samenvatting van de tekst "De meidagen van 1940 in Bleskensgraaf" door C.A. de Bode in het boek 'Bleskensgraaf in Oorlogstijd' uit 2005.

negentig is gemaakt. Er vielen namelijk 28 dodelijke slachtoffers bij het bombardement en vier doden tijdens beschietingen die daarna plaatsvonden. Burgemeester Bert Blase, wil in overleg met de Historische Vereniging en het 4 mei comité de tekst aanpassen. Niet alleen op het monument, maar ook op andere plaatsen. “De komende weken maken we een inventarisatie van de documenten waar het verkeerd staat, zodat we het kunnen aanpassen. Zo wordt onder meer de gemeentegids aangepast.”

Na het bombarderen van Alblasserdam kreeg ook Bleskensgraaf te maken met de gevolgen. Veel inwoners van Alblasserdam en Oud-Alblas vluchtten naar het oosten en vonden o.a. onderdak in Bleskensgraaf. Verder naar het oosten vluchten was moeilijk omdat daar op 12 mei duizenden evacués uit Wageningen en de Betuwe arriveerden. Deze waren op weg naar hun evacuatieplaatsen op IJsselmonde, maar konden door de gevechten bij de Noord en Rotterdam niet verder varen. Deze evacués werden ondergebracht in plaatsen langs de Lek en in de Krimpenerwaard. In de nacht van 11 op 12 mei arriveerden ook Nederlandse militairen in Bleskensgraaf, met de bedoeling om in Alblasserdam ingezet te worden. Deze troepen – voornamelijk van het 1ste en 2de Regiment Wielrijders - waren zeer onvoorzichtig door de meegebrachte voertuigen niet te camoufleren of in schuren onder te brengen. De militaire activiteiten in Bleskensgraaf waren door de Duitse vliegtuigen dus heel

makkelijk te ontdekken. Het resultaat was dat er in de vroege ochtend van 12 mei met bommenwerpers een luchtaanval op Bleskensgraaf werd gedaan. Brisantbommen vernietigden huizen en auto's met munitie, die ontploften en de schade nog groter maakten. Daarna werden brandbommen afgeworpen, waardoor het dorp in enkele ogenblikken in brand stond. De inwoners zijn direct bij de eerste aanval de polder ingevlucht, waardoor het aantal slachtoffers beperkt was. De materiële schade was groot. Er werden 41 gebouwen – woningen, winkels, boerderijen en andere gebouwen - geheel vernield. Hiertoe behoorden het gemeentehuis, de Nederlands Hervormde kerk, de openbare lagere school, het brandspuithuis en het Groene Kruisgebouw.

Wonder boven wonder is geen enkele inwoner van de gemeente Bleskensgraaf gedood of ernstig gewond. Toch waren er vijf burgerslachtoffers: Een moeder en vier kinderen uit Oud-Alblas die zijn overleden door het instorten van de boerderij, waar zij verbleven, terwijl de vader en zes andere kinderen het bombardement overleefden.

In Bleskensgraaf vielen ook militaire slachtoffers. In de meeste artikelen wordt gesproken over twee slachtoffers. Uit mijn eigen onderzoek⁸ blijkt dat er waarschijnlijk tenminste vier militairen ten gevolge van het bombardement op Bleskensgraaf zijn omgekomen. Van twee militaire slachtoffers, korporaal J. Korving⁹ en soldaat L. Huisman,¹⁰ zijn de stoffelijke resten in Bleskensgraaf teruggevonden. Zij zijn hoogstwaarschijnlijk de twee omgekomen militairen, die steeds vermeld worden. Een derde slachtoffer was wachtmeester R.A. van Dongen¹¹. Hij is in Bleskensgraaf zwaar gewond geraakt door het bombardement en overgebracht naar het Militair Hospitaal te Gorinchem, waar hij de volgende dag, 13 mei 1940, overleden is. Het vierde slachtoffer was soldaat A.P.H. Keij-

De Hervormde Kerk van Bleskensgraaf na het bombardement van 12 mei 1940.

8 http://www.grebbeberg.nl/forum.php?page=forum_discussiegroep&group=7&item=15300&p=2554 en <http://www.zuidfront-holland1940.nl/index.php?page=nederlandse-gesneuvelden>.

9 Pieter Jacobus Korving (Den Haag, 3 maart 1905 – Bleskensgraaf, 12 mei 1940). Dienstplichtig korporaal bij het 2^e Regiment Wielrijders (MC III-2 R.W.). Hoewel zijn compagnie zich in Dordrecht bevond, was de korporaal Korving op 12 mei te Bleskensgraaf, waar de treinen van 2.RW waren verzameld. Feit is dat het de voertuigen van deze treinen (en die van 2.RHM) waren die doelwit waren van Duitse bommenwerpers, die op 12 mei Bleskensgraaf aanvielen. Hierbij werd de korporaal Korving gedood. Hij is begraven op de GABP 'Kerkhoflaan' te Den Haag.

10 Leendert Huisman (Bergambacht, 11 feb. 1918 – Bleskensgraaf, 12 mei 1940). Dienstplichtig soldaat bij het 1^e Regiment Wielrijders (MC.-II 1 RW.). Hij werd gedood tijdens het luchtbombardement op een deel van de regimentstrein die bij Bleskensgraaf stond opgesteld. Soldaat Huisman is begraven op de ABP 'Aan de wal' te Schoonhoven.

11 Rolandus Antonius van Dongen (Breda, 10 maart 1919 – Gorinchem, 13 mei 1940). Dienstplichtig wachtmeester bij de staf van het 2^e Regiment Huzaren Motorrijders (Staf 2.RHM) dat de trein en de commandogroep langs de dijk bij Bleskensgraaf had ondergebracht. De kolonne voertuigen trok de aandacht en werd door Duitse bommenwerpers aangevallen. De wachtmeester Van Dongen raakte gewond en overleed op 13 mei aan zijn verwondingen in het Militaire Hospitaal te Gorinchem. Hij is begraven op de RK BP 'Zuylen' te Breda.

ser¹². Hij werd rechtstreeks getroffen door een ont-ploffende bom, waardoor geen resten van hem zijn teruggevonden. De plaats en wijze van overlijden van de laatste twee militairen verklaart dat deze niet vermeld worden als slachtoffers van het bombardement van Bleskensgraaf.

Oud-Alblas, maandag 13 mei 1940 (Tweede Pinksterdag)

Na de bombardementen op Alblasserdam en Bleskensgraaf was men in het westen van de Alblasserwaard bevreesd dat het hier niet bij zou blijven. De oorlogshandelingen hadden zich weliswaar verplaatst in de richting Moerdijk, maar de Duitse vliegtuigen hadden vrij spel.

Op maandag 13 mei werd het gebied rondom café “Nel” in de Krom aan het Oosteinde in Oud-Alblas met vliegtuigen aangevallen. Tijdens de beschietingen, die om plusminus half zes in de ochtend plaatsvinden, voeren Duitse Junkers Ju-87 Stuka duikbommenwerpers een aanval uit op de batterij aan de Zijdeweg in Oud-Alblas. Deze batterij staat opgesteld naast de boerderij van de familie Brouwer de Koning. Vijftien bommen komen in de onmiddellijke nabijheid terecht. De uitwerking van het bombardement op de artilleriebatterij is nihil. Een aantal bommen komt zonder te exploderen in de moerassige grond terecht, andere slaan grote kraters in de grond zonder enige schade aan te richten.

Helaas wordt de boerderij wel zwaar getroffen. De 48-jarige Pieter Brouwers de Koning, zijn 19-jarige dochter Margje en zijn op Eerste Pinksterdag vijftien jaar geworden zoon Willem komen om het leven. Daarmee werden in totaal acht inwoners van Oud-Alblas slachtoffer van de bombardementen in de meidagen van 1940. Een monument op de Algemene Begraafplaats herinnert aan deze slachtoffers.

Schelluinen, dinsdag 14 mei 1940¹³

Op dinsdag 14 mei, enkele uren voor het bombardement op Rotterdam, is er ook een aanval door Duitse vliegtuigen in Schelluinen. Op elk van de vijf oorlogsdagen van mei 1940 is er een plaats in de Alblasserwaard gebombardeerd.

In Schelluinen bevonden zich veel artilleriepaarden, kanonnen en manschappen in de boomgaarden en weilanden tussen de school en de Nolweg. Op dinsdagochtend 14 mei had een luchtaanval door zeven Duitse vliegtuigen op deze legeronderdelen vreselijke gevolgen; een wachtmeester en twee militairen der

Monument op de Algemene Begraafplaats, Noorzijde te Oud-Alblas:

1940-1945 TER GEDACHTENIS AAN DE BURGER-OORLOGSSLACHTOFFERS

Rechts de gedenksteen met de namen van de vijf inwoners van Oud-Alblas die zijn omgekomen bij het bombardement van Bleskensgraaf op 12 mei 1940.

Cornelia Bron, geb. 25 nov. 1893 (46 jaar) en haar kinderen Deliaantje van Houwelingen, geb. 16 juli 1915 (24 jaar), Arina Hendrika van Houwelingen, geb. 26 april 1929 (11 jaar), Pieter van Houwelingen, geb. 4 april 1933 (7 jaar) en Geertje van Houwelingen, geb. 1 maart 1936 (4 jaar). Vader Van Houwelingen en zes andere kinderen overleefden het bombardement op Bleskensgraaf.

Links de gedenksteen met de namen van de drie inwoners van Oud-Alblas, die zijn omgekomen bij het bombardement op Oud-Alblas op 13 mei 1940 en twee later overleden oorlogsslachtoffers. Pieter Brouwer de Koning, geb. 12 nov. 1891 (48 jaar oud), Margje Simona Brouwer de Koning, geb. 29 nov. 1920 (19 jaar) en Willem Brouwer de Koning, geb. 12 mei 1925 (15 jaar).

artillerie werden onmiddellijk gedood, een andere militair stierf de volgende dag aan zijn verwondingen. Nog eens vijf militairen werden min of meer ernstig gewond. Van de inwoners van Schelluinen verloor de 32-jarige vrouw van de bakkersknecht L. Kootstra het leven. Ook werden 24 artilleriepaarden gedood. De gesneuvelde wachtmeester was de 25-jarige Hendrik Theodoor Valk. De andere overleden militairen waren Joannes Jacobus Schellekens, 36 jaar, Jan Steenbruggen, 29 jaar en Johannes Hendrikus Savelkoul, 27 jaar. Donderdag 16 mei zijn de stofelijke overschotten van de gesneuvelde artilleristen per Rode-Kruisauto naar Gorkum vervoerd. Het was een indrukwekkende plechtigheid. Voor en achter de auto reden dertig ruiters. Zeven ruiters bliezen van tijd tot tijd op trompetten. Onder het luiden der kerkklok schreed de droeve stoet tussen twee lange rijen militairen, die aan weerszijden van de Voordijk opgesteld waren.

12 Anthonie Philippus Hendrik Keijser (Den Haag, 31 maart 1919 – Bleskensgraaf, 12 mei 1940). Dienstplichtig soldaat bij het 1^e Regiment Wielrijders (MC-III-1 R.W.). In de ochtend van 12 mei rond 0700 uur werd (o.a.) Bleskensgraaf gebombardeerd door Duitse duikbommenwerpers. Daarbij werden de dijken en wegen aangevallen, maar vooral de opgestelde trossen van de Lichte Divisie. Een bom detoneerde vlakbij de soldaat Keijser, waardoor deze dusdanig uiteen werd gereten dat van hem geen spoor terug te vinden was. Hij stond vanaf die datum als vermist te boek. De soldaat Keijser wordt vernoemd op het monument voor gevallen zonder (bekend) graf op het Ereveld Grebbeberg.

13 Gebaseerd op berichten in de Schoonhovensche Courant van 27 mei en 7 en 10 juni 1940.

▲ Monument Militaire Wielrijders op de Isabellakazerne te Vught.

Ter nagedachtenis aan de gesneuvelde militaire wielrijders, die in de vijfdaagse oorlog van mei 1940 omgekomen zijn, is door de Stichting Militaire Wielrijders een monument opgericht op de Isabellakazerne¹³ te Vught. Het regiment Wielrijders was van 1922 tot 1940 gelegerd in deze kazerne. Op dit Monument Militaire Wielrijders staan de namen van 77 militairen. Op de middelste grote plaat staat als tekst:

TER NAGEDACHTENIS AAN DE IN MEI 1940
GESNEUVELDE MILITAIRE WIELRIJDERS

Daaronder een kruis en de plaatsen waar zij zijn gesneuveld. Links en rechts daarvan zijn platen waarop de gesneuvelde Wielrijders met naam en rang zijn vermeld. Eveneens is het Wielrijdersdevies vermeld:

SNEL EN WAARDIG KALM EN VAARDIG

De onthulling van dit monument vond plaats in 1988. Later is het Monument tijdelijk overgeplaatst naar het Infanterie Museum Harskamp, maar na 10 jaar verblijf aldaar is het Monument en de collectie militaria van het Regiment Wielrijders teruggebracht naar de Isabellakazerne. Deze worden sinds mei 2015 tentoongesteld aan het publiek. Zo wordt een belangrijk stuk geschiedenis van het Regiment Wielrijders weer toegankelijk gemaakt.

Vrijdagmorgen 17 Mei is het stoffelijk overschot van Mevrouw W.G. Kootstra-van der Giessen (echtgenote van L.F. Kootstra) begraven. Zij laat vijf jonge kinderen achter. *Tijdens het opstellen van de begrafenisstoet verscheen de gedemobiliseerde vader dezer kinderen. Hij had achter Dordrecht fel gestreden, onkundig van het lot, dat zijn vrouw overkomen was. Aan de groeve hebben burgemeester J.G. Diepenhorst en ds. A. Wisgerhof het woord gevoerd. De belangstelling van de zijde der inwoners en der militairen was overweldigend.*

De paarden blijven nog enige tijd in Schelluinen. Kranten melden begin juni 1940 dat: *“In de boomgaarden rondom het dorp (Schelluinen) en langs de Nol- en Haarweg, vertoeven thans nog ongeveer 600 artilleriepaarden, die daar aanzienlijke schade aangericht hebben. Daartoe aangewezen schattingscommissies zijn begonnen met den omvang dezer schade vast te stellen.”* en *“De vele alhier nog vertoevende artilleriepaarden worden tijdelijk kosteloos ter beschikking gesteld van landbouwers die ze tijdens de groote drukte van den hooioogst kunnen gebruiken, Tot uit verren*

omtrek komen boeren de dieren hier afhaken.” Daarnaast blijken er ook veel militaire goederen via Schelluinen afgevoerd te worden. “Groote hoeveelheden legergoederen ook motorrijwielen en gewone fietsen worden de laatste dagen uit plaatsen uit de omgeving naar Schelluinen vervoerd om ingeleverd te worden. Stapels militaire onder- en bovenkleeding, lederen uitrustingsstukken worden overgeladen in schepen van het corps torpedisten¹⁴, die ligplaats gekozen hebben bij den brug over het Kanaal van Steenenhoek.”

Ook wordt in juni 1940 bericht dat “De werkzaamheden aan de in aanleg zijnde provinciale weg Schelluinen-Nieuwpoort, thans in beperkte omvang zijn hervat.” Deze provinciale weg was al in 1927 in het Provinciaal wegenplan van Zuid-Holland opgenomen. Zou de weg eerder zijn aangelegd dan waren de militaire transporten van Gorinchem naar Alblasserdam een stuk eenvoudiger geweest.

Het leidt te ver om alle slachtoffers te noemen, die gevallen zijn in de Alblasserwaard tijdens de meidagen van 1940. Eén bijzonder geval wil ik niet onvermeld laten omdat er nog een, zij het losse, band is met Ameide. Het betreft A.C. van Kesteren, die op een bijzonder dramatisch wijze gesneuveld is. Adriaan Cornelis van Kesteren is een telg uit het Ameidense bakkersgeslacht Van Kesteren. Hij is de kleinzoon van de op 25 jan. 1828 te Ameide geboren Johannes van Kesteren, een zoon van bakker Adriaan van Kesteren en Cornelia Diepenhorst. Kort na de geboorte van Johannes verhuist het gezin naar Leerdam, waar zij een bakkerij hebben op de Hoogstraat. Als Adriaan van Kesteren in 1831 komt te overlijden, hertrouwt Cornelia met haar zwager Andries van Kesteren. Samen zetten zij de bakkerij voort. Johannes van Kesteren trouwt in 1851 met de in Dalem geboren Lijntje de Goeij. Zij vestigen zich in Gorinchem waar in 1853 hun zoon Adriaan Cornelis van Kesteren Sr. wordt geboren. Deze trouwt in 1878 met de in Gorinchem geboren Maria Cornelia van Brouwershaven.

Op 25 mei 1889 wordt te Gorinchem als vierde kind hun zoon Adriaan Cornelis van Kesteren Jr. geboren. Deze kiest voor een militaire loopbaan. Bij zijn huwelijk met de Amsterdamse winkeliersdochter Johanna Louisa Doncker in 1915 is hij sergeant-wielrijder der infanterie. In 1940 is hij Adjudant Onderofficier instructeur (AOOI) bij de staf van het 2de bataljon van het 1ste Regiment Wielrijders (Staf-II-1 R.W.), onderdeel van de Lichte Divisie. Het gezin Van Kesteren woont in 's-Hertogenbosch en zijn onderdeel is gelegerd op de Isabellakazerne te Vught. Op 10 mei komt hij, bijna 51 jaar oud, terug in zijn geboortestreek. Zijn onderdeel krijgt bevel om uit Brabant naar de Alblasserwaard te gaan. De troepen steken bij zijn geboorteplaats Gorinchem de Merwede over en begeven zich richting Alblasserdam. Niet duidelijk is of hij aan gevechtshandelingen heeft deelgenomen. Op 14 mei 1940, na het bekend worden van het capituleren van Nederland, voltrekt zich een drama. Hoewel Van Kesteren was geadministreerd als staf-II-1.

RW, bevond hij zich op 14 mei op de commandopost van de Lichte Divisie te Molenaarsgraaf/Ottoland. Na het bekend worden van de capitulatie, werd Van Kesteren ‘krankzinnig’. Hij kleeft zich in burger en begon met een pistool in het rond te schieten. Hij raakte daarbij twee mensen en werd zelf door een wachtmeester van het 2de Regiment Huzaren Motorrijders doodgeschoten¹⁶.

De Schoonhovensche Courant van 24 mei 1940 heeft een kort bericht over het voorval. “Ottoland – Alhier is gedood de 50-jarige adjudant onderofficier A.C. van Kesteren, afkomstig uit 's-Hertogenbosch. Het lijk is in alle eenvoud op de algemene begraafplaats ter aarde besteld. Zijn dood is de eenige ernstige gebeurtenis, die in deze onrustige dagen in Ottoland heeft plaats gehad.” Ook het Nieuwsblad (voor Gorinchem en omstreken) heeft op 31 mei 1940 een kort bericht. “Ottoland – Tijdens den oorlogstoestand is alhier gedood de adjudant-onderofficier A.C. van Kesteren, oud 50 jaar, geboren te Gorinchem en wonende te 's-Hertogenbosch. Het lijk is alhier op de algemene begraafplaats ter aarde besteld. De kist was bedekt met de Nederlandsche driekleur. Alleen enkele hier gelegerde militairen waren op de begraafplaats aanwezig, daar geen burgers werden toegelaten.”

Ondanks de bijzondere omstandigheden van zijn overlijden is AOOI Van Kesteren erkend als oorlogsslachtoffer. Na de voorlopige begrafenis in Ottoland is zijn stoffelijk overschot later herbegraven op het Militair Ereveld Grebbeberg. De naam A.C. van Kesteren staat ook vermeld op het Monument Militaire Wielrijders op de Isabellakazerne te Vught.

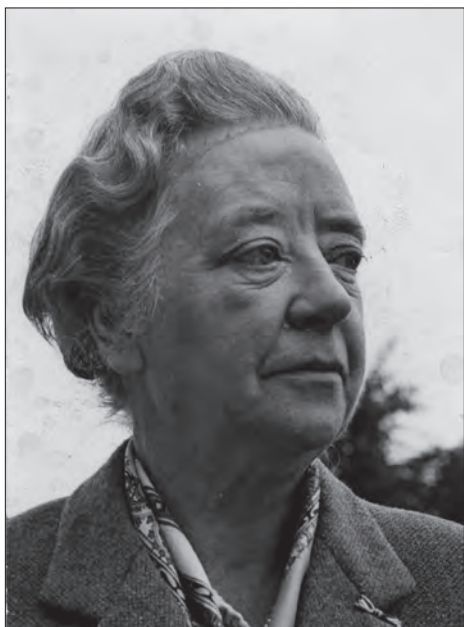
¹⁶ Bron: <http://www.zuidfront-holland1940.nl/index.php?page=kesteren-a-c-van>.

▲ Graf van A.C. van Kesteren.

¹⁴ Torpedisten waren met de pontonniers technische specialisten binnen de genie. Zij werden ingezet voor het vernietigen van bruggen met behulp van explosieven – torpedo's.

¹⁵ <http://www.fortisabellakazerne.nl/>.

Herinneringen aan dokter *Aberson*

Hans van den Heuvel

Hoewel de Tweede Wereldoorlog toen nog in alle hevigheid woedde, ondertekenden de burgemeesters van Ameide, Arkel, Asperen, Everdingen, Gorinchem, Hagestein, Hei- en Boeicop, Heukelum, Hoogblokland, Hoornaar, Kedichem, Leerbroek, Leerdam, Lexmond, Meerkerk, Nieuwland, Noordeloos, Schelluinen, Schoonrewoerd, Tienhoven en Vianen op 14 oktober 1943 in Gorinchem “de voordracht ter benoeming van mej. H.E. Aberson te Gorinchem tot schoolarts bij den schoolartsdienst, genaamd “Het Land van Arkel”¹, met ingang van 1 januari 1944, ingevolge artikel 9 der gemeenschappelijke regeling inzake het geneeskundig schooltoezicht” in de desbetreffende gemeenten.

Bij het ingaan van haar benoeming was de in 1900 in 's-Gravenhage geboren en in 1966 in Gorinchem overleden Hermine Elise Aberson al ruim dertien jaar verbonden aan de schoolartsdienst “Merwekring” - een samenwerkingsverband van onder andere de gemeenten Gorinchem en Sliedrecht. Ze heeft zodoende een belangrijke rol gespeeld bij de opbouw en de ontwikkeling van de gezondheidszorg op scholen in de Alblasserwaard en de Vijfheerenlanden.

Er bestond in brede kring veel waardering voor de inzet en de betrokkenheid van deze schoolarts. Bij haar 25-jarig jubileum in 1956 leidde dat er toe dat ze op voordracht van de toenmalige burgemeester van Gorinchem, mr. L. R. J. Ridder van Rappard, werd benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje-Nassau. Bij de toekenning van deze onderscheiding “bij besluit van Hare Majesteit de Koningin Hoogstderzelver” ging het overigens niet uitsluitend om haar “bemoeiingen met allerlei belangen in het medisch-sociale vlak in haar hoofdbetrekking”, maar ook om haar

omvangrijke activiteiten ten behoeve van het Roode Kruis.

Medio juni 1976 viel mejuffrouw Aberson in haar laatste woonplaats ook nog een postuum eerbetoonten deel. In dit geval ging het om de plaatsing van een naar haar vernoemde, nog altijd bestaande bank “op een uniek punt- het eind van het ooster havenhoofd van de vluchthaven van Gorinchem, waar tot in de Tweede Wereldoorlog al eerder een bank had gestaan”. Aan de plaatsing van de bank ging een bijna twee jaar durend, “veelvuldig overleg” vooraf tussen de heer O.L.G.F. Aberson, een drie jaar jongere broer van de schoolarts, en het gemeentebestuur van Gorinchem, dat “geen termen aanwezig achtte om in een plantsoen een copie van een beeldje te plaatsen ter herinnering aan Hermine Elise Aberson, arts”.

Verscheidene wat oudere lezers van dit blad, met inbegrip van de schrijver van dit artikel, zullen zich “dokter Aberson”, zoals ze door jong en oud werd genoemd, nog goed voor de geest kunnen halen: een statige vrouw, die zich door niemand de wet liet voorschrijven en ook bij de uitoefening van haar

▲ Bankje als postuum eerbetoont aan dokter Aberson (eind van het ooster havenhoofd van de vluchthaven van Gorinchem).

¹ De naam van de dienst werd in 1952 gewijzigd in “De voormalige landen van Arkel en Brederode”.

functie altoos vergezeld werd door haar poedel. Na het overlijden van haar vader woonde de schoolarts, die ongehuwd bleef, met haar moeder jarenlang op de eerste etage van het Rijksmonument "De Doelen" aan de Molenstraat in Gorinchem, dat in een later stadium in gebruik werd genomen door het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard.

Het geslacht Aberson

Hermine Elise Aberson was een telg uit een oud patriciërsgeacht. Waar het om haar stamboom gaat, pak ik de draad op bij haar betovergrootvader, ds. Garrit Oswolt Aberson, gedoopt in Ruurlo op 4 juni 1741 en overleden in Ottoland op 4 oktober 1815, predikant te Ottoland en Neder-Blokland. Hij trad op 2 december 1771 in Schoonhoven in het huwelijk met Hester Paulina van Horbag, gedoopt in IJsselstein op 25 december 1747 en overleden in Giessen-Nieuwkerk op 26 juli 1827.

Uit dit huwelijk werden, in alle gevallen in Ottoland, acht kinderen geboren, die hieronder zijn vermeld. Alleen de stamboom van de overgrootvader van de schoolarts, Fredrik Nicolaas Lucretius Aberson, is in het vervolg van dit artikel nader uitgewerkt, mede om te voorkomen dat de tekst al te zeer uitwaaiert.

1. Willem Diderik, geboren op 23 oktober 1772 en overleden in Utrecht op 27 januari 1846, kolonel der infanterie. Hij was de echtgenoot van Agatha Wigeri, gedoopt in Beverwijk op 1 februari 1783 en overleden in Breda op 1 oktober 1862, dochter van ds. Joannes Wigeri en Catharina Reinalda. Het echtpaar had, behalve twee jong overleden kinderen, een zoon en een dochter en vier kleinkinderen.
2. Anna Johanna Lucretia, geboren op 7 april 1775 en overleden in Giessen-Nieuwkerk op 20 april 1841.
3. Diderika Clasina, geboren op 3 januari 1771 en overleden in Dordrecht op 18 januari 1843. Zij was de echtgenote van Servaas Hendrik Lotsy, geboren in Princenhage op 22 juli 1771 en overleden in Dordrecht, waar hij gemeentesecretaris was, op 16 april 1847, zoon van Johannes Lotsy en Sophia Maria van Otting.
4. Fredrik Nicolaas Lucretius, zie verder bij de volgende generatie.
5. Jan Eliza, geboren op 21 juli 1781 en overleden in Paramaribo (Suriname) op 20 juni 1806.
6. Diderik Gideon, geboren op 14 december 1783 en overleden in Dordrecht op 11 juni 1808. Hij was de echtgenoot van Geertruida Maria van den Broek, gedoopt in Dordrecht op 20 maart 1789, plaats en datum van overlijden onbekend, dochter van Johannes van den Broek en Anna Beenhakker. Het echtpaar had één zoon.
7. Catharina Luca, geboren op 25 oktober 1786 en overleden in Giessen-Nieuwkerk op 15 februari 1860.

8. Bartha Johanna Antoinette, geboren op 27 februari 1790 en overleden in Giessen-Nieuwkerk op 28 maart 1870.

De ongehuwde zusters Anna Johanna Lucretia, Catharina Luca en Bartha Johanna Antoinette bleven na het overlijden van hun vader aanvankelijk bij hun moeder in Ottoland wonen, maar verhuisden in 1817 met haar naar Giessen-Nieuwkerk. In 1829 kocht Fredrik Nicolaas Lucretius Aberson in de Dorpsstraat van deze gemeente een pand voor zijn "meerderjarige en ongehuwde" oudste zuster, die geen beroep uitoefende en daar naar alle waarschijnlijkheid ging wonen met haar op één na jongste en jongste zuster. Na zijn overlijden kwam het pand aan zijn weduwe en een jaar na haar overlijden - het is dan inmiddels april 1864 - via een "onderhandse acte van scheiding en verdeling" aan de oudste zoon van het echtpaar. Nadat de jongste van de drie bewoners in 1870 als laatste was heengegaan, trachtte hun neef het bezit te verkopen, maar dat gelukte diens weduwe uiteindelijk pas in het jaar 1879.

De tweede generatie

Fredrik Nicolaas Lucretius Aberson, geboren in Ottoland op 11 februari 1779 en overleden in Amsterdam op 6 juli 1859, was generaal-majoor der infanterie en Ridder Militaire Willems-Orde der 3^e klasse. Hij werd op 28 oktober 1816 in Maastricht in de echt verbonden met de daar op 2 augustus 1787 geboren en in Giessen-Nieuwkerk op 14 januari 1863 overleden Marie Henriette Alexandrine Pichot, dochter van Ephraïm Daniël Pichot, burgemeester van Maastricht, en Sara Louisa Marie Hesselberg.

Uit dit huwelijk werden, steeds te Amsterdam, vijf kinderen geboren, die hieronder zijn vermeld. In dit geval is uitsluitend de stamboom van de grootvader van de schoolarts, mr. Willem Agathon Nicolaas Aberson, nader uitgewerkt.

1. Mr. Oswald Lodewijk Gerhard Frederik, geboren op 15 september 1817 en overleden in Arnhem op 19 maart 1878. Hij was kantonrechter te Nieuwersluis en de echtgenoot van Wilhelmina Adriana Elisabeth de Sturler, geboren in Batavia (voormalig Nederlandsch Indië) op 10 september 1834 en overleden in 's-Gravenhage op 12 juli 1887, dochter van Willem Louis de Sturler en Adriana Ripperdina van Royen. Het echtpaar had drie kinderen.
2. Mr. Daniel Paulus Hendrik, geboren op 11 februari 1819 en overleden in Beverwijk op 24 augustus 1902, griffier bij het Kantongerecht te Den Helder en Officier in de Orde van de Eikenkroon. Hij was de echtgenoot van Christina Susanna Hester Bouricius, geboren in Doesburg op 12 december 1831 en overleden in Bloemendaal op 1 februari 1910, dochter van Jan Frederik Daniel Bouricius en jonkvrouw Johanna Christine Frederica Elisabeth de Vaynes van Brakell. Het echtpaar had vier kinderen.

3. Mr. Willem Agathon Nicolaas, zie verder bij de derde generatie.
4. Quirine Clasina Maria, geboren op 17 april 1823 en overleden in Dordrecht op 3 januari 1895. Zij was de echtgenote van Gerhard Oswald Lotsy, geboren in Dordrecht, waar hij lid van de gemeenteraad was, op 20 april 1810 en daar overleden 24 december 1881, zoon van Servaas Hendrik Lotsy en Diderika Clasina Aberson.
5. Frederik Alexander Anne, geboren op 17 november 1828, plaats en datum van overlijden onbekend, koopman en tevens consul der Nederlanden te Bristol (Engeland), uit welke functie hij in 1893 op eigen verzoek werd ontslagen om te vertrekken naar Natal (Zuid-Afrika). Hij was gehuwd met de in Langford (Somersetshire, Engeland) geboren Emma Underwood. Het echtpaar had twee zoons, die zich naar alle waarschijnlijkheid in Zuid-Afrika hebben gevestigd.

Anders dan zijn in Giessen-Nieuwkerk achtergebleven zusters maakte Fredrik Nicolaas Lucretius Aberson in zijn leven veel mee. Zo was hij van 1795 (het jaar, waarin hij officier werd) tot 1830 vrijwel onafgebroken betrokken bij een schier eindeloze reeks militaire operaties, variërend van beslissende veldslagen tot schermutselingen. In dit turbulente tijdsgewricht was de domineeszoon achtereenvolgens in actieve dienst bij de krijgsmacht van (1) de Bataafse Republiek, de voortzetting van de Republiek der Verenigde Nederlanden in de vorm van een Franse satellietstaat (1795 – 1806), (2) het Koninkrijk Holland, de opvolger van de Bataafse Republiek, met aan het hoofd koning Lodewijk Napoleon, broer van de Franse keizer Napoleon I (1806 – 1810), (3) het Franse Keizerrijk (1810 – 1814) en (4) de Verenigde Nederlanden (1814-1830).

Het zou binnen het bestek van dit artikel te ver voeren om uitgebreid aandacht te besteden aan de gevechtshandelingen van deze officier, die zijn carrière begon als tweede luitenant en afsloot als generaal-majoor, ook al geven zijn kleurrijke belevenissen daar op zichzelf alle aanleiding toe. Ik volsta hier met de vermelding van twee aan hem verleende hoge dapperheidsonderscheidingen: Lid van het Legioen van Eer vanwege zijn “gehouden gedrag” gedurende de Spaanse Onafhankelijkheidsoorlog (1808 – 1814) en Ridder Militaire Willems-Orde der 3^e klasse voor betoonde “moed, beleid en trouw” tijdens de Slag bij Waterloo (1815). De laatste functie van generaal-majoor Aberson was die van inspecteur-generaal van het Korps Koninklijke Marechaussee, in welke hoedanigheid hij onder meer deel nam aan de gevechten in Brussel ten tijde van de Belgische Opstand (1830).

Eind december 1830 werd Fredrik Nicolaas Lucretius Aberson “op non-actief gesteld met behoud van twee-derde van zijn tractement”- een maatregel, die destijds niet ongebruikelijk was. Hij ging in 1840 met pensioen en kocht vier jaar later een groot huis aan de Keizersgracht in Amsterdam, waar hij op 6 juli 1859 stierf. Hij werd begraven in het koor van de Nieuwe Kerk in zijn laatste woonplaats. Zijn weduwe,

Het zal de opmerkelijke lezer niet zijn ontgaan dat Fredrik Nicolaas Lucretius Aberson in het eerste deel van zijn indrukwekkende officierscarrière aan de zijde van de Fransen streed, maar zich in een latere fase tegen hen keerde- een op het eerste gezicht wonderlijke wending. Hij was echter beslist niet de enige militair, die in de beschreven woelige episode uit de politiek-militaire geschiedenis van ons werelddeel een dergelijke keuze maakte.

Zo was ook de meer bekende, op 18 maart 1765 in Tiel geboren en op 2 mei 1849 in Breda overleden David Hendrik Chassé langdurig in Franse dienst (uiteindelijk zelfs in de rang van luitenant-generaal), en wel van 10 juli 1788 tot 6 oktober 1814, waarna hij zestien dagen daarna (!) als generaal-majoor al aan de slag ging in het Nederlandse leger.

In zowel Franse als Nederlandse dienst viel Chassé menig eerbetoon ten deel. Zo werd hij op grond van zijn moedig gedrag tijdens de eerder genoemde Spaanse Onafhankelijkheidsoorlog in 1810 door koning Lodewijk Napoleon in de adelstand verheven (met de titel van Baron) en in 1813 onderscheiden met het Officierskruis in het Legioen van Eer en was hij bij het verlaten van de actieve dienst in 1833 generaal (de hoogste rang in de Nederlandse krijgsmacht) bij het wapen der infanterie en drager van het Grootkruis in de Militaire Willems-Orde en het Metalen Kruis.

Chassé en Aberson moeten elkaar goed gekend hebben. De eerste was namelijk tweemaal commandant van een eenheid, waartoe ook de laatste behoorde, en wel van de Hollandse Brigade in Spanje (1808 - 1810) en de Derde Divisie tijdens de Slag bij Waterloo (1815). Ook ten tijde van de Belgische Opstand (1830) trokken beiden gezamenlijk op, zij het dat Aberson toen niet direct onder bevel van Chassé stond.

Marie Henriette Alexandrine Aberson-Pichot, overleed in Giessen-Nieuwkerk op 14 januari 1863, naar mag worden aangenomen ten huize van haar jongste schoonzuster. Zij werd in de Nieuwe Kerk bij haar echtgenoot begraven. Het moet een van de laatste bijzettingen in een kerk zijn geweest, omdat het begraven in kerken na het jaar 1866 met het oog op het gevaar voor de volksgezondheid niet langer was toegestaan.

De derde generatie

Mr. Willem Agathon Nicolaas Aberson, geboren in Amsterdam op 2 mei 1820 en daar overleden op 7 oktober 1865, was griffier bij het Kantongerecht in zijn geboorteplaats. Hij trad tweemaal, in beide gevallen in Arnhem, in het huwelijk, en wel op 15 augustus 1850 met Wilhelmina Sophia de Kempnaer, geboren in Arnhem op 23 augustus 1825 en in Amsterdam overleden op 11 september 1854, dochter van mr. Jacob Mattheus de Kempnaer en Arnoldina Jacoba Gerlings, en op 24 april 1856 met de op 24

juni 1824 eveneens in Arnhem geboren en daar op 31 juli 1896 overleden Antoinette Adriana de Kempenaer, zuster van zijn eerste echtgenote. Uit het eerste huwelijk werden drie en uit het tweede zeven kinderen geboren. Allen zijn hieronder vermeld. In dit geval is alleen de stamboom uitgewerkt van Oswald Lodewijk Gerhard Frederik Aberson, de op één na oudste zoon uit het tweede huwelijk. Hij was de vader van de schoolarts.

1. Henriette Louise Maria, geboren in Alkmaar op 21 september 1851 en overleden in Bloemendaal op 29 januari 1924. Ze was de echtgenote van de op 22 januari 1848 in Groningen geboren en op 31 augustus 1932 in Haarlem overleden fabrikant Adriaan Louis de Sturler, zoon van Willem Louis de Sturler en Adriana Ripperdina van Royen.
2. Jacob Mattheus, geboren in Alkmaar op 26 december 1852 en overleden in Zwollerkerspel op 9 januari 1923. Hij was fabrikant en gehuwd met de op 10 januari 1865 in Groningen geboren en op 21 maart 1936 in Hattem overleden Elizabeth Matthea Loke, dochter van Pieter Loke en Geertuida Wilhelmina Henriëtta Margaretha Telders. Het echtpaar had vijf kinderen.
3. Mr. Frederik Nicolaas Lucretius Aberson, geboren in Amsterdam op 9 september 1854 en overleden in 's-Gravenhage op 25 februari 1932, vice-president bij het Gerechtshof te 's-Gravenhage en Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en de Orde van Oranje-Nassau. Hij was de echtgenoot van de op 23 februari 1860 in Leiden geboren en op 24 april 1919 in 's-Gravenhage overleden Maria Elisabeth Boogaard, dochter van prof. dr. Adrianus Johannes Bogaard en Johanna Adriana Rijshouwer. Het echtpaar had zes kinderen.
4. Arnoldina Jacoba, geboren in Arnhem op 21 januari 1857 en overleden in 's-Gravenhage op 1 april 1948. Ze was de echtgenote van de op 27 december 1850 in Oegstgeest geboren en op 19 juli 1908 in 's-Gravenhage overleden dr. (in de letteren) Cornelis Johannes Eggink, inspecteur der gymnasia en Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw, zoon van Johannes Cornelis Eggink en Clazina Maria Oudenbroek.
5. Willem Agathon Nicolaas, geboren in Amsterdam op 3 februari 1858 en overleden in Berlijn op 29 december 1922, bouwkundige.
6. Oswald Lodewijk Gerhard Frederik, zie verder bij de vierde generatie.
7. Susanna, geboren in Amsterdam op 31 mei 1860 en daar overleden op 5 februari 1933.
8. Gerhard Nicolaas, geboren in Amsterdam op 18 december 1861 en overleden in Haarlem op 31 juli 1939. Hij was hoofdadministrateur bij de Medan Tabakmaatschappij in het voormalige Nederlandsch Indië en gehuwd met Dina Petronella Kolff, geboren in Sneek op 11 juli 1866, plaats en datum van overlijden onbekend, dochter van ds. Johannes Marius Kolff en Jacoba Schellink. Het echtpaar had vijf kinderen.
9. Catharina Carolina Antoinette, geboren in Amsterdam op 12 februari 1863 en overleden in Arnhem op 7 maart 1939.

10. Anton Adriaan, geboren in Amsterdam op 17 december 1864 en daar overleden op 22 januari 1865.

De vierde generatie

Oswald Lodewijk Gerhard Frederik Aberson, geboren in Amsterdam op mei 1859 en overleden in Hilversum op 21 januari 1933, was luitenant-generaal der artillerie en in het bezit van het brevet van de Generale Staf. Hij trad twee keer in het huwelijk: eerst op 12 september 1889 te 's-Gravenhage met Nelly Bauduin, dochter van Dominicus Franciscus Antonius Bauduin en Johanna Constantina de Harrigny Brouwer, geboren op 4 maart 1866 in Rotterdam en overleden op 26 oktober 1892 in 's-Gravenhage, en vervolgens in Gorinchem op 18 juni 1896 met Anna Cornelia Verschoor, dochter van Antonie Verschoor, heer van Sleeuwijk, en Anna Wilhelmina Verschoor, geboren op 19 september 1875 in Sleeuwijk.

Uit het eerste huwelijk werd op 16 juni 1890 in Breda een dochter geboren, die Moussia werd genoemd. Ze trad op 10 april 1916 in 's-Gravenhage in het huwelijk met jonkheer ir. Constantijn Leopold Carel van Kretschmar, geboren op 16 juni 1891 in Amersfoort als zoon van jonkheer ir. Jacob Adriaan van Kretschmar, heer van Veen, Wijk en Aalburg, en Clara Peggy van de Poll. Hij was directeur bij de Hollandsche Aanneming Maatschappij en Ridder in de Orde van de Nederlandse Leeuw en de Orde van Oranje-Nassau.

Uit het tweede huwelijk sproten vier kinderen voort:

1. Antoinette Wilhelmina, geboren op 17 juni 1897 in Gorinchem.
2. Hermine Elise, geboren op 3 november 1900 in 's-Gravenhage, de latere schoolarts.
3. Oswald Lodewijk Gerhard Frederik, geboren op 18 november 1903 in Amersfoort, accountant te 's-Gravenhage, en
4. Daniel Frederik Willem, geboren op 2 december 1913 in Utrecht, waar hij referendaris was bij de Nederlandse Spoorwegen. Hij trad op 17 juni 1944 in Gorinchem in het huwelijk met Henriëtte Bijvoet, geboren in Bussum op 30 juli 1915 als dochter van Willem Frederik Bijvoet en Hendrica Johanna van Egmond.

De inhoud van dit artikel is mede gebaseerd op de beschrijving van de krijgsverrichtingen van generaal-majoor der infanterie Fredrik Lucretius Nicolaas Aberson, Ridder Militaire Willems-Orde der 3 klasse, in de periode 1796-1830 van de hand van mevrouw Riët Timmerman, gepubliceerd in het in december 2015 verschenen kwartaalblad "De Kroniek" van de Geschiedkundige Vereniging Giessenburg en Schelluinen.

Jaap en Anna Nugteren, twee opzienbarende oud-inwoners van Ameide

Bram Provoost

Op 9 maart 1920 overlijdt in het Waterschapshuis van de Alblasserwaard te Ameide de 50-jarige dijkopzichter Cornelis Nugteren. Hij laat een weduwe achter, de 40-jarige Emmetje Nugteren-Broere, en twee kinderen: een zoon Abraham Jacobus Cornelis (Jaap) en een dochter Anna Maria Emma (Anna) Nugteren. Jaap Nugteren is op 2 september 1897 te Dordrecht geboren. In oktober 1899 verhuist de tweejarige Jaap met zijn ouders naar de Voorstraat (No. 272, nu 5) in Ameide. Zijn vader is tot Dijkopzichter van de Alblasserwaard benoemd en in 1900 wordt hij ook opzichter der gemeentewerken van Ameide. Op 19 augustus 1902 wordt een tweede kind geboren, dochter Anna.

In Ameide gaan Jaap en Anna Nugteren naar de openbare lagere school op het Kerkplein. Hoofd van de school is meester Willem George Degenhardt, die echter op 21 feb. 1911 overlijdt en wordt opgevolgd door meester Johannes Dolk. Jaap Nugteren doet in juli 1911 toelatingsexamen voor de "Hoogere Burger School" (H.B.S.) in Gorinchem. Hij doorloopt vlot de vijfjarige middelbare opleiding en doet in juli 1916 eindexamen. Na zijn eindexamen vertrekt Jaap naar Delft om daar bouwkunde te studeren aan de Technische Hogeschool.

Als Jaap de lagere school verlaat in 1911 is zijn zusje Anna nog leerlinge van de lagere school. Meester

Dolk vertrekt per 1 september 1913. Hij wordt op 1 december 1913 als hoofd van de openbare school opgevolgd door meester Krijn Adam Johannes Klerks, die Anna nog een paar jaar les zal geven. Anna Nugteren is afgebeeld op een schoolfoto uit 1915.

In de tijd dat Jaap en Anna naar school gaan, bekleedt vader Cornelis Nugteren naast zijn werkzaamheden bij het Hoogheemraadschap en de gemeenten Ameide en Tienhoven ook allerlei maatschappelijke functies. Zo is hij in Ameide bestuurslid en later penningmeester van IJclub 'Hollandia', bestuurslid en na het overlijden van W.G. Degenhardt voorzitter van de fanfarevereniging 'Unie', voorzitter van de ziekenfondsvereniging 'Draagt elkanders lasten', oprichter en bestuurslid van de afdeling Ameide van het Groene Kruis en één van de directeurs van de spaarbank van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, afd. Meerkerk-Ameide. Ook was hij regionaal actief als lid van de Gezondheidscommissie te Schoonhoven, bestuurslid van de vereniging Alblasserwaards Belang en van de IJsbond Alblasserwaard. Aan dit actieve leven komt op 9 maart 1920 abrupt een einde, hij is dan nog geen 51 jaar oud. Een groot verlies, niet alleen voor het gezin maar ook voor het verenigingsleven in Ameide. De fanfarevereniging 'Unie' zegt in een rouwadvertentie voor *'onze geachte Voorzitter'* dat *'Zijn aandenken zal bij ons in eere blijven'*. De Unie wordt door de Weduwe Nugteren-Broere, mede namens de kinderen, oprecht bedankt voor de bijzondere eer, die aan haar echtgenoot is bewezen.

Het verlies van hun vader zal ook voor de kinderen Nugteren, 22 en 17 jaar oud, een zware slag geweest zijn, maar zij ontwikkelen of herstellen zich snel. Binnen twee weken na het overlijden van haar vader is Anna Nugteren geslaagd voor het examen nuttige handwerken en in november 1921 is zij geslaagd voor de 'Akte lager onderwijs'. (Verderop komen we terug op de onderwijs carrière van Anna Nugteren). Ook de ontwikkeling van Jaap Nugteren komt in een stroomversnelling. Hoewel nog studerend in Delft verschijnt in augustus 1920 een advertentie waaruit blijkt dat A.J.C. Nugteren zijn vader is opgevolgd als Dijkopzichter te Ameide. Dit blijkt het begin van een bijzondere loopbaan te zijn. Terwijl hij in Ameide werkzaam is als dijkopzichter en ook als bouwkundige is hij nog niet klaar met zijn studie in Delft. In december 1925 wordt gemeld: *"AMEIDE. Voor het examen bouwkundig ingenieur, slaagde te Delft de heer A.J.C. Nugteren, dijkopzichter alhier"*.

▲ Openbare School Ameide 1915: klas Meester Klerks (foto via Linda van der Lem).

In het midden staan op de een na achterste rij twee meisjes met een matrozenkraagje: het linker meisje is Anna Nugteren met rechts naast haar Lydia Diepenhorst (30-09-1901/26-05-1948).

Aanbesteding.

—o—

DIJKGRAAF en HOOGHEEMRADEN van het Hoogheemraadschap de Alblasserwaard e.a. zullen op Maandag 23 Augustus 1920, des voormiddags 11½ uur in de DOELEN te Gorinchem aanbesteden:

Het leveren en verwerken van twee rijzen zinkstukken met bestorting en het aanstorten van de beleopen onder den waterspiegel tot uitbreiding van de bestaande oeververdediging te Ameide, benevens het aanstorten van de beleopen onder den waterspiegel te Nieuw-Lekkerland, Streefkerk en Langerak nabij de dijkpalen 183, 203 en 271.

Inlichtingen verstrekt de dijkopzichter A. J. C. NUGTEREN te Ameide.

Inschrijvingsbiljetten moeten voor of op Zaterdag 21 Augustus e.k. vrachtfrij bezorgd zijn bij den Dijkgraaf te Ameide.

Bestek en tekening zijn à f 3,50 te verkrijgen ter Secretarie van het Hoogheemraadschap te Gorinchem en bij den Dijkopzichter te Ameide vanaf 9 Augustus e.k.

▲ Schoonhovensche Courant, 6 augustus 1920.

In 1926 is hij betrokken bij de verbouwing van de verffabriek van de Firma Gebr. Brink te Groot-Ammers en in 1927 bij de bouw van een "AUTOGARAGE met Paardenstal aan den Lekdijk nabij Schoonh. Veer". Dit project blijkt een groot succes. De Sch. Courant meldt op 4 mei 1927: "Groot Ammers. De nieuwe autogarage van den Heer R.H. Jansen, caféhouder aan het Schoonhovensche Veer, is dezer dagen in gebruik genomen. Het ruime gebouw biedt boven plaats voor een aantal auto's en fietsen, terwijl zich beneden een pracht paardenstal bevindt. Den architect, den heer Nugteren van Ameide, komt alle eer toe voor de doelmatige inrichting van dit gebouw". Enkele maanden voor zijn afstuderen in Delft trouwt A.J.C. Nugteren op 6 aug. 1925 te Rotterdam met Clara van Voorst. Zij is ca. 1895 geboren te Loanda, (Luanda in Angola) als dochter van Cornelis Pieter van Voorst en Anna Gomes d'Arájua e Menezes. He-las is er verder niet veel bekend over Clara van Voorst.

In Ameide en omgeving is Jaap Nugteren zeer actief in het maatschappelijk leven. We vinden hem terug in talloze besturen, waar eerder zijn vader bestuurslid was. Zo wordt hij voorzitter van de IJscub Hollandia, van de Fanfarevereniging Unie (later ook erevoorzit-

ter) en lid van het bestuur van het Groene Kruis. Regionaal is hij bestuurslid van de IJsbond Alblasserwaard en lid van de Gezondheidscommissie te Schoonhoven.

In 1927, hij is dan 29 jaar oud, komt daar nog een politieke functie bij. Hij wordt kandidaat voor de verkiezing van de gemeenteraad in mei 1927. "Ameide. De kandidatenlijst van de Vrijheidsbonders is thans in samenwerking met de Vrijz. Dem. Vastgesteld. Ze bevat de volgende namen: No. 1. Adr. Kruijt, 2. A.J.C. Nugteren, 3. A.P. de Jong, 4. A. Bouter, 5. P. Koudstaal, 6. A.A. Dijksman, 7. H. Diepenhorst, 8. C. van Gelderen". Bij de samenwerkende liberalen is Kruijt kandidaat namens de Vrijheidsbond¹ en Nugteren namens de Vrijzinnig Democraten². Jaap Nugteren wordt inderdaad gekozen in de plaats van SDAP-er H. de Vroome. "AMEIDE. Gemeenteraadsverkiezing. Uitgebracht 755 stemmen, onwaarde 17, geldige stemmen 738. Lijst 1 S.D.A.P. 126 st. Lijst 2 W.A. van Kekum 107 st. Lijst 3 A.R. 313 st. Lijst 4 Vrijhb. en Vrijz. 192 stemmen.

Gekozen: S.D.A.P. K. den Boer, Wilde W.A. van Kekum, A.R. B. Streefkerk, N. Streefkerk, A.G. van Gent, Vrijhb. Adr. Kruijt, Vrijz. A.J.C. Nugteren.

In de nieuwe raad keeren niet terug H. de Vroome S.D.A.P. die een zetel verloor aan de vrijz. F.A. Diepenhorst vrijhb. die niet meer kandidaat gesteld werd en A. de Kruik A.R. die vrijwillig op No. 6 der kandidaten lijst ging staan en alzoo niet verkozen werd."

In verband met zijn benoeming tot lid van de gemeenteraad wordt ingenieur Nugteren op 1 september 'op de meest eervolle wijzen ontslagen' als gemeenteplichter van Ameide. Op 6 september 1927 - Jaap Nugteren viert enkele dagen daarvoor zijn 30ste verjaardag - wordt hij geïnstalleerd als lid van de raad en tot wethouder benoemd, samen met W.A. van Kekem die al eerder wethouder was. De wethouderverkiezing was een spannende zaak. "In de vacature W.A. van Kekem wordt met 4 stemmen gekozen de aftredende heer W.A. van Kekem, 3 stemmen worden uitgebracht op N. Streefkerk. Bij de stemming voor de vacature A.G. van Gent wordt met 4 stemmen gekozen de heer A.J.C. Nugteren, terwijl 3 stemmen worden uitgebracht op den heer Van Gent." De Anti Revolutionaire Partij valt deze keer dus buiten de boot. W.A. van Kekem heeft een pact gesloten met 'links'. De SDAP en de liberalen steunen hem en hij steunt de kandidaat van de liberalen. Zo wordt het nieuwe raadslid Nugteren ook direct wethouder van Ameide. Nog maar net 30 jaar oud is hij waarschijnlijk de jongste wethouder ooit geweest in het bestuur van de gemeente Ameide.

Zijn wethouderschap duurt niet lang. In oktober 1928 wordt gemeld: "AMEIDE. De heer ir. A.J.C. Nugteren wethouder alhier en dijkopzichter bij het Hoogheemraadschap de Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe, is in een Woensdagavond gehouden verga-

1 De Vrijheidsbond, opgericht in 1921, was een traditioneel liberale partij. Na 1937 werd de naam veranderd in Liberale Staatspartij. In 1946 ging deze partij op in de nieuw opgerichte Partij van de Vrijheid (PvdV), die in 1948 met het comité-Oud fuseerde tot de VVD.

2 De Vrijzinnig Democratisch Bond, opgericht in 1901, was een progressief liberale partij, die in 1946 opgegaan in de PvdA.

dering van den Raad der gemeente Gouda, benoemd tot ingenieur van gemeentewerken in algemeene dienst aldaar". Dat betekent afscheid nemen als wethouder en raadslid en ook als inwoner van Ameide. "AMEIDE. Door het vertrek van den Heer Ir. A.J.C. Nugteren die binnenkort naar Gouda zal vertrekken wegens benoeming als Ingenieur van plaatselijke werken zal er een vacature in den gemeenteraad en wethouders-vacature ontstaan. Als opvolger op de kandidatenlijst is aan den beurt de heer A. Bouter³, vrijz.-dem."

Ir. Nugteren treedt op 1 december 1928 in Gouda in functie. Zijn vertrek heeft politieke gevolgen in Ameide. Tijdens de raadsvergadering van 15 november 1928 is er een wethouderverkiezing, die anders loopt dan door sommigen verwacht werd. "AMEIDE. Raadsvergadering. Donderdag 15 Nov. 's middags 2 uur vergaderde de gemeenteraad ter afdoening van een 15tal punten rijke agenda.

Agendapunt 15. Ontslag aan den heer Nugteren als wethouder en benoeming wethouder.

Het ontslag als wethouder van de gemeente wordt aan den heer Nugteren eervol gegeven.

Afscheid van wethouder Nugteren. Als de voorzitter de benoeming van een wethouder aan de orde stelt, verzoekt de heer Nugteren het woord en zegt, dat hij wegens vertrek naar de gemeente Gouda genooddaakt is als wethouder der gemeente ontslag te nemen. Hij wil evenwel niet vertrekken voordat hij afscheid van den raad heeft genomen, omdat hij altijd met den raad op een aangename wijze heeft samengewerkt. Spr. dankt den raad hiervoor en zegt, dat door in minnelijk overleg met elkaar te treden, dit de belangen der gemeente ten goede komt. De heer Kruit zegt de afscheidswaardige wijze heeft vervuld en dat hij altijd zijn eigen belangen voor die van de gemeente heeft opzij gezet. De voorzitter dankt den heer Nugteren voor de samenwerking, die hij van hem in het college van B. en W. van hem heeft ondervonden en hoopt, dat het hem in zijn goede betrekking goed zal gaan. Nadat de heer N. Streefkerk eenige woorden van dank aan den heer Nugteren heeft gebracht, neemt de heer Van Gent het woord, die den heer Nugteren ook dank wil zeggen voor hetgeen hij in het belang van de gemeente heeft gedaan. Mogelijk heeft de heer Nugteren dingen gedaan, die de spreker niet goed heeft kunnen vinden, doch hij hoopt, dat de heer Nugteren in zijn nieuwe woonplaats steeds het goede zal zoeken. De heer Den Boer drukt zijn leedwezen uit, dat de heer Nugteren weggaat. Hij hoopt echter, dat de heer Nugteren in zijn nieuwe woonplaats voor de arbeidersklasse een democraat zal zijn. Wethouder Nugteren beantwoordt de verschillende sprekers met eenige woorden van dank. Bij de hierna plaats hebbende wethoudersverkiezing worden 4 stemmen op den heer N. Streefkerk en 3 op den heer A. Kruit uitgebracht, zoodat den heer N. Streefkerk met meerderheid van stemmen tot wethouder is benoemd. De gekozene neemt zijn benoeming aan.

Alsnu wendt de heer Kruit zich tot den voorzitter met de volgende vraag: Ik heb gehoord dat u den heer Nugteren en mij **onwaardige leden** van de maatschappij acht. Ik wil u vragen, of u tegen het hoofd van de school hebt gezegd, dat de scholen die de heeren (Nugteren en Kruit) hebben voortgebracht, maar moeten verdwijnen. Als het waar is, dat u dat hebt gezegd, welke reden hebt u dan daartoe? De voorzitter zwijgt. Ten slotte beschuldigt den heer De Boer den heer Van Kekum van woordbreuk. Spr. zegt, den heer Van Kekum niet meer als wethouder te zullen beschouwen. Met de benoeming van een wethouder heeft hij voor den heer Nugteren een hoogen prijs moeten betalen en de heer Van Kekum heeft toen gezegd, dat, wanneer er in de 4-jarige zittingsperiode een wethouders-vacature kwam door vertrek van den heer Nugteren, hij, dat is de heer Van Kekum, op een door de linker partijen aan te wijzen persoon zou stemmen. En dat heeft de heer Van Kekum niet gedaan. Spreker zegt, dat hij zich acht den heer Van Kekum niet als wethouder te hebben gestemd, en dat hij hem in het vervolg niet meer als wethouder zal beschouwen. Wanneer er in het vervolg ruimerige zittingen komen, dan is de heer Van Kekum daarvan de schuldige. Daar niemand meer het woord verlangt, sluit de voorzitter de vergadering."

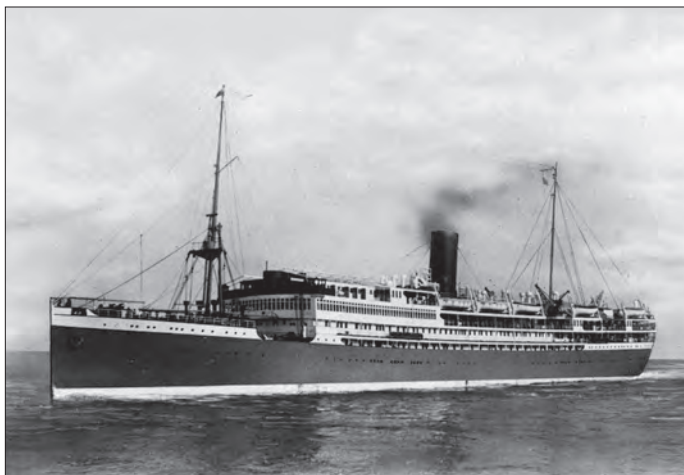
Zo komt er (met enig vuurwerk) een einde aan het lidmaatschap van de gemeenteraad van Ameide, tevens wethouder, dat net 14 maanden heeft geduurd. Samen met zijn vrouw Clara vertrekt Jaap Nugteren naar Gouda, waar zij op de Markt gaan wonen. Op 19 januari 1929 wordt (in het 'Eudokia' te Rotterdam) hun dochter Elly geboren. Later verhuist het gezin in Gouda nog naar de Fluweelensingel.

In Gouda is Ir. Nugteren betrokken bij een aantal grote rioleringswerken en wordt hij ook Oppersbrandmeester van Gouda. Maar ook in Gouda komt er relatief snel een einde aan zijn werkzaamheden. In augustus 1930 verschijnt het bericht dat "De ingenieur in algemeenen dienst Ir. A.J.C. Nugteren is benoemd tot ingenieur bij den Provincialen Waterstaat van Oost-Java." In oktober gevolgd door het bericht dat

"Aan den ingenieur in Algemeenen Dienst, Ir. A.J.C. Nugteren, werd op verzoek met ingang van 1 Jan. 1931 eervol ontslag verleend, wegens zijn benoeming tot In-

³ A. Bouter stond op plaats 4 op de kandidatenlijst. Nummer 3 A.P. (Dries) de Jong was op 13 juli 1927 overleden.

▲ Het motorschip 'Sibajak' van de Rotterdamsche Lloyd.

genieur bij den Provincialen Waterstaat van Oost-Java."

Op 5 nov. 1930 komt de Goudsche Courant echter met een verontrustend bericht. "**Ir. Nugteren met ziekenverlof.** Wij vernemen, dat Ir. Nugteren, die met 1 Januari den Goudsche Gemeentedienst gaat verlaten en naar Java zal vertrekken, heden is opgenomen in het Diaconessenhuis te Rotterdam om een maagoperatie te ondergaan. Aan den heer Nugteren is een maand ziekenverlof verleend." Hij herstelt van de operatie en in december neemt Gouda afscheid van A.J.C. Nugteren als ingenieur van gemeentewerken en Oppersbrandmeester van Gouda.

Op 24 december 1930 vertrekken Jaap en Clara en de nog geen 2-jarige dochter Elly met het motorschip 'Sibajak' van Rotterdam naar Batavia. Zij komen daar op 20 januari 1931 aan en reizen door naar Soerabaja, de nieuwe standplaats van Ir. Nugteren.

Via de kranten in Ned. Indië komen we meer te weten over Mevr. Nugteren-van Voorst. Zij treedt in Soerabaja enkele malen op als zangeres van klassieke muziek en tijdens muzikale avonden en is daar ook op de radio te horen.

Op 4 februari 1932 treedt Mevr. Nugteren - van Voorst op in de Darmokapel te Soerabaja. De Indische Courant geeft de volgende dag een verslag van de muzikale avond. "**Muziekavond in de Darmo-kapel.** Gisteravond vond ten bate van het orgelfonds van de Boeboetankerk een muziekavond plaats in de Darmokapel, waarvoor zich een viertal dames beschikbaar had gesteld. ...

Met eenige liederen vulde mevr. Nugteren-van Voorst het verdere deel van den avond. Ook de zangeres had wat te hoog gegrepen door de aria "Er wei-det seine Herde" uit de Messias van Händel te kiezen, voornamelijk omdat haar stem zich minder goed leent voor deze oratorium-musiek. Daarentegen slaagde zij zeer goed in de voordracht van het prachtige "Über Nacht" van Hugo Wolf en het overigens wat zoetelijke "Nuit d'Etoiles", een der eerste liederen van Debussy. Vervolgens droeg mevr. Nugteren nog met warme stem voor: twee liederen van Reynaldo Hahn. Mevr. Van Meurs-Focken accom-

pagneerde haar muzikaal en met zooveel enthousiasme, dat wel eens vergeten werd de pedaal los te laten,

Alle executanten ontvingen mooie bloemen. De zangeres, die den avond besloot, dankte voor het applaus met "Lied" van Bernard Zweers.

Wij hopen dat de collecteerende jongelingen voldoende in hun klompjes hebben aangetroffen voor een paar flinke orgelpijpen dan wel voor de vox humana, als die nog ontbreken mocht."

RADIO-RUBRIEK. "Donderdag 28 juli (1932) zullen mevrouw Nugteren (zang) en mevrouw Brouweer (piano) een concert geven voor den radio-zender der firma Van Wingen, van 8 tot 9 uur n.m. De uitzending heeft plaats uit de toko der firma Knies, waarvoor met welwillende medewerking van den chef der IIIe P.T.T.-afdeeling een lijn naar den zender van Van Wingen in de Kapoeastraat wordt gelegd.

De studio van de firma Knies moet zich voor radio-uitzending, wat de acoustiek betreft, uitstekend lenen."

Op 14 februari 1934 is er bij de Soerabaiasche Kunstkring een uitvoering van het Kunstkring-orkest, waaraan door mevr. C. Nugteren-Van Voorst (sopraan) als soliste wordt deelgenomen. De Indische Courant van 15 februari 1934 schrijft over haar optreden het volgende: "Vervolgens trad mevr. C. Nugteren-v. Voorst naar voren met een bekende aria uit Weber's opera "Oberon". Mevr. N., die wij hier nimmer eerder hoorden openbaarde zich aan ons als een geroutineerde opera-zangeres. Haar stem is geschikt voor de groote zaal en in orkestverband, waarmede niet gezegd wil worden, dat de eenheid met het orkest volkomen bereikt werd. Integendeel ontbrak hieraan nog wel wat. De zangeres oogstte grooten bijval van een dankbaar auditorium."

Ook het Soerabaijisch Handelsblad van die dag heeft een recensie van haar optreden. "Als eerste (soliste) trad onze stadgenootte mevrouw C. Nugteren-van Voorst op met de groote Oberon-aria "Ocean, du Ungeheuer". Met allen eerbied voor Weber, klinkt deze aria in onze moderne tijden een beetje al te ouderwetsch. Of het jongere geslacht nog iets voor deze oude romantiek voelt? Ik geloof het niet. Intuschen leerden we in mevrouw Nugteren een uitstekende zangeres kennen. Zij heeft een goed geschoolde sopraan, rijk aan klank en groot van omvang. Een natuurlijk gevoel voor voordracht liet haar deze aria tot een zeer geslaagde praestatie maken. Haar dictie kon nog wat beter verzorgd worden; in de $\frac{3}{4}$ donkere zaal had men niet veel aan den gedruken tekst. In elk geval hopen wij deze soliste meer op het podium te zien; zij is een kracht, waarmede wij bij de verschillende uitvoeringen rekening dienen te houden. Een groot aantal bloemstukken en een enthousiast applaus hebben mevr. Nugteren haar succes bevestigd".

Hoewel de recensent hoopt mevr. Nugteren meer op het podium te zien zal dit concert van 14 februari 1934 haar laatste optreden in Ned. Indië zijn.

Vrij snel na zijn aankomst in Soerabaja wordt Jaap Nugteren, net als in Ameide, weer politiek actief. Op 14 april 1932 is er een verkiezing voor één lid van de gemeenteraad van Soerabaja in een vacature, ontstaan door het vertrek van mr. J.S. Sinnighe Damsté van de Vaderlandsche Club (VC). Ir. A.J.C. Nugteren wordt kandidaat gesteld door de verbonden partijen, te weten: de VC, het Indisch-Europees Verbond (IEV), de Neutrale Partij (NP) en Christelijke Staatspartij (CSP). Er zijn twee andere kandidaten, J.W. Vorderman voor de Indische Sociaal Democratische Partij (ISDP) en J.W. Vermeulen voor de Indische Katholieke Partij (IKP).

Steunt de Eenheid

Holland - Indië

Stemt daarom morgen

Ir. NUGTEREN

J. E. V., V. C., C. S. P. en N. P.

2713

In De Indische Courant van 13 april 1932 – de dag voor de verkiezing – stellen de kandidaten zich voor. *“De heer Nugteren aan ’t woord. De heer A.J.C. Nugteren, thans ingenieur bij den provincialen waterstaat van Oost-Java, werd in 1897 te Dordrecht geboren. Hij ontving zijn hogere opleiding aan de technische hoogeschool te Delft. Na zijn bul gehaald te hebben, trad hij als ingenieur in dienst bij het hoogheemraadschap de Alblasserwaard, waarbij hij van 1920 tot 1928 werkzaam was. In laatst genoemd jaar werd hij ingenieur in algemeenen dienst te Gouda, welke betrekking hij tot 1930 bekleedde. Toen ging hij over naar den provincialen waterstaat in Indië, bij welken dienst hij nu nog werkzaam is.*

In zijn Nederlandsche periode heeft de heer Nugteren reeds belangrijk werk verricht op het terrein van het gemeentewezen. Hij was onder meer wethouder van de gemeente Ameide en had als lid zitting in de gezondheidscommissie van de gemeente Schoonhoven.

Mocht hij gekozen worden, dan zal de heer Nugteren, die lid is van de V.C., in onzen gemeenteraad het werk te verrichten krijgen, dat indertijd door de Vaderlandsche Club aan ir. Van Heyst werd toebedeeld. Zooals bekend heeft de V.C.-fractie in den Raad voor de verschillende voornaamste werkzaamheden van den gemeentearbeid specialisten aangesteld. Zoo kreeg de heer Van Heyst de technische vraagstukken te behandelen. Dit werk nu zal aan den heer Nugteren worden overgedragen, indien hij tenminste verkozen wordt.

In een groote en betrekkelijk jonge stad als Soerabaia is juist op technisch gebied nog veel urgent en noodzakelijk werk te verrichten. De volkshuisvesting bijvoorbeeld zal de volle aandacht van de heer Nugteren hebben. Verdrer kan en moet zijns inziens in deze stad nog veel gedaan worden aan de aesthetische verzorging van gebouwen, straten, parken, enz., terwijl voorts ook nog

▲ Raadhuis Soerabaja (Collectie Tropenmuseum).

op hygiënisch gebied een groot arbeidsveld openligt. De praktijk zal hem moeten leeren, welke vraagstukken op dit gebied het eerst onder de loupe genomen dienen te worden. Het behoeft zeker geen speciale vermelding, dat de heer Nugteren accoord gaat met de groote lijnen van het V.C.-beleid.”

Bij de gemeenteraadsverkiezing worden 1657 stemmen uitgebracht. Daarvan krijgt ir. Nugteren de meeste stemmen en zelfs een meerderheid van de stemmen, zij het maar met één stem verschil. Nugteren 829 stemmen, Vermeulen 445 en Vorderman 383 stemmen. De twee andere kandidaten hebben dus samen 828 stemmen. De heer Nugteren is daarmee gekozen met een absolute meerderheid.

Maar de andere partijen geven zich niet zo maar gewonnen. Een van de kiezers zou ten onrechte niet tot de stembus zijn toegelaten. Zou deze op Vermeulen of Vordenman gestemd hebben, dan zou Nugteren geen absolute meerderheid meer hebben. Zo ontstaat in Soerabaia een verschil van mening over deze uitslag. Het hoofdstembureau besluit op 15 april om de heer Nugteren als verkozen te verklaren, maar in het proces-verbaal zal de klacht van de betrokken kiezer uitvoerig opgenomen worden. Hierdoor wordt de beslissing om toelating van Nugteren tot de gemeenteraad aan de leden overgelaten. Maakt één der leden bezwaar dan kan Nugteren in hoger beroep gaan. Gedurende die tijd kan hij geen zitting nemen in de Raad.

In de gemeenteraad zijn er inderdaad bezwaren tegen de verkiezing van Nugteren. Eind april wordt weliswaar besloten om Nugteren toe te laten tot de gemeenteraad. Maar acht leden van de Inheemsche fractie, onder leiding van de heer Lenkong, gaan in beroep bij het College van Gedeputeerden.

Soerabaia's verkiezingskwestie.

Begin juli 1932 worden de klachten door Gedeputeerde Staten van Oost-Java ongegrond verklaard en besluit de gemeenteraad van Soerabaia voor de tweede keer om ir. Nugteren toe te laten als lid. De leden die in beroep waren gegaan sputteren nog tegen, zij willen dat de landvoogd (Gouverneur-Generaal) zich

uitsprekt over de kwestie. Dat voorstel wordt door de gemeenteraad afgewezen. Zodoende kan ir. A.J.C. Nugteren uiteindelijk op 14 september 1932, vijf maanden na zijn verkiezing, zijn eerste vergadering van de gemeenteraad bijwonen. Hij wordt, zoals verwacht, ook gekozen tot lid van de Technische Commissie van de gemeenteraad. Uiteindelijk verzoekt de heer Lenkong van de Inheemsche fractie om het raadsbesluit om Nugteren te benoemen alsnog te vernietigen. Uiteindelijk beslist de Gouverneur-Generaal in Batavia in het najaar van 1933 dat ook dit verzoek ongegrond is. Jaap Nugteren is dan al ruim een jaar actief in de gemeenteraad van Soerabaja. Helaas zal zijn actieve rol maar kort duren. Op 20 maart 1934 melden een aantal kranten in Ned. Indië dat ir. A.J.C. Nugteren plotseling is overleden. Zo schreef De Indische Courant van 20 maart 1934:

Ir. A.J.C. Nugteren †. Een Herinnering

“Gisteravond is in het Darmo-ziekenhuis, na een korte ongesteldheid – een maagoperatie – overleden de heer Ir. A.J.C. Nugteren, in leven ingenieur bij den provincialen waterstaat en lid van de gemeenteraad, in welk college hij zitting had voor de Vaderlandsche Club, van welker fractie hij, na het aftreden van den heer Verboom, de leider was.

Een sterfgeval is immer tragisch, maar treft toch te meer, indien het geldt het heengaan van een man als ir. Nugteren in de kracht van zijn leven, sterk en vol idealen voor zich, zijn gezin en voor de gemeenschap. Blijven de eerste binnen de intieme huiselijke sfeer, die, welke hij ten aanzien van de publieke belangen koesterde, vallen binnen ons waarnemingsbereik, omdat er in de openbaarheid

getuigenis van werd afgelegd: in den gemeenteraad waarvan ir. Nugteren deel uitmaakte. Nog niet zoo heel lang: hij behoorde tot de jongeren, maar toch desniettemin, tot hen, die uitsteken boven de middelmaat. Begaafd met grooten critischen zin, een onbevengenen oordeel, vooral waar het gold de technische kwesties, die zijn liefde hadden, luisterden partijgenoot en tegenstander gaarne naar hetgeen hij te zeggen had. Als fractie-leider van de Vaderlandsche Club had hij twee uitmuntende eigenschappen: hij was steeds zake-lijk, angstvallig elk persoonlijk element vermijgend, en daarnevens rustig in zijn betoogtrant.

Bij de veelheid van meningen wist hij uiteraard niet steeds te overtuigen, maar wel dwong hij altijd eerbied af, wyl hij aanhouden de bewijzen leverde, dat hij, zich ten volle gevende aan de taak, vrijwillig op zich genomen, door ernstige studie, goedbeslagen op het ijs kwam.

Wij herinneren ons nog levendig de jongste begrotingsdebatten, welke getuigden van zoo groot meningsverschil in den raad. Zonder afbreuk te doen aan anderer arbeid voor de Soerabaiasche belangen, kunnen wij hier toch constateeren, dat Nugteren's werk tot het meest gedegene behoorde. Indien hij tot den aanval overging, en dat deed hij, als beginselvaste V.C.-

er, nog al eens een enkelen keer, deed hij dat wèl-overwogen en deskundig, zoodat het afweren zijn tegenstanders niet bijster gemakkelijk afging. En moest hij, door omstandigheden gedwongen, een veroordeeling uitspreken over een zaak van beleid, dan deed hij dit op een wijze, welke van groote fijngevoeligheid getuigde.

Wij denken als vanzelf terug aan de meningsverschillen tusschen 's heeren Nugteren's fractie en wethouder Van Gennep, welke culmineerden in de bekende verklaring, waarin dezen vertrouwensman te kennen werd gegeven, dat hij niet te rekenen zou hebben op de steun van de V.C., als het zou gaan om het weder aanwijzen van een vertegenwoordiger in het college van B. en W. Voor den jongen fractie-leider was het, in feite een harde taak, deze mededeling aan 's raads nestor publiekelijk te moeten doen, doch hoe delicaat wist hij zich niet van dezen taak te kwijten!

Als straks de gemeenteraad weder bijeenkomt, zal er een leegte zijn, achtergelaten door dezen jongen, bekwamen pleiter van onze stedelijke belangen. Een leegte, die straks weder aangevuld zal worden, maar de herinnering aan ir. Nugteren, zoo aan zijn eenvoudige, rondborstige persoonlijkheid als zijn met zoveel toewijding gegeven arbeid, zal blijven voortleven

Reeds geruimen tijd sukkelde de heer Nugteren aan de maag. Nog niet zoo lang geleden werd hij er reeds aan geopereerd. Zondag j.l. kreeg hij weer bijzonder veel last van zijn oude kwaal. De behandelende geneesheer achtte een operatie noodzakelijk. Deze werd in den loop van Maandag jl. verricht. Gisteravond omstreeks 11 uur is de heer Nugteren in het Darmo-ziekenhuis overleden. Hedenmiddag om 4 uur heeft de teraardebestelling van het stoffelijk overschot op de begraafplaats te Kembang Koening plaats. Natuurlijk zal voor deze teraardebestelling groote belangstelling van provinciale en gemeentezijde bestaan.

Het hoofdbestuur van de V.C. te Batavia zond een telegram, waarin het afdeulingsbestuur verzocht werd om de weduwe de deelneming der V.C. in het groote verlies te betuigen.

Van de kantoren der Provincie en der gemeente werd de vlag half stok gestoken”.

Gisteravond overleed na een kortstondig lijden onze lieve Man en Vader

Ir. A. J. C. NUGTEREN

Ingenieur bij den Provincialen Waterstaat, in den ouderdom van 36 jaren.

Namens de Familie:

Mevr. C. Nugteren-van Voorst. Elly.

Soerabaja, 20 Maart 1934. 7529

De begrafenis is uitvoerig beschreven in De Indische Courant van 21 maart 1934:

Ir. Nugteren †. De laatste eer.

“Gisteravond werd het stoffelijk overschot van ir. A.J.C. Nugteren grafwaarts gedragen op Kembang Koening. Op het kerkhof hadden zich velen verzameld om den ontslapene op zijn laatste weg eer te bewijzen, terwijl achter de baar, bedolven onder bloemen, zich mede een, groot aantal vrienden had geschaard. Op dien laatste droeven tocht schreed mevrouw Nugteren, wier man haar zoo plotseling was ontnomen, als eerste, in haar zwaren rouw somber beeld van diepe smart. Achter haar volgden de gouverneur van Oost-Java, de heer Kuneman en de burgemeester de heer Van Helsdingen. Gedeputeerden van de provincie, leden van den provincialen raad, hoofden van diensten der provincie, personeel, wethouders onzer stadsgemeente, gemeenteraadsleden, chefs van afdelingen, logebroeders en vrienden.

Rede van den gouverneur. Het eerst sprak aan de geopende groeve, de gouverneur. „Het is de tweede keer, dat een onzer bekwaamste en meesttoelovende waterstaats-ingenieurs, ons door den dood wordt ontrukkt. Abraham Jacobus Cornelis Nugteren kwam in 1931 in dienst van de provincie Oost-Java. Reeds geruimen tijd te voren teekende zich zijn loopbaan bij den Waterstaat af. In 1920 volgde hij zijn vader op in het Hoogheemraadschap Ablasserdam (sic!). In 1925 behaalde hij zijn diploma van civiel ingenieur te Delft, waarna hij in algemeenen dienst trad bij de gemeente Gouda. In die positie werd hij gekozen uit velen door de Provincie Oost-Java.

Slechts drie jaar heeft helaas de provincie voordeel kunnen trekken van de bekwaamheden van dezen geboren waterstaatsingenieur. Wij hadden nog zoo veel van, hem te verwachten, maar hij werd plotseling uit het voile leven van ons weggerukt.

Hierop dankte de gouverneur namens het provinciaal bestuur ir. Nugteren voor het vele goede, voor hem verricht en de groote toewijding, door hem betoond. Zwaar trof de slag hen die achterbleven. Dat moeder en kind dien slag moedig en toerustend mogen kunnen dragen. „Nugteren, rust in vrede.”

Rede burgemeester. De burgemeester, de heer Van Helsdingen, naar voren tredend, wees er op, dat het nauwelijks negen maanden geleden is, dat een raadslid werd grafwaarts gebracht. Thans roept ons hier opnieuw de droeve plicht, een lid van den stadsgemeenteraad ten grave te geleiden. : Nugteren was een bekwaam en goed raadslid. Wie hem hoorde, kon zich niet onttrekken aan de charme zijner woorden. Dank zij zijn kennis, zijn practischen zin, was hij een goed raadslid, dat men ook in de commissies zeer zal missen. Met weemoed gedenken wij het verscheiden van dit nuttige jonge leven en een eerbiedig stilzwijgen past ons bij het leed, hetwelk zoo wreed zijn vrouw en kind heeft getroffen. Zijne assche ruste in vrede!

Rede ir. W. Lammers. Het hoofd van den provincialen waterstaat, ir. W. Lammers, naar voren tredend, zei: „Het is nauwelijks denkbaar, dat ir. Nugteren thans reeds ‘uit ons midden is weggenomen. Vier dagen geleden had ik nog uitvoerige besprekingen met hem. Welk een helder inzicht had hij in technische, personeele en economische zaken! Nugteren, gehadt een grooten

kring van vrienden om je verzameld, vrienden in den waren zin van het woord. Wij zullen steeds met eerbied aan je terugdenken. Ik breng u een laatste groet, ook uit naam van allen, werkzaam bij den Provincialen waterstaat.”

Woorden van den heer M. Koster. Namens de Loge sprak de heer M. Koster. „Broeder”, zoo zeide hij, onzen laatste groet zullen wij je brengen op een andere plaats en op onze wijze. Hier schenken wij je de drie witte rozen en de handschoenen! Broeder Nugteren, rust in vrede.”

Rede-Guldenaar. Namens de I.E.V.-fractie sprekend, prees de heer Guldenaar de goede eigenschappen van den overledene. „Mij dringen tot spreken, de gevoelens, welke onze fractie hebben beziel bij het vernemen van het overlijden van ons mederaadslid. Wij mochten altijd op u rekenen, bij samenwerking, maar ook bij afwijkende meening. Wij eerbiedigden uwe overtuiging om haar oprechtheid. Lang zult gij in onze herinnering voortleven.” Spreker eindigde met de bede, „dat het den Allerhoogste zou mogen behagen, troost te schenken aan de weduwe en haar kind, bij dit onherstelbaar verlies.”

Rede-Sandkuyl. De heer K.H. Sandkuyl, namens de Katholieke fractie in den raad sprekend, zeide, hoe hij den heer Nugteren eerst in 1932 voor het eerst had ontmoet. Hij leerde hem spoedig hoogachten om zijn gaven van hoofd en hart, welke eerbied afdwongen. Het moest als een groot voorrecht worden beschouwd, met hem te mogen samenwerken bij het behartigen der belangen van de stadsgemeente Soerabaia. „Gij hebt”, aldus spreker, „in den raad veel tot stand gebracht. Uw heengaan is een groot verlies voor uw vrouw en kind, voor de fracties in den raad en voor alle leden individueel.”

Rede-Lengkong. De heer Lengkong kwam spreken namens de Inheemsche fractie in den raad. „Wij hebben u allen leeren waardeeren, zoowel wanneer wij naast als tegenover elkander stonden! Gij waart allen een mooi voorbeeld, een bekwaam fractie-leider. Wij zullen u steeds gedenken als een eerlijk strijder, als een goed en eerlijk mensch. Moge het den Almachtige behagen, den uwen troost, u vrede en rust te geven.”

Rede -De Jong. Namens de V.C.-fractie sprak de heer De Jong, die er op wees, dat de Vaderlandsche club haar leider in den raad thans miste, een verlies, moeilijk aan te vullen, Wij zullen hem moeten missen zijn steun en helder inzicht. Zijn onverwacht heengaan plaatst ons voor groote moeilijkheden, maar we willen hopen, die in zijn geest te mogen oplossen. Onze eerbied gaat uit naar zijn vrouw, zoo vreeselijk getroffen door dit verscheiden. Moge zij kracht vinden, haar lot te dragen.

Namens de Chineese fractie. Ook namens de Chineesche fractie werd een ernstig woord geuit. De heer The wees er op, dat, wanneer de raad straks bijeen zal komen, er een leeg plaats zal zijn, welke moeilijk is aan te vullen, want het verlies is onherstelbaar. Moge het uwe nagelaten betrekkingen tot troost zijn, dat gij een waardig en goed mensch zijt. geweest, in en buiten den raad. Ook bij verschil van meening vindt gij daar waardeering, want gij diendet slechts de gemeente. Onze innige deelneming gaat uit naar mevrouw Nugteren

en haar kind; dat zij de kracht moge vinden haar leed te dragen.

Mr. Van Gennep. „Op mijn leeftijd”, aldus de heer Van Gennep, „maakt men niet gauw meer vrienden. Jij waart een uitzondering om je hoge karakter een eenvoudige oprechtheid. Jij had gevoel voor humor; hoe dikwijls heb ik je niet bewonderd om je verstand, je oordeel en je welsprekend betoog. Wij hebben dikwijls (zwaar gedebatteerd in openbare bijeenkomst en het ging dikwijls hard tegen hard, maar hoe; eerlijk was je overtuiging. Hier kunnen we niet meer debatteren, móet ik wel het laatste woord hebben. Het is een „Rust in vrede.”

Ds. Bartlema. „Slechts een kort woord, niet enkel als vertegenwoordigen van de Christelijke staatspartij in den raad maar ook op verzoek als predikant, ving ds. Bartlema zijn rede aan. In Pompei werd bij de opgravingen gevonden de vorm van een vrouw, die zich over een kind had heen gebogen; heel de houding drukte, uit activiteit en handeling. Een van de velen, door den dood achterhaald, midden in het leven. Hieraan moest ik denken, toen het plotselinge bericht mij bereikte, dat ir. Nugteren was heengegaan, was opgeroepen, midden in zijn werk, in de volle kracht van zijn leven; plotse-ling, terwijl hij was in de volte ontplooiing van zijn werkzaam en nuttig leven. De vorige sprekers hebben het reeds gezegd, dat alles in hem „actief was”, hoe hij zijn vele krachten en gaven wijdde aan zijn werk, en besteedde in het algemeen belang in den gemeenteraad. En hier staan wij bij zijn laatste rustplaats, hier staan wij bij een graf, dat ik altijd Voel als een kruising van twee wegen, de lijn van het menselijk willen, de behoefte om te leven, de drang te willen: werken voor anderen en voor zich zelf, de andere lijn, de sterkere, die de levenslijn kruist. Voor mij is een graf een wreed contrast tusschen dat, wat ons wezen is, wat het diepst in ons verlangt, arbeid, nuttig zijn, en het lot dat anders over ons beschikt; ‘God, die anders wil! Dit is niet anders dan wat het oude spreekwoord zegt: Gods gedachten zijn anders dan onze gedachten. Naar onzen menschenlijken maatstaf is dit vroegtijd sterven een absolute vergissing; is het een onberekenbaar en wreed noodlot. Wie echter het Goddelijke woord kan aannemen, zal ook kracht ontvangen, het leven verder te aanvaarden.

Moge het ook in uw leven, mevrouw Nugteren, zoo worden, dat het teere lied van overgave en toerusting het uwe wordt: „Laat mij willen en niet willen wat Gij wilt en niet en wilt; rustig gaande door het leven, door Uw vree verstild.” Dan zult ook u in staat zijn, de zware taak op u te nemen om uw kind op te voeden in den geest van uw man. Ik weet, dat uw kindje nog dezen morgen een briefje geschreven heeft aan haar vader, dat hem niet meer heeft bereikt; ontroerend! Nugteren, ik denk aan de laatste woorden van Dante’s „Paradiso”: „Uit gebondenheid werd ik tot vrijheid verlost”. Moge dat ook aan u bewaarheid zijn.

Nugteren, God zij uw ziel genadig. Amen.”

Ir. L. Waasdorp. De heer Waasdorp, sprekend, riep uit: „Gisteren stond ik aan je ziekbed, nu hier aan je graf. Jaap, jij wist het, je had het al voor jezelf uitgemaakt. Beste kerel, je laat een groote leegte achter.” Moge het voor je vrouw en kind en moeder in het verre land een troost zijn, dat hier je bedroefde vrienden om

je graf staan. Jaap, ik wensch je uit naam van het hoofdbestuur vrede en rust.”

Hierop dankte **de heer Bödeker** voor de laatste eer, den overledene toewezen, waarop de aanwezigen een schep aarde en een bloem in den kelder wierpen, waar het stoffelijk overschot was bijgezet. Het was een droevig gebeuren, Uit den grauwwzarten hemel stroomde de regen, de tjemara’s⁴, onbewogen en roerloos, verloren zich in waden van mist.

Een diepe ontroering had zich van allen meester gemaakt. Bleek in haar rouw, bracht ook de weduwe een roos en deed de bloem dalen in het graf van haar man... Daarop gingen allen huiswaarts”. Eind maart 1934 wordt ir. Nugteren nog herdacht tijdens een vergadering van de gemeenteraad van Soerabaja.

Overleden in ‘het verre land’, slechts 36 jaar oud, ver weg van Ameide, waar Jaap Nugteren met tussenpozen meer dan 20 jaar heeft gewoond, naar school gegaan is, gewerkt heeft en actief geweest is in het verenigingsleven en het lokale bestuur. Een bijzonder mens, die het meer dan waard is om ook hier herinnerd te worden. In de regionale pers wordt weinig aandacht geschonken aan zijn overlijden. Zijn moeder en zus plaatsen een advertentie in de Sch. C. van 21 maart 1934 en de Goudsche Courant van 7 april 1934 bevat een kort In Memoriam, gebaseerd op de (bovenstaande) gegevens uit het Soerabaia Handelsblad.

Enkele weken na de begrafenis vertrekken de weduwe Nugteren-Van Voorst en de vijfjarige Elly Nugteren naar Nederland. Zij staan op de passagierslijst van het stoomschip ‘Slamat’, dat op 18 april 1934 van Batavia naar Rotterdam vertrekt.

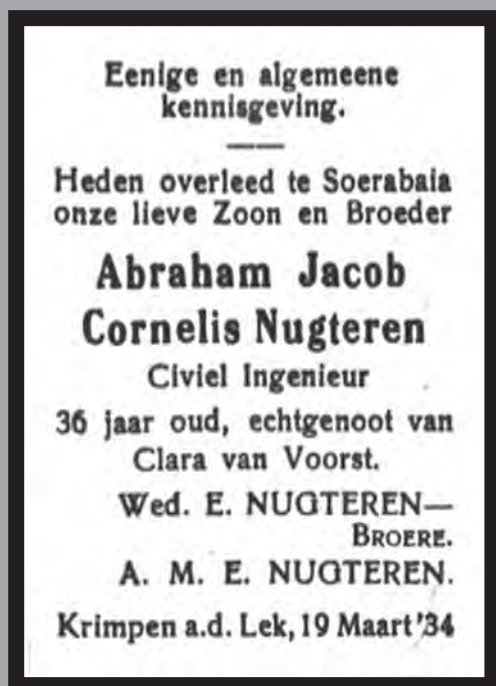

▲ Het stoomschip ‘Slamat’ van de Rotterdamsche Lloyd.

Vervolg Anna Nugteren

In tegenstelling tot haar broer is er weinig informatie bekend over het leven van Anna Nugteren. De overlijdensadvertentie voor haar broer laat zien dat zij in 1934 met haar moeder, de weduwe Nugteren-

4 De tjemara is een soort naaldboom, die in Ned. Indië soms als kerstboom werd gebruikt.

Broere, in Krimpen a/d Lek woonde. Hoe komt zij daar terecht? Zoals hiervoor gemeld, behaald Anna Nugteren in november 1921 haar acte lager onderwijs. Uit die tijd dateert ook een klassenfoto van de openbare lagere school te Ameide waarop zij is afgebeeld. Mogelijk deed zij daar haar praktijklessen.

In februari 1922 wordt Anna benoemd tot tijdelijk onderwijzeres in Nieuwpoort, maar in mei 1922 wordt een ander in vaste dienst benoemd. Later dat jaar wordt zij door de gemeenteraad van Krimpen aan de Lek benoemd als onderwijzeres aan de openbare lagere school aldaar. Anna Nugteren zal daar tot haar pensionering in 1963 blijven werken op deze school, die later Prinses Ireneschool genoemd zal worden.

Het zou hierbij gebleven zijn als niet in 1991 veel aandacht zou worden geschonken aan deze school in een TV-programma over het lager onderwijs. De bijna 90-jarige Juffrouw Nugteren is toen teruggekeerd naar Krimpen en ook geïnterviewd. Delen van dit interview geven een aardig beeld van haarzelf en van haar opleiding tot lerares.

▲ Klassenfoto van de Openbare School Ameide rond 1921. De drie dames rechts zijn: Anna Nugteren, Juf Grietje Weidema, Teuntje (Thea) Diepenhorst. De leerkrachten links zijn meester Klerks en Lydia Diepenhorst. (Anna, Thea en Lydia waren toen waarschijnlijk onderwijzeressen in opleiding - kwekelingen),

Interview met Anna Nugteren in 1991⁵

Hoewel ze al geruime tijd met pensioen is, was de 89-jarige juffrouw Nugteren onlangs toch weer even terug in de Prinses Ireneschool in Krimpen aan de Lek. Op uitnodiging van de televisieploeg van NOS-Laat was de oud-juf uit haar woonplaats Oosterbeek gekomen om nog één keer voor de klas in de Prinses Ireneschool te staan. Het weerzien is vastgelegd door de televisieploeg van NOS-Laat en wordt morgenavond vanaf half elf op Nederland 3 uitgezonden in een reportage over de veranderende onderwijscultuur in ons land.

Bijna 70 jaar geleden kreeg juffrouw A.M.E. Nugteren een vaste aanstelling op de openbare lagere school in Krimpen aan de Lek. Tot haar pensioen in 1963 is ze de juf geweest van de laagste klassen op de Prinses Ireneschool. Daarmee heeft ze waarschijnlijk de grondslag gelegd voor de eventuele verdere carrière van vele Krimpenaren.

Aankomende onderwijzers moeten tegenwoordig een opleiding aan de Pabo volgen. De 14-jarige Anna Nugteren ging echter aan het begin van haar opleiding naar de zogenaamde 'avond-normaalschool' in Schoonhoven. Hier gaven diverse schoolhoofden les aan toekomstige leerkrachten. En zo fietste Anna Nugteren elke dag zo'n 9 kilometer van haar woonplaats Ameide naar Schoonhoven, waar ze van half vijf tot half acht les kreeg. Na haar opleiding werkte ze eerst op tijdelijke basis drie maanden in Nieuwpoort en daarna kreeg ze haar vaste aanstelling in Krimpen aan de Lek. Om in Krimpen te kunnen werken, moest juffrouw Nugteren echter wel eerst even op gesprek komen bij de notabelen van de gemeente. "Ik werd gekeurd door de wethouders en alle raadsleden, bij wie ik thuis voor een persoonlijk gesprekje moest komen. Men was zeker bang een kat in de zak te kopen", vertelt juffrouw Nugteren. In die tijd was er grote werkloosheid en het was geen vetpot in het onderwijs. "Wij verdienden 100 gulden per maand. Om het salaris van de kwekelingen te betalen moesten alle vaste leerkrachten een deel van hun salaris afstaan. Het Nut lapte er nog 25 gulden bij en zo verdiende een kwekeling toch nog 50 gulden in de maand."

Alhoewel ze nu al zo'n 29 jaar geen les meer geeft, heeft ze bij haar bezoek nog steeds een uitgesproken mening over de Krimpense school. Over de indeling bijvoorbeeld is ze niet tevreden. "De kleuterschool had nog daar aan de overkant moeten staan", zegt ze terwijl ze naar de plaats aan de overkant van de weg wijst waar onlangs woningen zijn neergezet. "Dat zou voor iedereen beter zijn geweest."

Van Anna Nugteren is er een portretfoto, waarvan de datum helaas niet bekend is. In 1954 en 1963 zijn er

▲ Anna Nugteren (datum onbekend).

filmopnamen gemaakt in Krimpen aan de Lek. Deze beelden zijn op YouTube te zien onder de titel "Oude beelden uit Krimpen ad Lek van 1954 t/m 1963". In deel 1 en 2 zijn er beelden van de Openbare Lagere School (Prinses Irene) aan de Schoolstraat. In deze film is ook juffrouw Nugteren enkele seconden⁶ te zien.

Helaas heb ik geen latere berichten meer gevonden over Anna Nugteren. Uit het interview blijkt dat zij in 1991 in Oosterbeek woonde, maar ik heb geen verdere informatie gevonden noch een overlijdensbericht. Bijzonder is dat haar nichtje Elly Nugteren (de dochter van Jaap en Carla) in Oosterbeek begraven is en daar waarschijnlijk ook gewoond heeft. Zij was getrouwd met Tjakko Hessel Hummelen en is op 27 september 1996 overleden, 67 jaar oud. Op haar grafsteen staat als naam Els Nugteren vermeld. Tjakko is overleden op 15 oktober 1998, 77 jaar oud.

⁵ Noot: De website van de HVAT geeft ook informatie over Anna Nugteren bij NOS-Laat. <http://ameide-tienhoven.nl/anna-nugteren-bij-nos-laait/> Hier wordt als datum 1 februari 1987 genoemd. Dit kan niet kloppen. Volgens de afgebeelde krant was de uitzending op 'woensdag 5 feb. a.s.'. In 1992 was dat een woensdag en was de in 1902 geboren Anna Nugteren 89 jaar oud. Het jaar 1992 komt ook overeen met haar aanstelling in Krimpen in 1922, bijna 70 jaar geleden volgens het interview. De HVAT website spreekt over 1987, maar in dat jaar was 5 februari een donderdag en het jaar klopt ook niet met andere gegevens.

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=b8yiFTxhGM> (3'11" – 3'14" en 3'21 – 3'23").

De wegen in de Alblasserwaard rond 1925 en daarna

Bram Provoost

De meeste lezers van dit Nieuwsblad zullen bekend zijn met de huidige verkeerswegen in de Alblasserwaard. De rijkswegen A15 van west naar oost en de A27 van noord naar zuid kruisen elkaar bij het knooppunt Gorinchem. Daarnaast zijn er de doorgaande provinciale wegen van oost naar west de N214 van Meerkerk (A27) naar Papendrecht (A15) en van noord naar zuid de N216 van Gelkenes (Schoonhoven) naar Schelluinen (A15). Ook deze laatste weg sluit aan op het knooppunt Gorinchem. Verder zijn er de wegen op de dijken van de Lek, Noord en Merwede, die tegenwoordig goed geschikt voor het huidige verkeer. Weinigen zullen er bij stil staan dat dit wegennet pas vrij recent is aangelegd.

Hoe was vroeger de toestand van de wegen in de Alblasserwaard? Hierover laat ik een oud-inwoner van Ameide aan het woord, ir. A.J.C. Nugteren. In het voorgaande artikel hebben we kunnen lezen, dat Jaap Nugteren in 1920 zijn vader Cornelis in Ameide opvolgde als dijkopzichter van het Hoogheemraadschap De Alblasserwaard. Hij was toen nog geen 23 jaar oud en student aan de Technische Hogeschool in Delft. In 1925 studeert hij af als civiel ingenieur. Als dijkopzichter had hij ook toezicht op de dijkwegen. Daarnaast toonde hij ook grote belangstelling voor de overige wegen in de Alblasserwaard. In 1927 schijft hij een lang artikel in de Nieuwe Gorinchemsche Courant over de toestand van de wegen in de Alblasserwaard. Hij constateert dat de toestand pro-

blematisch is, omdat deze wegen niet meer geschikt zijn voor het toenemende verkeer. Om dit probleem op te lossen zijn dringend nieuwe wegen nodig en een verbetering van de bestaande wegen. Het artikel van ir. Nugteren en een reactie daarop worden hier volledig weergegeven. Daarna volgt een beknopt overzicht van de wegenplannen van het Rijk en de provincie Zuid-Holland om betere verkeerswegen in de Alblasserwaard aan te leggen. De uitvoering van deze plannen is echter lange termijn werk. Tussen 1927 en 1940 wordt weliswaar een begin gemaakt, maar bij het uitbreken van de oorlog in mei 1940 zijn de plannen nog niet uitgevoerd. De gevolgen voor de Alblasserwaard worden beschreven in het artikel "Duitse bommen op de Alblasserwaard. De meidagen van 1940" elders in dit blad.

De wegen in de Alblasserwaard. Artikel van Ir. A.J.C. Nugteren uit 1927

"Het verbroken evenwicht tusschen transportmiddel en verkeersweg, dat het groote wegenprobleem heeft doen ontstaan, doet zich ook binnen het gebied van de Alblasserwaard in niet geringere mate dan elders gelden. Wanneer men de wegen in en om dit gebied beschouwt, komt men tot de conclusie, dat hier van feitelijken wegeaanleg ten behoeve van het verkeer geen sprake is. Immers de bestaande wegen zijn bijna alle verharde kruinen van rivierdijken of polderkaden, waarvan de kruinbreedte al naar gelang van de meerdere of mindere belangrĳkheid als waterkering is vast-

gesteld. Niet is uitgegaan van de gedachte, welke eischen moeten worden gesteld aan een verkeersweg, maar de functie als waterkeering is op den voorgrond gesteld.

Dank zij den eisch aan de rivierwaterkeerende dijken, door H.H. Gedeputeerde Staten in een dijktafel vastgelegd, dat de minimum kruinsbreedte 5.50 M. behoort te zijn, zijn op de rivierdijken, welke de Alblasserwaard aan drie zijden omgeven, verkeerswegen kunnen ontstaan met een verhard weggedeelte, dat in het algemeen op een breedte van 4.00 M kan worden aangenomen. De oostelijke grens wordt gevormd door den z.g. Zouwendijk van Ameide tot Meerkerk, welke als waterkeering van het boezemwater de Oude Zederik dienst doet en waarvan de verharding een breedte van ongeveer 2.50 M. heeft; verder door den Rijksstraatweg van Meerkerk tot Gorinchem, welke Bazel- en Noorder-Lingedijk volgt; de bestrating heeft een breedte van ongeveer 4 M., waar mogelijk zijn rijwielpaden aangebracht.

Behalve laatstgenoemde weg en bestrate dijkvakken in bebouwde gemeentekommen, zijn alle de Alblasserwaard omgevende wegen, grindwegen, waarvan dank zij een zorgvuldig onderhoud, kan worden gezegd, dat zij aan hun bestemming als verkeersweg aan redelijke eischen voldoen. Alleen is de ongeveer 4 K.M. lange Zouwendijk te smal van kruinsbreedte, een gebrek dat met betrekkelijk weinig kostbare middelen zal zijn te verhelpen.

Alzoo vraagt de ongeveer 80 K.M. lange weg welke de Alblasserwaard omgeeft, gezien van het standpunt van het wegvraagstuk weinig de aandacht. Geheel anders is dit met de wegen, welke dit 28000 H.A. uitgestrekte gebied doorkruisen.

De eischen, welke hier aan de waterkeerende kaden van Alblas, Graafstroom en Giessen werden gesteld, waren uit den aard van hun functie als waterkeering belangrijk lichter dan aan de rivierwaterkeerende dijken. Met een kruinsbreedte van 2 tot 3 M. kon worden volstaan, terwijl een verharding ten behoeve van het verkeer ter breedte van ongeveer 2 M. mogelijk werd. Voor enkele wegen, welke geen verharde polderkaden zijn, zooals de weg Nieuwpoort-Schelluinen, Sliedrecht-Bleskensgraaf en Papendrecht-Oud-Alblas, werden de bestaande kadewegen tot model genomen, wat rationeel was, daar het aansluiten van breede wegen op de bestaande hoofdverkeerswegen geen zin gehad zou hebben. Naast het bezwaar dat deze smalle wegen én voor het verkeer en voor het onderhoud aankleeft, komt nog gevaar, dat zij voor het verkeer meebrengen, door hun ligging veelal onmiddellijk langs diepe en breede boezemwateren, zich op andere plaatsen dikwijls met steile belooopen en scherpe bochten om, het uitzicht belemmerende, boerderijen kronkelend.

Het onderhoud, dat gedeeltelijk door Waterschappen, door Polders, Gemeenten of aanwonenden plaats heeft, getuigt niet van uniformiteit; de toestand van den weg is het onderhoudsresultaat, waarmee de onderhoudsplichtige zich tevreden stelt. In het algemeen is de toestand van deze wegen weinig bevredigend, althans aan bescheiden eischen ten behoeve van het tegenwoordig verkeer voldoen zij niet. De verbetering van de wegen in de Alblaserwaard heeft geen gelijken tred gehouden met de sterke uitbreiding van het verkeer, behalve van

eenige vermeederde zorg voor het onderhoud van de wegverharding, valt niet de minste verbetering in den opzet van de wegen waar te nemen. Het tegenwoordig geslacht heeft zich te behelpen met de wegen, zooals de geschiedenis ze het heeft nagelaten. Meerdere malen gingen stemmen op om te komen tot een verbetering van dezen meer en meer onhoudbaar wordende toestand, maar de versnippering van krachten, het gemis aan eenheid in het wegbeheer, de vaak onlogische verdeling van onderhoudsplichten belemmerden steeds het bereiken van een behoorlijke oplossing.

Het is voorzeker van de Staten van Zuid-Holland een gelukkige gedachte geweest om in hunne vergadering van 16 Juli 1907 te besluiten om zich van deskundige zijde te laten voorlichten over het wegvraagstuk in hun gewest. Naar aanleiding van dit besluit zijn onder meer twee hoogst belangrijke rapporten van den Hoofd-Ingenieur van den Provincialen Waterstaat, den heer J.M.W. van Elzelingen, verschenen. Het eerste rapport van 5 Februari 1914 behandelt het wegvraagstuk in het algemeen en geeft belangwekkende mededeelingen over de meest gewenschte indeeling der wegen, al naar de plaats, welke zij in het wegennet innemen, alsmede van gewenschte wegprofielen; moderne verkeerswegen en de eischen daar aan te stellen; invloeden van de moderne verkeersmiddelen op het wegenonderhoud enz. enz.; kortom alle belangrijke onderwerpen welke zich bij de behandeling van het wegenprobleem aandienen. Het geheel, hoe interessant het ook zijn moge, valt buiten het bestek van deze beschouwing. Het tweede rapport van 12 Februari 1914, dat de vrucht is van een diepgaande studie over wegen in de Krimpenerwaard, Alblasserwaard en Vijfheerenlanden, behandelt op uitvoerige wijze het geheele wegennet in deze Hoogheemraadschappen. Behalve dat eenige groote verkeerswegen hoofdzakelijk van provinciaal belang, worden behandeld, vindt men ook uitgebreide beschouwingen over het bestaande wegennet en de middelen om tot verbetering te komen. Het is opmerkelijk hoe weinig dit belangrijke rapport onder degenen, die zich voor het wegvraagstuk in deze streken interesseeren, bekend is. Dat in dit rapport de Alblasserwaard het eerst aan een critische beschouwing is onderworpen, is geen toeval. Immers de toestand van de wegen in dit gebied is opvallend het meest achterlijk en heeft als gevolg daarvan het eerst de aandacht getrokken.

De wegen worden verdeeld in drie groepen:

1. Groote verkeerswegen of primaire wegen A.
2. Locale hoofdverbindingswegen of secundaire wegen B.
3. Buurtwegen of tertiaire wegen.

Aan de groote verkeerswegen in ieder gebied wordt de logische eisch gesteld, dat zij moeten aansluiten aan de groote verkeerswegen in en buiten de provincie om onderdeel uit te maken van doorgaande verkeersaders.

Om aan dezen eisch te voldoen komen slechts wegen noord-zuid in aanmerking en deze wegen zullen in een groote behoefte voorzien. Het doorgaande verkeer van zuid naar noord vindt ten zuiden van de Merwede een natuurlijke belemmeringen den waterrijken en ontoegankelijken Biesbosch; het buigt zich west- en oostwaarts om dit gebied en oriënteert zich d.m.v. de veren te Dordrecht en Gorinchem verder noordwaarts. De

ongeveer 50 K.M. lange lijn Rotterdam – Vreeswijk wordt door geen enkele flinke verkeersweg noord-zuid gesneden, hier bestaat een groote gaping in het wegen-net, waarin met den weg Sliedrecht-Bergstoepsche veer en den weg Schelluinen-Nieuwpoort beide aansluiten op den weg Bergstoepsche veer-Gouda is te voorzien. Al zijn de motieven voor den aanleg van deze wegen sedert de verschijning van de rapporten steeds steekhoudender geworden door de geweldige toename van het modern snelverkeer, de groote wereldoorlog deed ook hier zijn invloed gelden en opgemaakte kostenramingen vervielen door de geweldige stijging der materiaalprijzen en arbeidsloonen. Aan verwezenlijking van de plannen viel tijdelijk niet te denken. Nu weer normaler tijden zijn ingetreden, komt de drang tot wegenverbetering weer naar voren en trekt de verbinding Gorinchem-Schoonhoven het meest de aandacht.

De kosten van het verbeteren van den weg Schelluinen-Nieuwpoort zullen ongeveer 1 miljoen gulden bedragen, de onderhoudskosten worden op f 12000 's-jaars, d.i. op f 1000 per K.M. geraamd. Voor deze bedragen zal kunnen worden verkregen dat de bestaande weg Nieuwpoort – Goudriaan wordt verbreed tot een kruinsbreedte van 6.50 M. met een verharding ter breedte van 4.50 M.

De Postkade, de brug over de Giessen bij Pinkeveer en de Schelluinsche weg, lenen zich minder tot een dergelijke verbredening en verbetering als gevolg van de hoogere ligging t.o.v. het maaiveld door hun functie als waterkeering en te verwachten zettingen in den slappen bodem bij groote zandstortingen. Hier is een nieuwe verkeersweg geprojecteerd juist ten westen van de Smoutjesvliet en den Schelluinschen vliet, over voor dat tracé gunstige perceelscheidingen met slechts een geringe verheffing boven het maaiveld. Afgezien van het feit dat de aanlegkosten van dezen nieuwen verkeersweg Goudriaan-Schelluinen inclusief nieuwe brug bij Pinkeveer lager zullen zijn, dan van het verbeteren van de bestaande wegen tot een bescheiden kruinsbreedte van 6.50 M. met 4.50 M. verharding (plaatselijk langs de Giessen zal met resp. 4.50 M. en 3.50-4.00 M. genoeg moeten worden genomen) zal de nieuw aangelegde weg het voordeel hebben, dat hier het gewenscht normaal-dwarsprofiel voor de groote verkeerswegen in Zuid-Holland kan worden aangenomen, n.l.; Breedte verharding = 5. — M., Kruinsbreedte = 10. — M., Afstand boomrijen = 8.50 M. Door middel van de rivierdijken en den verbeterden weg Bergstoepsche veer-Gouda zal op deze wijze een goede verkeersweg Noord-Zuid zijn te verkrijgen.

Zoals reeds opgemerkt valt deze weg binnen het kader van de groote verkeerswegen en wordt hij niet speciaal voor de localiteit aangelegd. De opzet is dan ook, dat 9/10 van de aanlegkosten door de Provincie zal worden betaald, terwijl het resterende door de localiteit zal moeten worden opgebracht.

De onderhoudskosten zullen voor de helft door de Provincie en voor de helft uit een door de localiteit te stichten fonds moeten worden bestreden. Naar verluidt zullen de gemeenten Gorinchem en Schoonhoven, welke bij de tot standkoming van dezen nieuwen verkeersweg onder meer door een verhoogde veeropbrengst direct belang hebben, belangrijk in deze kosten bijdragen; terwijl de aanliggende gemeenten in de Alblasser-

waard zich ook finantieel voor deze zaak interesseeren. Het resterende bedrag zal door de localiteit in ruimen zin moeten worden bijeengebracht en dat de localiteit na goed beraad hiertoe zal besluiten is op redelijke gronden te verwachten. Immers de noodzakelijkheid van een algemeene wegenverbetering in de Alblasserwaard zal door niemand kunnen worden betwist; de nieuw geprojecteerde verkeersweg verbetert reeds den bestaanden weg Nieuwpoort-Goudriaan en vervangt den, voor motorverkeer totaal ongeschikten, weg Goudriaan-Schelluinen door een goeden verkeersweg. Bij de totstandkoming van dezen grooten verkeersweg zullen dus de moeilijkheden voor wat betreft de verbetering van den weg Nieuwpoort-Schelluinen reeds zijn opgelost. Bovendien biedt de nieuwe verkeersweg uitstekende aanknopingspunten voor het bestaande wegennet; hij wordt door de hoofdwegen in de localiteit, n.l. die langs de Alblas en Graafstroom en die langs de Giessen doorsneden. De nieuwe verkeersweg is ook van belang voor de localiteit, zij helpe de totstandkoming ervan bevorderen.

Wat de verdere verbetering van de wegen in de Alblasserwaard betreft, de wenschelijkheid hiervan is genoegzaam bekend. Hier zal in de eerste plaats verbetering moeten worden gezocht in het verbreedten en in de wijze van het verharden van de bestaande wegen. Wanneer men voor de Alblasserwaard aanneemt dat de spoorwijdte van een boerenwagen 1.45 M. is en de lengte van de assen 1.70 M., dan zal er een wegbreedte nodig zijn van: $0.20, 1.45, 0.12\frac{1}{2}, 1.45, 0.20 = 3.70$ M., terwijl de kruisbreedte op minstens 5.- M. moet worden gesteld.

Zonder gebruik te maken van wisselplaatsen kan dan een doorgaand lokaal verkeer plaats hebben. Deze afmetingen maken tevens een gemakkelijk verkeer met gewone automobielen mogelijk; autobussen met een maximum breedte 2.10 M., zooals in de inspectie Dordrecht zijn toegestaan, zullen echter van wisselplaatsen met een verhard weggedeelte van 4,30 M. moeten gebruikmaken. Voor deze wegen zal een ingewalde steenslagverharding wel de meest verkieslijke zijn. Naast genoemde verbeteringen zullen voorts scherpe bochten moeten worden weggenomen. Het spreekt vanzelf dat de bestaande hoofdroutes, zijn die van Alblasserdam naar Meerkkerk en die van Giessendam naar Noordeloos, het eerst voor verbetering in aanmerking moeten komen, waarna de hierop aansluitende wegen naar Papendrecht, Sliedrecht, Groot-Ammers, Hoornaar en Hoogblokland aan de beurt zullen komen.

Met de verbeteringen van wegen langs de Alblas en Graafstroom zal een verbetering van de oeververdedigingen gepaard moeten gaan, zoodanig dat deze wateren met motorboten zullen kunnen worden bevaren, De kosten van al deze werken, zij het ook bescheiden in opzet, zullen toch nog zeer belangrijk worden, zoodat zonder krachtigen financieelen steun van de Provincie niet veel zal kunnen worden bereikt. Het is daarom wel van belang te weten wat de Hoofd-Ingenieur van den Provincialen Waterstaat over deze aangelegenheid destijds aan de Staten schreef n.l.: "Al deze secundaire verbeteringen zullen moeten uitgaan van de localiteit zelve. De verbeteringsplannen dienen door de belanghebbenden te worden opgemaakt. Door het verstrekken

van subsidies zal de Provincie steun kunnen verleenen. Doch deze steun zal alleen dan kunnen worden verstrekt, wanneer het een werkelijk goede verbetering betreft, b.v. het op behoorlijke breedte brengen van den weg, samengaande met het afsnijden van al te scherpe bochten, het vervangen van de grindbaan door steenslagverharding, enz. Of samengevat: subsidie zal kunnen worden verleend, indien de weg na verbetering voldoet aan de eischen, die aan een behoorlijken secundairen weg mogen worden gesteld. En hiertoe behoort o.a. ook, dat de weg geschikt zal moeten zijn voor het verkeer met motorrijtuigen op meer dan twee wielen. Thans zijn groote gedeelten dier routes nog voor automobieler verkeer afgesloten. De grootte van de subsidies kan thans, nu omtrent die verbeteringen niets definitiefs is te zeggen, natuurlijk nog niet worden bepaald”.

Om te komen tot een oplossing van het wegeenvraagstuk binnen het gebied van de Alblasserwaard zal het noodig zijn, dat deze kwestie wordt ter hand genomen door een College, dat over voldoende geestkracht en middelen beschikt om de groote moeilijkheden op te lossen en dat het groote algemeene streekbelang van kleine plaatselijke belangen zal weten te scheiden. Ameide, Januari 1927. Ir. A.J.C. NUGTEREN”.

Het artikel van Ir. Nugteren geeft enkele weken later aanleiding tot een kritisch redactioneel commentaar in de krant. De strekking van het commentaar is, dat verbetering van bestaande wegen nodig is, maar op de aanleg van nieuwe wegen zit men in de Alblasserwaard niet te wachten.

De wegen in de Alblasserwaard (Een reactie op het artikel van ir. A.J.C. Nugteren in 1927)

“Onze lezers, die weten dat het wegeenvraagstuk in de Alblasserwaard ons na aan ’t harte ligt, zullen zich misschien al verbaasd hebben, dat wij tot heden nog verzuimden eenige beschouwingen te wijden aan het artikel van Ir. Nugteren te Ameide, over hetzelfde onderwerp in ons nummer van 12 Januari j.l. De “griep”, de plaag van dezen winter, is hiervan de oorzaak.

Thans is echter de oorzaak van ons zwijgen vervallen en de tijd aangebroken nog een en ander over de wegen in de Alblasserwaard te zeggen. Te meer lijkt ons dit nu het geschikte moment, omdat kortgeleden in den Raad der gemeente Gorinchem een voorstel is ingediend om het besluit waarbij indertijd f 30.000,- werd toegezegd voor bijdrage in de aanlegkosten van den weg¹, in te trekken.

De heer Nugteren, die in zijn artikel een overzicht geeft van het wegecomplex om en in de Alblasserwaard, komt ten slotte, hoewel naar onze meening niet bijzonder enthousiast, tot de conclusie, dat de eventueel nieuw aan te leggen weg ook van belang is voor de localiteit. Daarnaast acht schrijver dan ook de verbetering van de bestaande wegen in de Alblasserwaard van belang. Nu vergeet de heer Nugteren, die het rapport van den hoofdingenieur als basis voor zijn betoog heeft

gebruikt, dat Ged. Staten door den aanleg de Alblasserwaard niet uit haar isolement willen verlossen, en de heer Nugteren zal ons toegeven dat door dezen nieuwen weg de Alblasserwaard niet uit haar isolement verlost wordt en eigenlijk onder de tegenwoordige omstandigheden niet meer verlost hoeft te worden. De Alblasserwaard heeft alleen behoefte aan verbetering van de bestaande wegen en daar behooren ook toe Poortsche weg, Postkade en Schelluinse Voordijk. Dat de streek niets voor dezen nieuwen verkeersweg voelt zal de heer Nugteren ons ook willen toestemmen. De subsidieverleening voor den aanleg en het onderhoud door eenige aangrenzende gemeenten, vindt niet zijn oorzaak in de liefde voor den weg, doch zooals bekend, tracht men hierdoor af te komen van den onderhoudsplicht welke op deze gemeente rust ten aanzien van Poortsche weg en Postkade.

Wanneer wij het geheele artikel op den voet zouden willen volgen, zouden wij onwillekeurig verschillende opmerkingen moeten maken die reeds eerder door ons werden gezegd. Wij zullen dus volstaan met eenige grepen.

Schrijver zegt: Voor enkele wegen, welke geen verharde polderkaden zijn, zooals de weg Nieuwpoort-Schelluinen (zal wel bedoeld zijn Nieuwpoort-Goudriaan),

▲▲ De toestand van de landwegen in de Alblasserwaard rond 1930. (Een ansichtkaart uit de serie “Mooi Nederland”. Deze ansichtkaart is vervaardigd door Boekhandel Hansum, Ameide, tel. 22). Website HVAT.

▲ Kadeweg te Ottoland (foto RDMZ, 1965).

¹ Bedoeld is de provinciale weg (Gorinchem) Schelluinen-Nieuwpoort (Schoonhoven).

Sliedrecht-Bleskensgraaf en Papendrecht-Oud-Alblas, werden de bestaande wegen tot model genomen, wat rationeel was, daar het aansluiten van breede wegen op smalle hoofverkeerswegen geen zin zou hebben. Levert hier de heer N. niet het bewijs dat de nieuwe breede weg voor de verlossing van de Alblasserwaard uit haar isolement geen nut heeft. Hier wil men immers een breeden weg maken, waarop slechts smalle wegen aansluiting hebben. **Conclusie: Verbeter eerst de bestaande wegen en ten slotte zal U blijken dat de nieuwe verbindingsweg overbodig is.**

De heer N. vindt de toestand van onderhoud der bestaande wegen weinig bevredigend, althans aan bescheiden eischen ten behoeve van het tegenwoordige verkeer voldoen zij niet. Zou dit niet van toepassing zijn op geheel Nederland, voorzoover het polderland is. Wij hebben het voorrecht zoo goed als geheel Nederland doorkruist te hebben, en wanneer we dan vergeleken, och dan maakten de wegen in de Alblasserwaard nog niet zo'n slecht figuur. We bleven bij onze tochten dan echter niet op de groote verkeerswegen en stelden deze niet tegenover de landwegen in de Alblasserwaard, doch stelden soort tegen soort.

Naar de mening van schrijver leenen Postkade en Schelluinse dijk zich niet voor verbredening en wel omdat zij hooger zijn gelegen en zettingen in den bodem worden verwacht. Verwacht de heer N. die zettingen in den bodem dan niet bij den nieuwen weg? Zoowel langs de Postkade als langs den Schelluinse dijk is voldoende ruimte om deze wegen op een behoorlijke breedte te brengen, terwijl voor beide wegen het benodigde materiaal gemakkelijk per schip kan worden aangevoerd. Langs de Zwaantjesvliet kan de nieuwe weg ten opzichte van de perceelen een gunstig verloop hebben; dit is echter niet het geval met het gedeelte Peursum-Schelluinen, dat een groot deel van de perceelen van den polder Muisbroek zal versnipperen. Waarom onnoodig kostbaren grond tot onproductief terrein gemaakt, waar er voldoende onproductieven grond in voorraad is, die tot weg gemaakt kan worden?

Ged. Staten hebben te beslissen of de nieuwe weg er komt of niet, doch laat men als het zoover, dan toch gebruik maken van datgene wat er reeds is, waardoor dan in elk geval reeds wegen worden verbeterd die

mettertijd als de nieuwe weg zou worden aangelegd, volgens de bestaande plannen, toch ook verbeterd zullen moeten worden".

(Nieuwe Gorinchemsche Courant, 9 februari 1927).

Tot zover de discussie in de NGC in 1927, maar niet het einde van de discussie over de ontsluiting van de Alblasserwaard en de verbetering van de wegenstructuur. Wat gebeurt er vervolgens? In de loop van 1927 worden zowel een Rijkswegenplan als een Provinciaal Wegenplan voor Zuid-Holland vastgesteld, waarin ook voor de ontwikkeling van de Alblasserwaard belangrijke ontwikkelingen staan. Tussen 1927 en 1940 verschijnen er in de regionale kranten (vooral in de kranten, die in Gorinchem verschijnen), vele artikelen en beschouwingen over de toestand van de wegen. In de eerste jaren vooral over het nut en de noodzaak van de voorstellen om het wegennet in de Alblasserwaard te verbeteren. In latere jaren vooral over de voortgang van de aanleg van nieuwe en de verbetering van de bestaande wegen. Met alle artikelen zou men een boekwerk kunnen vullen. Hieronder een samenvatting van de activiteiten.

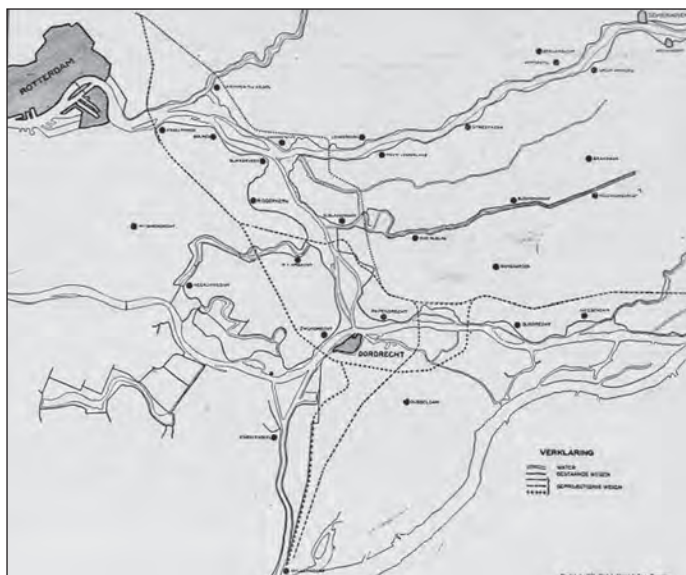
Rijkswegenplannen

In het Rijkswegenplan van juni 1927 zijn in de Alblasserwaard twee doorgaande wegen opgenomen. Ten eerste, een rijksweg No. 27 van Vianen naar Gorinchem, die wordt aangevuld met het traject van Gorinchem naar Breda. Ten tweede, een rijksweg No. 15 die van Rotterdam via Gorinchem naar de Gelderse grens loopt en vandaar wordt aangevuld met het traject over Tiel tot de rijksweg Arnhem-Nijmegen. Dit zijn inmiddels zeer bekende trajecten, die nu de namen A27 en A15 dragen. Bijzonder is wel dat in 1927 de geplande rijksweg No. 15 bij Papendrecht naar het noorden afbuigt om bij Elshout (de molens van Kinderdijk!) de Lek over steken via een brug naar Krimpen aan de Lek.

Het Rijkswegenplan wordt in 1930 aangepast. Rijksweg No. 15 zal daarin bij Alblasserdam via een brug over de Noord gaan en bij Ridderkerk aansluiten op

◀ De Alblasserwaard en de wegenplannen van 1927. Bijzonder is dat de geplande Rijksweg richting Rotterdam niet bij Alblasserdam over de Noord gaat, maar bij Kinderdijk over de Lek. De provinciale weg Meerkerk-Alblasserdam gaat door Noordeloos, Goudriaan, Molenaarsgraaf, Bleskensgraaf en Oud-Alblas.

▲ Mogelijke opties voor rijkswegen door de Alblasserwaard. (Rijkswegenplan 1930) NGC 11 juni 1930.

de aan te leggen Rijksweg No. 16. Dit valt niet bij iedereen in goede aarde. De redactie van de NGC geeft de voorkeur aan het oorspronkelijke plan. Via een brug over de Lek, tussen Elshout en Krimpen aan de Lek, en in aansluiting een nieuw te bouwen brug over de Hollandse IJssel kan men snel het hart van Rotterdam bereiken². Het zal het vele jaren duren voor deze Rijksweg No. 15 zal worden aangelegd en in gebruik genomen. In november 1939 is de brug over de Noord klaar. Deze brug zal nog een belangrijke rol spelen tijdens de Duitse verovering van Nederland in de meidagen van 1940³. Begin 1940 is er ook al een groot deel van de rijksweg no. 15 in gebruik genomen. Alleen ten noorden van Gorinchem ontbreekt het weggedeelte tussen Schelluinen en Arkel dan nog. Dit hing samen met de plannen voor rijksweg No. 27 waarvan niet duidelijk was waar deze weg de rijksweg No. 15 zou kruisen. Dit hing weer af van de plaats waar de brug over de Merwede moest komen, waar de spoorlijn Dordrecht-Geldermalsen gekruist moest worden en waar de aansluiting van de provinciale weg Nieuwpoort-Schelluinen op de rijksweg zou komen. In 1948 wordt ook het gedeelte Schelluinen-Arkel geopend en in 1950 wordt het verkeersplein Gorinchem geopend. Het zal tot 1960 duren voor de rijksweg A27 vanaf Noordeloos hier op aansluit. Dan is inmiddels ook de Brug over de Merwede in aanbouw. Zolang er geen brug is moet het verkeer gebruik maken van een veerdienst tussen Gorinchem en Sleeuwijk. De brug wordt uiteindelijk eind jaren 1950 aangelegd, en overspant niet alleen de Merwede, maar ook de spoorlijn en het Kanaal van Steenenhoek. De officiële opening van de Merwedeburg door koningin Juliana is op 15 maart 1961.

Provinciale wegenplannen van Zuid-Holland

In het Provinciaal wegenplan van Zuid-Holland, vastgesteld in november 1927, worden in de Alblas-

serwaard twee bestaande en twee nieuwe wegen opgenomen. De bestaande wegen zijn “de weg Alblasserdam-Goudriaan-Meerkerk ter lengte van 27,8 K.M. en de weg Arkelsche dam-Geldersche grens van 12,3 K.M, welke als regel op een verhardingsbreedte van 4,50 M zullen worden gebracht”. De nieuwe wegen zijn “de weg Bergstoepsche veer-Bleskensgraaf-Sliedrecht, ter lengte van 10,2 K.M. met een kruinsbreedte van 15 M en de weg Nieuwpoort Goudriaan-Schelluinen ter lengte van 11, 7 K.M. met een kruinsbreedte van 15 M. Alle nieuw aan te leggen wegen krijgen een stofvrije gefundeerde verharding van 6 M en een rijwielpad vrij van den weg van 2,50 M breedte”.

Gedeputeerde Staten waarschuwen echter ook dat het wel enige tijd zal duren voor de verbetering van het door hen gedachte wegenverbetering zal plaatsvinden. “Een tijdsduur van 15 jaren niet overdreven mag worden geacht. Desniettemin bestaat de mogelijkheid, dat dit tijdvak zal kunnen worden verkort” (NGC 8-10-1927).

Vooral de bekostiging van de werkzaamheden en het daaropvolgende onderhoud van de wegen vormen een groot probleem om het provinciaal wegenplan te kunnen realiseren. De gemeenten in de Alblasserwaard zouden eigenlijk mee moeten betalen. Om deze gemeenten te bewegen/overtuigen om ook een bijdrage te leveren, wordt een commissie in het leven geroepen met de burgemeester van Nieuwpoort c.a., G.B. Fortuyn, als voorzitter. De provincie Zuid-Holland zal de verbetering van bestaande en de aanleg van de nieuwe wegen bekostigen, maar van de gemeenten wordt een jaarlijkse bijdrage in het onderhoud verwacht van f. 600 per km. De commissie Fortuyn stelt voor dit bedrag te verlagen tot f. 200 per km, maar ook dit bedrag vinden veel gemeente te hoog. (Uitgebreide bespreking van de problemen rond de wegenplannen is te vinden in de NGC van 29 nov. 1930). De provinciale plannen worden in 1934 nog een keer gewijzigd en aangevuld en men spreekt de wens uit om een en ander voor 1942 te realiseren. Het gaat om een viertal wegen: de reconstructie van de bestaande wegen Alblasserdam-Meerkerk en Veerweg Papendrecht-Oud-Alblas en de aanleg van de nieuwe wegen Nieuwpoort-Schelluinen (Gorinchem) en Bergstoepsche Veer – Sliedrecht. Pas in 1936 komt de wegeaanleg in de Alblasserwaard goed op gang als de plannen kunnen worden uitgevoerd in het kader van de werkverschaffing. In 1938 is de aanleg van de twee belangrijkste provinciale wegen in volle gang. Men is druk bezig met gedeelten van de weg Papendrecht-Meerkerk en de weg Nieuwpoort-Schelluinen⁴. Beide wegen worden in gedeelten na elkaar aangelegd wat relatief veel tijd kost.

In oktober 1938 komen de leden van het ‘Nederlandse Wegencongres’ op bezoek in de Alblasserwaard om de voortgang van de werkzaamheden te bekijken. De 5 Rivieren van 15 oktober 1938 publiceert een uitgebreid verslag van dit bezoek en de voortgang van de verbeteringen in het wegennet in de Alblas-

² Nieuwe Gorinchemsche Courant, 25 oktober 1930,

³ Zie artikel ‘Duitse bommen op de Alblasserwaard. De meidagen van 1940’ elders in dit Nieuwsblad.

⁴ Op vrijdag 12 augustus 1938 is één van de arbeiders (T. van Arkel, 43 jaar oud), die bij Goudriaan werkzaam was aan de weg Nieuwpoort-Schelluinen slachtoffer van een bijzonder ongeluk. Hij wordt door de bliksem getroffen en gedood.

▲ Inspectie bij Goudriaan (brug over de Dwarsgang) van de nieuwe provinciale weg van Nieuwpoort naar Schelluinen. (De 5 Rivieren, 14 oktober 1938).

serwaard. Men gaat er vanuit dat in 1939 de Rijksweg No. 15 tot Gorinchem en de weg Nieuwpoort-Schelluinen tot aan de Giessen voltooid zullen zijn. Tevens wordt er hard gewerkt aan de weg Papendrecht naar Meerkerk tot de kruising met de weg van Nieuwpoort-Schelluinen. Honderden werklozen hebben tijdelijk werk gevonden in de aanleg van de verschillende wegen.

In de jaren 1939 en 1940 wordt op verschillende plaatsen in de Alblasserwaard gewerkt aan de aanleg van de verschillende wegen. Men hoopt dat het eerste stuk van de weg Nieuwpoort-Schelluinen nog in 1939 gereed zal zijn. In november 1939 wordt de nieuwe brug over de Noord bij Alblasserdam geopend evenals een nieuw gedeelte van Rijksweg No. 15 tussen Hardinxveld en Schelluinen. In deze weg van Rotterdam naar Nijmegen ontbreekt dan alleen het gedeelte Schelluinen-Arkel nog.

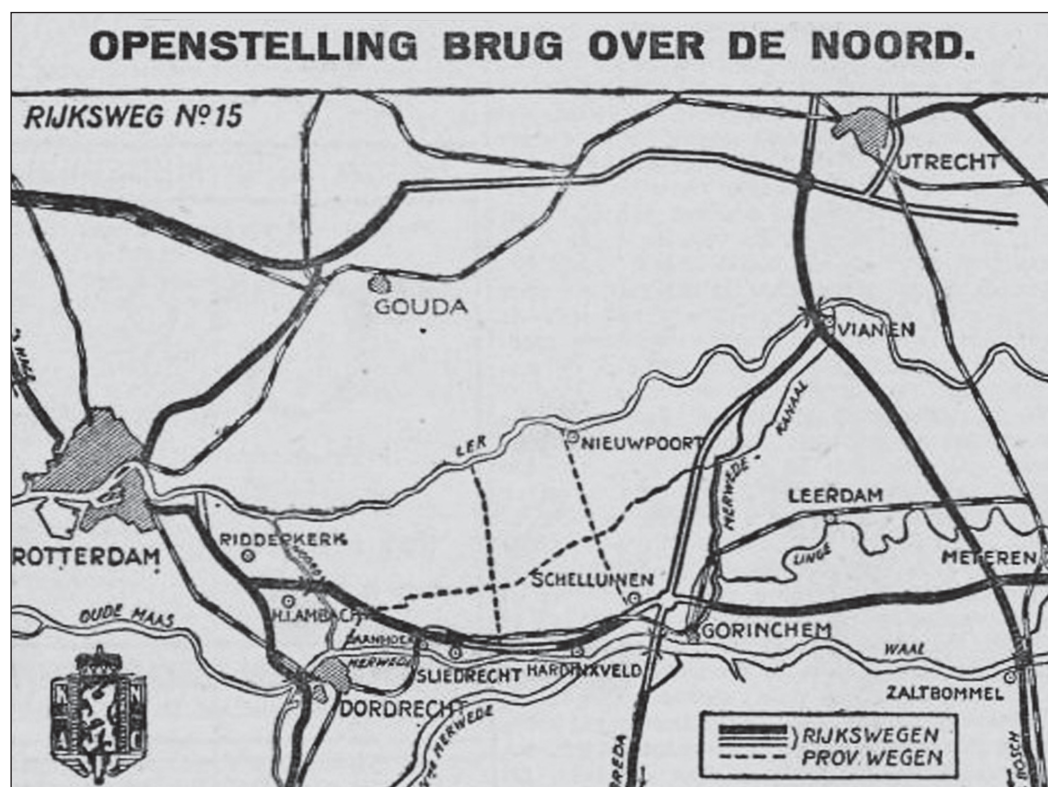
De situatie ten noorden van Gorinchem blijkt een groot knelpunt te zijn. Tussen Gorinchem en Schelluinen zullen drie nog aan

te leggen wegen samenkomen. Rijksweg Rotterdam-Betuwe (No. 15), Rijksweg Gorkum-Utrecht (No. 27) en de provinciale weg Nieuwpoort-Schelluinen. Maar de definitieve aanleg moet wachten totdat men weet waar de Merwedebus komt. In april 1940 is men begonnen met de aanleg van het resterend gedeelte (tussen de Giessenbrug en Schelluinen) van de provinciale weg Nieuwpoort-Schelluinen. Door het uitbreken van de oor-

log treedt er opnieuw vertraging op. Augustus 1940 is men nog optimistisch over de voortgang van de wegenbouw. Onder het kopje **“Gestage voortzetting der verkeerswegen in de Alblasserwaard”** geeft het NGO 16 augustus 1940 een overzicht van de werkzaamheden aan de wegen. In ronkende taal spreekt men over de aanleg van het traject Schelluinen-Arkel in rijksweg no. 15. *“In bedrijvige haast puffen de zwarte, hobbelende locomotiefjes, die massale hoeveelheden zand en wegmateriaal moeten transporteren, hun smookwolken de warme Augustuslucht in. Aan de Merwede-zijde knarsen draglines, die hun volle vrachten in de ledige kipkarretjes deponeren. Spaden blinken van stoere arbeiders die de taluds van den nieuwen weg Schelluinen-Arkel verder bijwerken of het enorme weglichaam, dat zich als een breede glimmende band door de groene dreven slingert, verder egaliseren”*.

In het artikel wordt ook bericht over de aanleg van de provinciale wegen. *“Thans is het wegdek van den nieuwen weg naar Goudriaan geheel bestraat met dubbele klinkerkeien en wordt deze weg, ofschoon nog niet officieel voor het verkeer, reeds door enkelen bereden. Men is hier bezig met den aanleg van betonnen rijwielpaden, waarvan reeds één pad is gereed gekomen. Op het snijpunt van den weg Papendrecht-Meerkerk en den weg Schelluinen-Goudriaan is in aanleg een cirkelvormige tegelkruising. Het gedeelte van eerstgenoemde weg tot den Damscheweg: Giessen-Oudekerk – Brandwijk is alreeds grootendeels berijdbaar, tenminste voor rijwielverkeer. Hier staande, ziet men, hoeveel reeds is tot stand gebracht voor de verbetering der wegen in de Alblasserwaard. Rijdt men den Damschenweg af naar Giessen-Oudekerk, dan ziet men dat ook de weg naar Peurseme is verbreed. Maar ook hier ontbreekt nog de slijtlaag.*

Zoo ziet men, dat men nog steeds diligent is, inzake de oplossing van het probleem, om vooral ook de “binnen-

De rijks- en provinciale wegen door de Alblasserwaard (eind 1939). ►

landen” van de Alblasserwaard geheel in het verkeer op te nemen”.

De verwachtingen zijn hooggespannen, maar een jaar later dat blijkt dit ijdele hoop te zijn. In het NGO van 23 mei 1941 wordt bericht dat de aannemer klaar is met de aanleg van het laatste deel van de provinciale weg Schelluinen-Schoonhoven. Maar: “Dit 3½ km lange gedeelte wordt voorlopig met prikkeldraad afgesloten. De aanbesteding van het wegdek van klinkers en van de rijwielpaden er langs is voor onbepaalde tijd uitgesteld”.

De situatie na 1945

Hoe wordt de situatie wat betreft de verkeerswegen in de Alblasserwaard beschreven eind 1946, bijna 20 jaar na het artikel van ir. Nugteren? Het Nieuwsblad voor Gorinchem en omstreken schrijft op 25 oktober 1946 het volgende: **“DE ONTSLUITING VAN DE WAARD.** Wanneer men de wegenkaart van b.v. 20 jaar geleden opslaat, zal men tot de ontdekking komen, dat de Alblasserwaard met de Zuidhollandse eilanden op het punt van de verkeerswegen wel zeer armoedig bedeed was. Eigenlijk was er maar één verbinding van interlocale betekenis: de Rijksweg van Gorcum naar Vianen, een belangrijke schakel in het verkeer van Noord naar Zuid. Napoleon⁵, die behoefte gevoelde aan goede verbindingswegen voor zijn troepen en zijn uitgebreid bestuursapparaat, maakte een straatweg van Parijs naar Amsterdam, die o.m. Gorcum en Vianen doorsneed. Ook deze straatweg is geen ideale verkeersweg. We denken aan de pontveren te Gorinchem, de betrekkelijk smalle straten in de stad, en de nog smallere straatbreedte in Meerkerk, de vele bochten en het eindeloze wachten voor de schipbrug in Vianen, met een recente herinnering aan het gehobbel over de kinderhoofdjes van Vianen's hoofdstraat. Het heeft ons dan ook niet te verwonderen, dat, toen van Vianen af een betere verbinding met het Zuiden tot stand kwam, het verkeer over deze weg sterk afnam. Neen, een juweeltje van wegentechniek, is die hoofdader van het verkeer in deze streek, bij lange na niet. Verder werden de Lek- en Merwededijk druk bereden. Toen op deze grintdijken een straatdek gelegd werd⁶, kon al van een behoorlijke verbetering gesproken worden. Vooral de Merwededijk werd op de duur te zwaar belast. De aanleg van een mooie betonweg van Alblasersdam naar Schelluinen bracht een enorme verbetering. Jammer, dat de aansluiting op de Lingebrug bij de Suikerfabriek door de oorlogsomstandigheden nog steeds op zich laat wachten. Het drukke verkeer over de Schelluinse Dijk baart vele zorgen.

In de binnenlanden is er de toestand tot voor kort absoluut onvoldoende geweest. Alleen de Poortsche Weg

van Nieuwpoort naar Goudriaan was een brede grintweg, verder moest het verkeer gebruik maken van uiterst smalle, stoffige wegen. De wisselplaatsen op regelmatige afstanden van elkaar, spreken voor zichzelf. Toch had men, voordat er sprake was van nieuwe wegen de zaak zelf aangepakt. Het onderhoud dat in handen was van de gemeenten en polders, werd collectief overgedragen aan het waterschap “De Overwaard”. Dit lichaam heeft prima werk verricht. Bijna alle wegen, die als rechtstreekse verbinding tussen twee dorpen dienst doen, werden aanmerkelijk verbreed, verhard en geasfalteerd. Alleen de Schelluinse Dijk en de Noordelose Weg, respectievelijk in onderhoud bij de gemeenten Gorinchem en Meerkerk, bleven een ongunstige uitzondering vormen.

Na de bevrijding was het wegdek overal zeer slecht, maar “De Overwaard” is met man en macht aan het werk getogen, zodat de oude toestand weer bereikt is. Niettegenstaande dit streekinitiatief bleef de toestand op wegengebied onbevredigend. Gelukkig is er thans van provinciale zijde ook voor de Waard een wegenplan ontworpen, dat ten dele al verwezenlijkt werd. Midden in de Waard, evenwijdig aan een reeks polderkaden is een verbinding Oost-West geprojecteerd van de Bazelbrug bij Meerkerk, via Noordeloos naar Alblasersdam. Het zandlichaam is bijna overal gereed. Achter Ottoland is zelfs al een gedeelte in gebruik. Daarnaast zijn nog verschillende Noord-Zuid verbindingen geprojecteerd. Voor deze streken is van belang het reeds in gebruik zijnde wegvak van de Vuilendam (bij Molenaarsgraaf) naar de hierboven genoemde, in aanleg verkerende Oost-West verbinding. Verder de verbinding van Nieuwpoort met Schelluinen, waar weer aansluiting verkregen wordt op de reeds bestaande betonweg. Van Nieuwpoort tot de brug van Norderslingeland (beoosten Peursum) is deze weg gereed. Op het zandlichaam van hier naar Schelluinen staan de stenen in hopen. De bestrating schijnt dus in zicht te zijn.

Van belang zal ook zijn de nieuwe Rijksweg, die de toekomstige brug bij Gorcum verbinden zal met de herstelde Lekbrug bij Vianen en die rakelings langs de kom van Hoogblokland en bewesten Meerkerk loopt. Vooral deze weg zal, wanneer alle bruggen gebouwd c.q. hersteld zijn een enorm verkeer krijgen, daar het dan weer de kortste Noord-Zuid verbinding zal zijn. Is er dus in de Waard alleszins reden tot tevredenheid, wat betreft het losraken uit het isolement, er is toch ook een schaduwzijde. Hierop komen we nog wel eens nader terug.”

Na 1945 wordt de wegeaanleg weer aangepakt. In 1948 wordt in de rijksweg no. 15 ook het gedeelte Schelluinen-Arkel geopend en in 1950 komt er bij Gorinchem een verkeersplein, waarop ook de provinciale weg van Nieuwpoort naar Gorinchem uitkomt en ook de Banneweg als een ontsluitingsweg voor Gorinchem. Bij het verkeersplein is een benzinestation en vlak in de buurt wordt in 1959 het verkeersrestaurant “Van Kekem” geopend.

Al snel werd het verkeersplein te Gorinchem als te klein gekwalificeerd en worden de rijbanen verbreed. Ondanks die verbreding en het plaatsen van stoplich-

5 In 1810 wordt het Koninkrijk Holland ingelijfd bij het Franse keizerrijk. Keizer Napoleon bezoekt in 1811 de nieuwe Departementen en is zeer ontevreden over de toestand van de wegen. De geplande reis van Gorinchem naar Vianen gaat via Meerkerk, maar omdat deze weg te slecht is moet men via Leerdam en de Diefdijk reizen. Napoleon geeft direct opdracht aan de lokale bestuurders om de weg via Meerkerk te verbeteren. Twee jaar later, in 1813, is de vernieuwde rijksweg al klaar en kan deze gebruikt worden door de Franse troepen, die zich uit Amsterdam en Utrecht terugtrekken naar Gorinchem.

6 Zie ook het artikel “De bestrating van de Lekdijk” elders in dit nummer van het Nieuwsblad.

Verkeersplein uit de lucht

▲ Deze luchtfoto laat het verkeersplein bij Gorinchem zien. De vertakking linksonder gaat naar Utrecht, daarboven gaat naar Tiel, midden boven gaat naar Gorcum, rechtsboven naar de Merwedebrug en rechtsonder naar Rotterdam. Geheel op de voorgrond is het Esso-benzinestation te zien. Fotobureau Slagboom en Peeters (november 1969).

ten blijft de capaciteit te gering. Op spitsuren ontstaan er files op de aanvoerende wegen. Er is dan ook hoop dat het niet zo heel lang meer zal duren voordat het nieuwe “knooppunt” gebouwd zal worden. Maar er zullen nog wel enkele jaartjes overheen gaan.

In 1956 is ook de provinciale weg (No. 36, nu N214) van Papendrecht naar Meerkerk in zijn geheel opengesteld. De Rijksweg 27, vanaf deze provinciale weg is in 1960 gereed en sluit ook aan op het verkeersplein. De noodzaak van een de brug over de Merwede wordt steeds sterker gevoeld. Zolang er geen brug is moet het doorgaande verkeer door het centrum van Gorinchem rijden en gebruik maken van een veerdienst tussen Gorinchem en Sleenwijk. De nieuwe brug komt er uiteindelijk en overspant niet alleen de Merwede, maar ook de spoorlijn en het Kanaal van Steenenhoek. De officiële opening van de Merwedebrug door koningin Juliana is op 15 maart 1961. Midden jaren 1960 is Rijksweg 27 ook ten zuiden van de brug geschikt gemaakt als autoweg. In de loop der jaren komt er steeds meer verkeer. De rijkswegen 15 en 27 worden verbreed, maar de capaciteit van het verkeersplein is veel te klein. In 1967 worden al plannen gepresenteerd om het verkeersplein Gorinchem om te bouwen tot een verkeersknooppunt. Het zal tot 1976 duren voor het knooppunt Gorinchem officieel kan worden geopend door minister Westerterp. De hoop was dat de files daarmee tot het verleden zouden horen. Dat is helaas niet het geval, maar het knelpunt is inmiddels de Merwedebrug geworden. Plannen voor een tweede brug zijn in 2014 gepresenteerd, maar wanneer die brug in gebruik zal zijn blijft de grote vraag. De laatste planning is dat het project start in 2019 en in 2023/25 gereed is. Enkele dagen voor het ter perse gaan van dit artikel heeft de minister van Infrastructuur en Milieu

▲ De nieuwe Merwedebrug bij Gorinchem in 1961.

bekend gemaakt dat de hele Merwedebrug vervangen zal worden door twee nieuwe betonnen bruggen. Na ruim 55 jaar is de stalen brug aan het einde van de levensduur. Ook de twee bruggen over de A27 bij Hagestein worden vervangen door één nieuwe brug. Verwacht wordt dat de werkzaamheden in 2021 kunnen beginnen. Gezien de hierboven geschetste geschiedenis van de wegenbouwplannen in de regio zal er nog heel wat water door de Merwede en de Lek stromen voor we over de nieuwe bruggen kunnen rijden.

Het eerste plan (uit 1967) voor de omzetting van het verkeersplein Gorinchem in een verkeersknooppunt. Duidelijk te zien is dat het knooppunt veel groter is dan de rotonde van het verkeersplein. Het zal tot 1976 duren voor de plannen gerealiseerd werden. In dat jaar wordt ook een nieuw wegnummeringssysteem ingevoerd voor de rijkswegen. De namen Rijksweg 15 en 27 worden dan gewijzigd in Rijksweg A15 en A27.

▲ Het eerste plan (uit 1967) voor de omzetting van het verkeersplein Gorinchem.

De bestrating van de Lekdijk

*De Lekdijk in Ameide vóór de
bestrating (ca. 1920).*

Bram Provoost

An het einde van de jaren 1930 is de wegenbouw in de Alblasserwaard goed op gang gekomen. Er worden nieuwe rijkswegen en provinciale wegen aangelegd, maar wat gaat er gebeuren met de al bestaande wegen? De belangrijkste wegen zijn de waterkerende dijken die de Alblasserwaard omringen en in beheer zijn bij het Hoogheemraadschap van de Alblasserwaard. Hoewel ir. Nugteren in 1927 van mening is dat *“de ongeveer 80 K.M. lange weg welke de Alblasserwaard omgeeft, gezien van het standpunt van het wegvraagstuk weinig de aandacht vraagt”*, is de verkeerssituatie in 1935 toch zo veranderd, dat ook om een verbetering van de dijken gevraagd wordt. Zo wordt begin 1935 o.a. in de gemeenteraad van Tienhoven gesproken over de noodzaak om de Lekdijk te verbeteren. Een groot probleem is natuurlijk de bekostiging. De ingelanden van het hoogheemraadschap betaalden tot dan toe het onderhoud. Als de dijken geschikt moeten worden gemaakt voor het moderne verkeer, dan moeten de gemeenten ook maar meebetalen. In ieder geval de gemeenten die aan de dijk lagen. In 1936 wordt het onderhoud van de dijkwegen langs de Merwede en Noord overgenomen door de gemeenten Gorinchem; Hardinxveld, Giessendam, Sliedrecht, Papendrecht en Alblisserdam, die ook de kosten van bestrating of asfaltering dragen. De Alblasserwaard draagt bij aan de kosten van de gemeenten via een jaarlijkse tegemoetkoming. Ook de Linge- en Bazeldijk, die van Gorinchem tot Meerkerk deel zijn van de rijksweg, zijn in orde.

Vanaf Nieuw-Lekkerland tot Meerkerk (de Lekdijk en Zouwendijk) is er dan nog steeds een onhoudbare toestand. Het wegdek is van grint en vergt veel onderhoud. Er ontstaan gaten in het wegdek door het toenemende verkeer, waardoor het rijden gevaarlijker wordt. ‘Dijkschrapers’ in dienst van het Hoogheemraadschap zijn steeds in de weer om de gaten te dichten. De gemeenten en het hoogheemraadschap maken plannen voor de bekostiging van een verbetering. Er komt een “Commissie ter verbetering van den Zuidelijken Lekdijk”, met als voorzitter de burgemeester van Groot-Amers, Nieuwpoort en Langerak. Als men de uitvoering in werkverschaffing kan doen, dan kunnen de loonkosten gedekt worden uit het werkloosheidssubsidiefonds. Daarnaast verwacht men in de nabije toekomst ook een bijdrage van de provincie. In April 1936 gaan de deelnemende gemeenten Nieuw-Lekkerland, Streefkerk, Groot-Amers, Nieuwpoort, Langerak en Tienhoven akkoord met het voorstel van de commissie om aan het Hoogheemraadschap een bijdrage beschikbaar te stellen *“teneinde den dijk van een nieuw wegdek te voorzien”*. Over een lengte van 27 ½ km zal dan een hoogst noodzakelijke verbetering kunnen worden bereikt, want: *“Wie de laatste dagen den Lekdijk berijdt, zal niet ontkennen dat op het oogenblik weer van levensgevaar moet worden gesproken.”* Men hoopt in het najaar *“op het genot van een veilig wegdek kan rekenen.”* Jammer genoeg heeft de raad van Ameide nog geen medewerking toegezegd, *“waardoor in die gemeente een gedeelte nog in desolaten toestand moet blijven”*. In Meerkerk geven sommige raadsleden de

▲ De onverharde kruising Lekdijk – Zouwendijk bij Sluis.

▲ De onverharde Lekdijk (Sluisendijk) was destijds niet al te breed (foto ca. 1922).

voorkeur aan verbetering van de Broekseweg, waardoor de verbetering van de Zouwendijk moet blijven rusten. (De Gorcumer 18 april 1936).

Ondanks de slechte toestand van de Lekdijk¹ zal het toch nog een jaar duren voordat de plannen voor verbetering door het Werkfonds worden goedgekeurd. In eerste instantie wordt er voor gekozen om de Lekdijk tot aan de grens van Ameide te verharderen met “asphalt-beton”. In maart 1937 wijzigen de plannen en wordt besloten om de verharding van de “Zuidelijke Lekdijk, waartoe vorig jaar reeds was besloten, te doen geschieden door het aanbrengen van een dubbele klinkerbestrating. De aanbesteding zal spoedig worden gehouden, waarna de uitvoering vermoedelijk in 4 ploegen zal geschieden. Het is de bedoeling, het werk uiterlijk 1 Mei aan te vangen en het 1 November geheel gereed te hebben.

Dit besluit zal ongetwijfeld algemeene instemming hebben. De onhoudbare stofplaag gaat tot het verleden behoren terwijl gerekend mag worden op een veilig en bruikbaar wegdek. Naast waardering jegens dijkgraaf en hoogheemraden voor hun vlotte medewerking, past een woord van hulde aan den burgemeester der gemeenten Groot-Ammers, Nieuwpoort en Langerak, die daartoe het initiatief heeft genomen.

De verbetering, welke betreft het wegdek vanaf Alblasersdam tot Ameide, is een gevolg van de samenwerking der gemeenten Nieuw-Lekkerland, Streefkerk, Groot-Ammers, Nieuwpoort, Langerak en Tienhoven, welke een jaarlijksche bijdrage in het onderhoud toezegden onder beding dat hierop in mindering zullen komen de bedragen welke de Provincie straks voor verbetering van tertiaire wegen beschikbaar stelt.

Het intussen ingediende wetsontwerp geeft allen grond voor de verwachting, dat de toezegging van deze gemeenten haar geen of slechts een gering bedrag zal kosten. Met de betrokken commissie der samenwerkende gemeenten hopen wij nog steeds dat het mogelijk zal blijken om het gedeelte Lekdijk in de gemeente Ameide

en den Zouwendijk in de verbetering te betrekken”. (De Gorcumer, 8 maart 1937).

Waarom doet Ameide (nog) niet mee? De columnist van De Gorcumer, Jan Kijkuit, weet het wel: “Ameide is de eenige gemeente, die niet heeft willen bijdragen aan de kosten en nu zal de goede weg ophouden tusschen Tienhoven en Ameide en dan begint weer de hobbelweg.

Ik heb zoowat gehoord, dat Termei nog niet helemaal besloten heb om niet deel te nemen aan die verbetering, maar dat ze eerst het poesje uit de lindeboom willen kijken en afwachten of ze bij geval die verbetering niet voor niks gedaan kunnen krijgen.”

Half juni wordt gemeld dat de bestrating van de Lekdijk in Tienhoven weldra zal aanvangen. De eerste stenen en een paar schepen zand zijn aangevoerd, waardoor op de loswal meer bedrijvigheid is dan gewoonlijk. Een schuit met tachtig duizend stenen werd met een kraan in ruim een dag tijd gelost. Langs de dijk zijn al betonbanden geplaatst als grondkering, terwijl vier werklozen uit Tienhoven voor enige tijd werk hebben bij de bestrating. Enkele weken later is de bestrating tot de gemeentegrens met Ameide klaar. De gemeente Ameide doet uiteindelijk toch mee. Op 24 januari 1938 meldt De Gorcumer: “**Ameide.** Zooals te verwachten was zijn de werkzaamheden voor de bestrating v.d. Lekdijk dezer dagen geheel gereed gekomen. Ook het bijwerken langs de dijk is geschied. Begrijpelijkwijz zijn de bewoners van de Lekdijk zeer verheugd van de modder en het stof te zijn verlost, hetgeen, wanneer de zomer weer in het land is, des te meer zal worden gewaardeerd.” Mei 1938 begint men met het “bestraten van de Zouwendijk gelegen tusschen Ameide en Meerkerk. Als deze weg gereed is zal de geheele Alblasserwaard door geplaveide wegen zijn ingesloten”. (De Gorcumer 25 mei 1938).

Het was de bedoeling dat door het bestraten van de Lekdijk een “veilig en bruikbaar wegdek” zou ontstaan. Dit blijkt helaas niet direct het geval te zijn. Kort na het afronden van de bestrating vindt er op de Lekdijk op dezelfde dag een tweetal ongevallen plaats. Het eerste is te Langerak. De Schoonhoven-sche Courant van woensdag 8 september 1937 meldt:

¹ Eind april 1936 wordt gemeld dat de desolate toestand van de Lekdijk nog verergerd is, zodat: “vele automobilisten en zelfs wielrijders, vele kilometers omrijden om dezen weg, in het bijzonder het gedeelte van Nieuwpoort tot Ameide, te vermijden”.

▲ De klinkerbestrating van de Lekdijk (foto uit 1954).

▲ De bestrating was niet erg breed in Tienhoven (foto ca. 1955).

”AUTO VAN DE DIJK. Langerak - Dinsdagmorgen omstreekste 9 uur is een auto van de rijksverkeersinspectie, bemand met twee rijsveldwachters uit Middelburg, welke dienst zouden doen bij de streekdag van de B.V.L.² te Groot-Amers, in het Boveneind bij het inhalen van een vrachtauto van de straatweg gereden en kwam terecht in het niet verharde gedeelte. ’t Gevolg was dat de bestuurder de auto niet meer op de weg kon krijgen. Een afrastering werd vernield tot tenslotte de wagen tot stilstand kwam. Toen de bestuurder van de vrachtauto hulp zou verlenen om de wagen op de straatweg te trekken, is plotseling de staaldraad gebroken, zoodat de auto toen van de dijk reed en tegen een boom botste. Gelukkig wist de besturende rijksveldwachter nog bijtijds uit de auto te springen, zoodat dit ongeluk zonder persoonlijke ongelukken afliep. Met een gehuurde auto is toen de dienst te Groot-Amers voortgezet.”

Het tweede is een zeer ernstig auto-ongeluk met dodelijke slachtoffers op de Lekdijk in Tienhoven. De zelfde Schoonhovensche Courant bericht het volgende:

“VRACHTAUTO IN DE LEK GEREDEN. TWEE DOODEN TE BETREUREN. Droevig ongeval bij Ameide. Ameide - Gistermorgen kwart voor tien, is tusschen Ameide en Tienhoven nabij de villa van den heer Van der Leeden, een vrachtauto van den besteldienst der “Reederij op de Lek”, bij het passeeren van een andere auto, in de Lek gereden. De vrachtauto geraakte direct geheel onder water. Een groote olievlek wees de plaats van het ongeluk aan. Niemand heeft het ongeval zien gebeuren, doch een spoor langs de dijk wees uit, dat de auto ongeveer ’n twintig meter naast de betonnen band, welke langs de bestrating ligt, heeft gereden, alvorens omlaag te storten, waarbij nog een teenstuk half werd meegesleurd.

De inzittenden waren de ongeveer 41-jarige G. de Bie uit Ameide, en de 18-jarige J. de Groot uit Nieuwpoort. Een half uur later eerst slaagde men er in een tweeden inzittende, den 18-jarige J. de Groot uit Nieuwpoort

boven te brengen. Kunstmatige ademhaling had ook bij hem geen resultaat meer. Blijkbaar hebben de mannen nog kans gezien door het portier de cabine te verlaten, doch dit heeft geen redding mogen brengen.

De burgemeester, de heer C.W. Luyendijk, was dadelijk ter plaatse. Samen met dr. L.A. Donker leidde hij de hulpverlening. De vrachtauto, welke grootendeels met fruit was geladen, was op weg naar de veiling te Rotterdam en De Bie, die te Nieuwpoort nog fruit moest laden, zou tot zoover met de wagen meerijden, om daarna per autobus naar hier terug te keeren. Langen tijd heeft men in onzekerheid verkeer, of nog niet een derde slachtoffer bij dit ongeval was te betreuren. Er was namelijk verschil van meening over de vraag of ook de heer Verveer uit Nieuwpoort, eveneens bij de Reederij werkzaam, zich in de auto had bevonden, dan wel naar Gorinchem was gegaan. Tenslotte bracht het onderzoek aan het licht, dat gelukkig het laatste het geval was.

Gevaarlijke toestand.

Men schrijft het ongeluk algemeen toe aan de toestand van de weg. Hoezeer men zich ook moet verheugen, dat het “waschbord” van vroeger is vervangen door een goede bestrating, het valt daar bij zeer te betreuren, dat die beklinking over een veel te geringe breedte is aangebracht, zoodat twee flinke auto’s elkaar nauwelijks kunnen passeeren. Naast de bestrating bevindt zich aan weerszijden een niet verharde strook en de wagens, die daarop komen, loopen groot gevaar te verzakken. Dat is dan ook blijkbaar wel de oorzaak van het droevig ongeval geweest en het heeft dezelfde dag een tweede ongeluk veroorzaakt, waaromtrent wij verwijzen naar het plaatselijk nieuws van Langerak. Alle gebruikers van de weg zijn het er over eens, dat de toestand op het oogenblik hoogst gevaarlijk is.

Vergeefsche reddingspoging.

Een werkloze man, die een eindje verder zat te hengen, heeft nog getracht hulp te bieden aan de inzittenden, die beiden nog zwemmend zijn waargenomen. Een hunner werd zelfs nog de hengel toegestoken, welke echter ongeveer een halve meter te kort bleek te zijn. De veerman v.d. Berg was direct met een roeiboot en een dreg aanwezig. Na ongeveer twintig minuten werd De Groot boven water gehaald, waar dr. Donker, geas-

2 B.V.L. staat voor Bijzondere Vrijwillige Landstorm, een in 1918 opgerichte organisatie, die zich bezighield met handhaving of herstel van de openbare orde en rust in vreedstijd. De Sch. Courant van 8 september 1937 bevat een uitgebreid verslag van de B.V.L. Streekdag te Groot-Amers.

sisteerd door eenige leden van de E.H.B.O., kunstmatige ademhaling toepaste, hetgeen echter na een groot uur werd opgegeven, aangezien hier niets meer viel te redden. Ongeveer een kwartier later was ook De Bie opgehaald. Ook bij hem bleken alle levensgeesten geweken.

Zoals gezegd, ligt de auto geheel onder, ook bij laag water was er niets van te bespeuren; het is daar ter plaatse dan ook bij hoog water ongeveer zes meter diep. In verband daarmee is het lichten van de wagen geen gemakkelijk werk. Tot nog toe is dat niet gebeurd, doch vanmorgen is een motorboot van de Reederij op de plaats van het ongeluk aangekomen voor het voorbereidend werk. Vermoedelijk zal de reederij de wagen door middel van een drijvende bok lichten”.

In ‘Het Nieuwsblad voor Gorinchem en omstreken’ staat op 10 september 1937 een bericht over het gebeurde, dat op een aantal punten afwijkt: **“Ameide – Dinsdagmiddag had tusschen Ameide en Tienhoven een verkeersongeval plaats, dat aan den 20-jarigen De Jong uit Nieuw-Lekkerland en aan den 36-jarigen caféhouder G. de Bie uit Ameide het leven heeft gekost.**

Toen dien middag een Tienhovenaar onder aan den Lekdijk stond te visschen met den hengel, kwam plotseeling een vrachtauto van de Reederij op de Lek, beladen met een 100-tal kisten appels en peren van den hoogen Lekdijk aftuimelen, na eerst een stuik teen omver te hebben gereden. De auto kwam juist terecht op een plaats waar 7 à 8 meter water staat en verdween onmiddellijk in de diepte. Vrij spoedig kwam hulp opdagen en met bootjes werden reddingspogingen ondernomen. Eerst na 20 minuten gelukte het den chauffeur uit de cabine te halen. Geruimen tijd werd kunstmatige ademhaling toegepast onder leiding van dr. Donker door de leden der E.H.B.O., doch de levensgeesten waren reeds geweken. Het lijk werd naar Willige Langerak vervoerd. De reddingspogingen werden onderwijl met kracht voortgezet en eerst na een uur werd de caféhouder De Bie bovengebracht, wiens lijk naar zijn woning werd overgebracht.

Toen we, eenige ogenblikken nadat dit vreeselijke ongeluk gebeurd was, op de plaats des onheils aankwamen, troffen we eenige mannen aan, zittend in den wegberm, turend over het kabbelende Lekwater, dat zich boven de auto afsluit en dat misschien het geheim kent, of soms buiten deze twee nog een menschenleven te betreuren is, althans de geruchten deden de ronde, als zou ook nog een derde persoon in de auto hebben gezeten. Gebleken is, dat er geen derde persoon is omgekomen bij dit ongeval.

Getuigen zijn niet te vinden of de auto soms is aangereden door een tegenligger en waarschijnlijk zal het deskundig onderzoek wel uitmaken, of de stuurinrichting defect is geraakt, daar er volgens ons inzien op die plaats, waar de Lekdijk bestraat is en een goed zicht geeft, geen reden is om aan te nemen, dat daar zoo maar zonder meer een auto van den dijk kan rijden. Het geval heeft te Ameide groote beroering gewekt. De Bie is gehuwd en vader van vier kinderen, terwijl De Jong vrijgezel is en met een zuster samenwoonde.

Het snelverkeer eischt dagelijks veel slachtoffers en toen we op den Lekdijk stonden, waar dit ongeluk had plaats gehad, passeerde juist weer een kraanwagen, waarachter een geheel in elkaar gedeukte personenauto

en zoo gaat het maar voort. Hoe beter men de wegen maakt voor het snelverkeer, hoe meer ongelukken er gebeuren, want zelden gebeurt er een ongeluk op de grintwegen met de vele bochten.

Burgemeester Luijendijk was op het terrein van de ramp aanwezig, terwijl de politie zorgde, dat geen verkeersopstopping plaats had”.

In de landelijke pers krijgt het auto-ongeluk bij Ameide ook volop aandacht, maar er zijn weer andere afwijkingen in de berichtgeving. ‘De Telegraaf’ van 7 september 1937 meldt:

“TWEЕ DODEN BIJ ONGELUK TE AMEIDE.

AUTO IN DE LEK GEVALLEN. AMEIDE, 7 Sept.

– Vanmorgen is omstreeks tien uur onder de gemeente Tienhoven een vrachtauto van de N.V. “Reederij op de Lek” bij het passeeren van een anderen wagen van den dijk omgeslagen en in de rivier de Lek gevallen. Twee inzittenden, de 40 jarige W.G. de Bie uit Ameide en de 18-jarige J. de Groot uit Nieuwpoort zijn bij dit ongeluk jammerlijk om het leven gekomen”. De ‘Tijd’ en andere landelijke en regionale bladen melden een vrijwel identiek bericht, maar toch net anders.

“TWEЕ PERSONEN VERDRONKEN. Vrachtauto in de Lek gereden.

Vanmorgen te kwart voor tien is in de gemeente Tienhoven, nabij Ameide, een vrachtauto van den besteldienst “Reederij op de Lek” bij het passeeren van een andere auto, in de Lek gereden. De vracht auto geraakte direct geheel onder water. Van alle kanten werd hulp geboden, zoodat men er reeds na vijf minuten in slaagde een van de inzittenden, den ongeveer 39-jarigen G. de Bie uit Ameide, naar boven te brengen. Kunstmatige ademhaling mocht echter reeds niet meer baten. De heer De Bie was gehuwd en vader van vier kinderen. Een half uur later eerst slaagde men er in den 18-jarige inzittenden J. de Groot uit Nieuwpoort boven te brengen. Kunstmatige ademhaling had ook bij dit slachtoffer geen resultaat”.

De beschrijvingen van het ongeval in de kranten wijken soms behoorlijk af van elkaar. Wat is er die dinsdag 7 september 1937 gebeurd in Tienhoven? Was het ongeluk in de ochtend of in de middag, wie waren de twee slachtoffers, hoe oud waren ze, waar woonden ze en wie was het eerst uit het water gehaald? De burgerlijke stand van Tienhoven geeft het antwoord op deze vragen. Op dinsdag 7 september zijn door ambtenaar Aart Langerak twee overlijdens geregistreerd. Beide zijn aangegeven door de 49-jarige Reijer van Beek, gemeente-veldwachter, wonende te Ameide. De eerste aangifte is die van Pieter Johannes de Groot, overleden ‘des voormiddags kwart over tien’. Hij is 18 jaar oud en chauffeur van beroep, geboren en wonende te Nieuw-Lekkerland en de ongehuwde zoon van Pieter Cornelis de Groot en Johanna van Hees, beiden overleden. De tweede aangifte betreft Gerrit de Bie, overleden ‘des voormiddags om half elf’. Gerrit is 41 jaar oud en veerman van beroep, geboren en wonende te Ameide, echtgenoot van Metje Barten en zoon van Gerrit de Bie, zonder beroep, wonende te Ameide en Pietertje Versluis, overleden.

Hieruit blijkt duidelijk, dat het ongeval in de ochtend heeft plaatsgevonden. De chauffeur was de 18-jarige P.J. de Groot uit Nieuw-Lekkerland, die als eerste uit het water werd gehaald. De bijrijder was de 41-jarige

Heden overleed, tot onze diepe droefheid, door een noodlottig ongeval, onze innig geliefde Man, Vader, Zoon, Broeder en Behuwdbroeder

GERRIT DE BIE,

in den leeftijd van ruim 41 jaar.

WED. G. DE BIE—
BARTEN.

GERRIT.

ROEL.

PIETJE.

MARIETJE.

G. DE BIE Sr.
en Familie.

Ameide, 7 Septeber 1937.

Hiermede betuigen wij onzen welgemeenden dank aan allen, die op Dinsdag 7 Sept. j.l. behulpzaam zijn geweest bij het droevig auto-ongeluk te Tienhoven, waarbij wij onzen innig geliefden Man Vader en Zoon

GERRIT DE BIE

hebben verloren. Een bijzonder woord van dank voor de groote toewijding betuigen wij aan den EdelAchtb. heer Burgemeester van Ameide, den WelEd. Zeergel. Heer Dr. L. A. Donker en de Wijkverpleegster Zr. van Rooijen, terwijl wij voor de zeer vele bewijzen van deelneming, ons bij dit zoo smartelijk verlies betoond, eveneens hartelijk dank zeggen.

Wed. G. DE BIE—BARTEN.
en Kinderen.

G. DE BIE Sr.

Ameide, September 1937.

Gerrit de Bie uit Ameide, die als laatste uit het water werd gehaald.

Gerrit de Bie was het oudste van kind van Gerrit de Bie Sr. en Pietertje Versluis³. Hij had twee broers, Anthonie en Willem, en twee zussen, Cornelia en Teuntje. Een tweede bijzonder tragische gebeurtenis voor de familie De Bie speelt zich 7 jaar later af. Op 5 september 1944 (Dolle Dinsdag) wordt Willem de Bie, 44-jaar oud, slachtoffer van oorlogsgeweld. Hij was toen conducteur op één van de boten van de Rederij op de Lek en bij Ammerstol dodelijk getroffen tijdens een geallieerde luchtaanval op dat schip.

De volgende dag wordt de vrachtauto uit het water gehaald. De Gorcumer bericht hierover en plaatst ook een foto. **"HET AUTO-ONGELUK ONDER AMEIDE. De wagen gelicht.**

Ameide. Donderdagmiddag is men met een vrachtboot van de Reederij o.d. Lek begonnen met het lichten en op de wal brengen van de vrachtauto, waarmee Dinsdagmorgen het vreeselijke ongeluk aan de Tienhovenschedijk is gebeurd, dat, zooals bekend, twee mannen het leven kostte. Een vrij groot aantal personeel van de Reederij was op de boot aanwezig die met behulp van den veerman v.d. Berg vrij spoedig enkele staaldraden hadden vast gekregen, waarna de auto enigszins werd gelicht. Daarna voer men naar de veerdam, waar de wagen op de kant kon worden getrokken met behulp van een autobus en een groot aantal hulpvaardige handen. Te ongeveer zeven uur stond de auto

op de vaste wal om aan een onderzoek te worden onderworpen. De carrosserie had van de buiteling veel geleden, de banden waren echter alle nog goed. Tevens werd geconstateerd dat de handrem aangezet was. Het onderzoek is nog aan de gang. Ondanks het slechte weer was de belangstelling zeer groot. Ook burgemeester Luijendijk was aanwezig". (De Gorcumer 11 september 1937).

De Nasleep van het ongeval.

Twee ongevallen op de Lekdijk, die kort daarvoor van een nieuwe bestrating is voorzien, hoe is dat mogelijk? De onverharde dijk was gevaarlijk, maar met de bestrating moest het veiliger worden. Zijn de werkzaamheden in het kader van de werkverschaffing wel goed uitgevoerd? De Bond van Straatmakers twijfelt, zoals blijkt uit een krantenbericht.

"HET AUTO-ONGEVAL TE AMEIDE. De onvolgende bestrating was de oorzaak, schrijft de Bond van Straatmakers. Ongeschoold personeel.

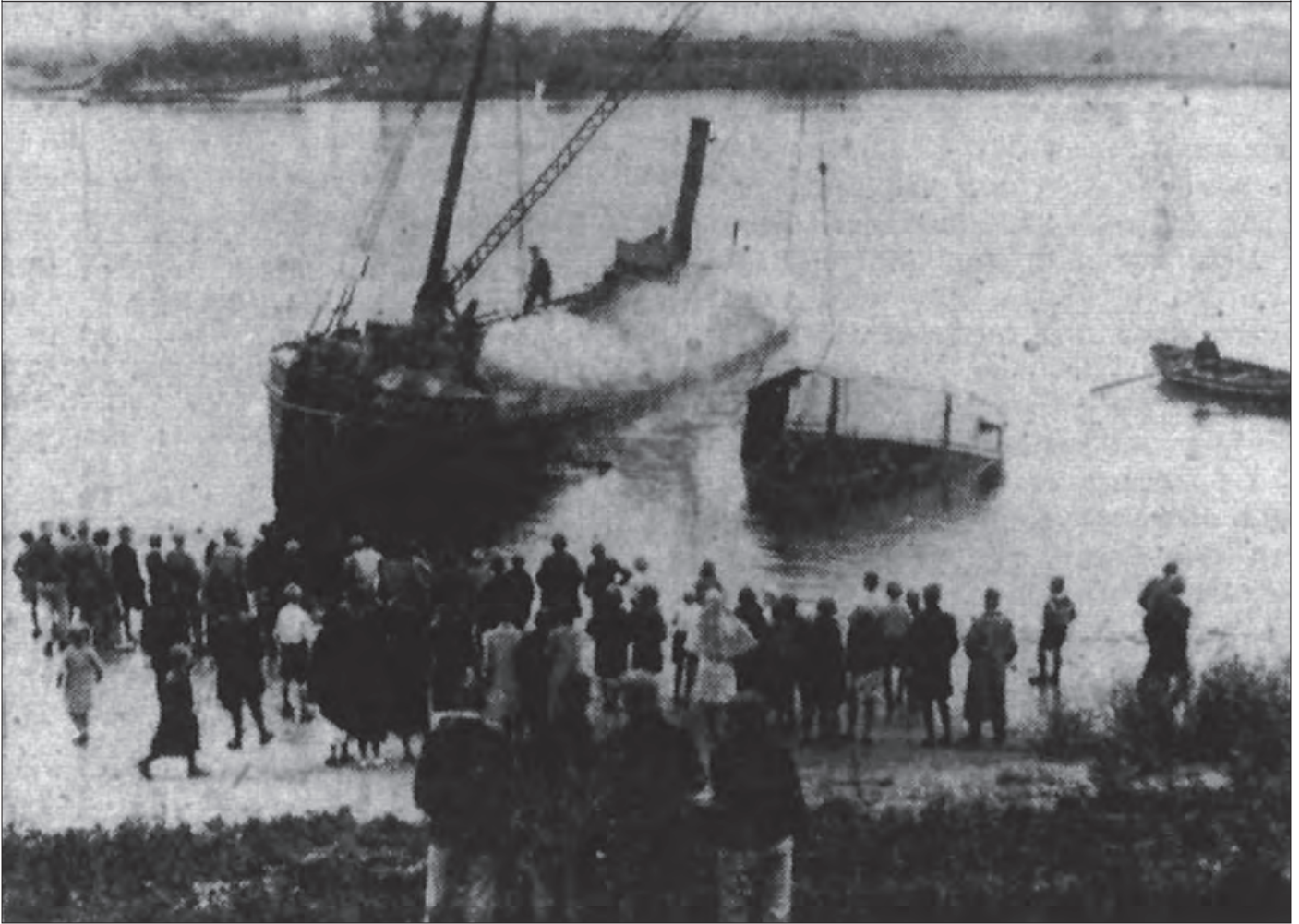
De Algem. Bond van Arbeiders werkzaam bij straten- en wegenbouw schrijft ons:

De vorige week werden de lezers van de dagbladen wederom opgeschrikt door één van die tragische verkeersongevallen, welke menschenlevens kosten. Een vrachtauto geraakte bij het passeeren van een andere auto op de Lekdijk onder de gemeente Tienhoven nabij Ameide in de Lek met het ontzettende gevolg, dat de twee inzittende mannen, waarvan de een gehuwd en vader van vier kinderen verdrongen.

Reeds terstond na het ongeval werd in de dagbladen gemeld dat de Lekdijk algemeen te smal wordt geacht

3 Andere kinderen van Gerrit de Bie en Pietertje Versluis waren: Anthonie de Bie, geb. 1 aug. 1897; Cornelia de Bie, geb. 8 jan. 1899 en ovl. 28 dec. 1899; Willem de Bie, geb. 8 juni 1900; Cornelia de Bie geb. 14 dec. 1901 en Teuntje de Bie, geb. 31 maart 1903.

NA HET AUTO-ONGELUK TE AMEIDE

▲ De vrachtauto van de Reederij op de lek, die bij Ameide van de Lekdijk in de rivier is gereden, waarbij twee mensen het leven verloren, is door een vrachtboot van dezelfde rederij gelicht. Op bovenstaande foto ziet men dat moeilijk karwei in volle gang. (De Gorcumer/ Schoonhovensche Courant, 13 sep. 1937).

voor het intensieve verkeer, dat hier plaats vindt, hetgeen bovendien door den Burgemeester van Ameide werd bevestigd, welke het bestuur van de K.N.A.C. heeft uitgenoodigd, ter plaatse een onderzoek in te stellen. Intusschen zijn nog enkele automobielen van deze dijk afgegleden echter gelukkig zonder dat zich hierbij persoonlijke ongelukken hebben voorgedaan.

Op deze gevaarlijke dijk, waarover vroeger een grindweg liep, is men sedert ongeveer drie maanden bezig een bestrating aan te brengen, hetgeen echter op een zoodanig onoordeelkundige wijze geschiedt, dat het bestuur van onze bond reeds in Juni en Juli j.l. hierop schriftelijk en mondeling de aandacht van het betrokken "Hoogheemraadschap De Alblasserwaard met Arkel beneden de Zouwe" en den betrokken dijkopzichter heeft gevestigd en er daarbij op heeft gewezen, dat de rijbreedte veel te smal is en zonder eenig bezwaar tenminste een halve Meter breder gemaakt kon worden. Het straat werk wordt bovendien verricht door o.i. onvoldoend geschoold personeel, terwijl bij een mondelinge bespreking tegenover de bezwaren van ons bestuur van de zijde van de Directie werd aangevoerd, dat zij nog nimmer straatwerk had uitgevoerd en daarvan dus niet voldoende verstand heeft, zoodat dus

alles aan het niet vakkundig straatmakerspersoneel werd overgelaten, hetwelk bovendien zich op dit werk aan overschrijding van de wettelijk geregelde arbeidstijd schuldig maakte in verband met de lage tarieven. Nu op zulk een tragische wijze is bewezen door dit auto-ongeval, dat de bestrating op de berucht geworden Lekdijk niet oordeelkundig is uitgevoerd, wordt het o.i. hoog tijd, dat hierin ten spoedigste verbetering wordt aangebracht en op deze dijk een behoorlijke bestrating door voldoende vakbekwaam personeel onder deskundig toezicht wordt aangebracht. Geschied zulks niet, dan moeten spoedig meerder ernstige verkeersongevallen op deze dijk worden gevreesd". (De 5 Rivieren, woensdag 15 sep. 1937).

Met de vrees voor "meerder ernstige verkeersongevallen op deze dijk" is het meegevallen. Tot 1940 heb ik hierover geen krantenberichten gevonden.

Uit de hand gelopen

Paasdagen in 1896

Bram Provoost

Nu de Paasdagen van 2017 naderen is het interessant om die te vergelijken met de Paasdagen van zo'n 120 jaar geleden. Nu verlopen die dagen in een ontspannen sfeer. Soms kerkbezoek, misschien paaseieren zoeken met de (klein)kinderen. Met Pasen vaart het pontje weer tussen Ameide en Jaarsveld, zodat ook een leuke fietstocht mogelijk is. Kortom, allerlei activiteiten die weinig ophef veroorzaken en voor rustige paasdagen zorgen.

▲ Het fiets- en voetveer 'De Overkant' tussen Ameide en Lopik (Salmsteke).

Hoe anders was dat in 1896, nu ruim 120 jaar geleden. De Schoonhovensche Courant van 11 april 1896 beschrijft wat er toen op Paasmaandag in Ameide gebeurde. Het berichtje zorgde voor een aantal reacties. Een serieuze ingezonden brief van J. Terlouw uit Rotterdam, die waarschuwt voor de gevaren die op de loer liggen wanneer men de paasdagen 'onchristelijk doorbrengt'. Als reactie daarop een tweegesprek tussen een fictieve Kees en Bart van de hand van F. van der Grijn uit Ameide. Daarop weer een reacties van Terlouw en dan weer een van F. van der Grijn. De krant sluit daarmee de discussie, maar de kwestie blijkt toch nog een staartje te hebben.

Wat was er aan de hand?

Sch. Courant, 11 april 1896: "Ameide, 7 April. Even als helaas! In de meeste gemeenten van ons vaderland, worden de Christelijke feestdagen ook hier door verscheidenen zeer onchristelijk doorgebracht. Buitengewoon veel wordt door sommigen op zulke dagen aan Bachus geofferd, zoodat ze in een toestand geraken ver

benen de dieren. Een onvermijdelijk gevolg van een en ander is ruzie te huis of in de kroeg.

Zoo geschiedde 't Paasch-Maandag-avond alhier bij een vechtpartij in de herberg 's Lands Welvaren¹, dat een der vechtenden het met 't verlies van nagenoeg zijn eene oor en oog moest bekoopen, zóó dat hem heelkundige hulp moest worden verleend.

En tal van andere tragische tafereelen zouden kunnen worden opgenoemd, allen ten gevolge van drankmisbruik op zulke dagen. 't Ware te wenschen dat zich hier eene commissie vormde tot het tegengaan van drankmisbruik, even als voor enkele jaren eene zoogenaamde Raad van zedelijkheid is ingesteld ter vermaning van echtparen wier gezin te spoedig na hun huwelijk vermeerderd. Misschien zou de eerste met meer succes werkzaam zijn dan de laatste."

In de Sch. Courant van 15 april 1896 staat een reactie: INGEZONDEN. Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

"Den inzender van het bericht uit Ameide in de Schoonh. Courant van 11 April.

Met innigen weemoed las ik, hoe ook in uwe gemeente koning Alcohol op den dag der opstanding zijn scepter heeft gezwaaid. Voorwaar, talloos zijn de gevaren, waarmede deze verschrikkelijke geesel het individu, het gezin en de maatschappij bedreigt; heilloos is zijn invloed uit oeconomisch, hygiénisch en sociaal oogpunt.

1 Op deze plaats is nu 'Het wapen van Ameide' gevestigd.

▲ De Benedendam te Ameide rond 1910. Links, met het grote uithangbord, de herberg 's-Lands Welvaren.

In dezen tijd, waarin de couranten aan allerlei voorvallen publiciteit geven, gaat er geen dag om, dat hare kolommen niet gevuld zijn met berichten van ongelukken en misdaden, veroorzaakt door den sterken drank. Ondervraag doctoren, overheids-personen, fabrikanten, directeuren van gevangenissen, van hospita-len en krankzinnigen-gestichten en allen zullen u antwoorden, dat de alcohol de grootste geesel van het einde dezer eeuw is. Wie zal voorts het lijden schetsen, dat de drinker zijn gezin doet ondergaan? De ontkiemende zaden van het goede en ware worden onmiddellijk gedood in de jenever-atmosfeer! Waar is de vaderlijke zorg, de moederlijke liefde, als de flesch in huis regeert? Waar zijn licht en warmte voor het drinkers-kind, waar bloem en zonnestraal? Vroeg lijden is zijn deel – zijn toekomst. Er moet verandering komen. Wij mogen niet onaangestast laten den alcohol, die zooveel bederft, nu en later, die ons belemmert in ons moeilijk werk, ja afbreekt, wat met zorg en liefde werd opgebouwd. Van hoeveel opvoedingen zien wij door den drank zoo weinig terecht komen – hoeveel carrières mislukt, toekomst verwoest! Als stomme gebouwen verrijzen onze gevangenissen en kolonie-gebouwen, vol van hen, die anderen geweest waren, was daar de drank niet – de drank, die spot met opvoeding, aanleg, geboorte, deugd, zedelijkheid, godsvrucht.

Gaarne zoudt gij in uwe gemeente eene commissie gevormd zien tot het tegengaan van drankmisbruik.

“Misschien zou ze met meer succes werkzaam zijn dan de z.g. “Raad van Zedelijkheid”, schrijft ge. Ja dat zal ze, maar dan dient ze de koe flink bij de horens te pakken. Met halve maatregelen is nog nooit een goed doel waarlijk bereikt. Ook de geschiedenis van den drankstrijd bewijst dit zonneklaar. Verlies dan te uwent geen tijd met het beramen en bespreken van maatregelen, die elders geheel onvoldoende zijn gebleken. Beginne ieder met zich zelf en in eigen kring.

Wien het welzijn van huis, gemeente en land ter harte gaat, breke geheel met de bestaande drinkgewoonten en sluite zich bij een onthouders-vereeniging aan. Een maatschappelijke tiranny kan slechts door eene flinke maatschappelijke organisatie bestreden worden.

Gij antwoordt: “Het geëischte offer is te groot, dat kan ik niet brengen!” Geloof mij, dit is slechts verbeelding.

De geheel-onthouders verklaren u eenstemmig: “Ons is niets ontvallen; wij deden enkel winst, zoo wat arbeidskracht en levensmoed, als wat levensgeluk en levensgenot aangaat.” Nergens is dan ook een wezenlijke achteruitgang der onthouders-beweging aan te wijzen. Komt, slaat in Ameide de handen in één. Eene onthouders-vereeniging in uwe gemeente is de eerste en noodzakelijke stap in de goede richting. Maak tot waarheid het spreekwoord:

De kloeke man door daden toont, Wat kracht er in de ziele woont.

Uwe daden moeten spreken. Meent gij het eerlijk met uwen naasten, dan dient ge nog wat anders voor hen over te hebben dan woorden. Onthoud u van het gebruik van alcoholische dranken (wijn, bier, jenever, brandewijn, likeuren enz.), en bied ze uwen gasten niet aan.

“Niet drinken, niet schenken,” zij uwe leuze.

Met dank aan de redactie voor de verleende plaatsruimte en mij bereid verklarend, nadere inlichtingen

aangaande de kwestie te verschaffen of haar in eene openbare vergadering te komen bespreken, teeken ik, Rotterdam, Uw. dw., Noordeinde 29, J. TERLOUW”.

◀ Geen alcoholische dranken maar Neerlands Zuivel voor de Paaschdagen (1935).

Deze brief roept een tegenreactie op in de vorm van een ‘Afgeluisterd gesprek’, opgetekend door F. van der Grijn uit Ameide. Sch. Courant 22 april 1896. INGEZONDEN. Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

“Een afgeluisterd gesprek.

Kees: Heb je de Schoonhovensche Courant van Woensdag al gelezen?

Bart: Nee, nog niet.

Kees: Nou daar staat een ingezonden stuk in van zekeren mijnheer Terlouw, uit Rotterdam, over dat stuk van verleden Zaterdag; en wat denk je wel dat die mijnheer wil?

Bart: Ja, wat weet ik het!

Kees: Die mijnheer wil hier in Ameide een Geheel-onthouders-Vereeniging oprichten.

Bart: Nou, dat is zoo kwaad niet, maar dan had ik liever eerst een Chr. Werklieden-Vereeniging opgericht, b.v. in den geest van Patrimonium.

Kees: Ja, dat kan je denken, dat ze dat hier in Ameide doen.

Bart: Nou, waarom niet?

Kees: Wel, begrijp je dat dan niet; men zal misschien bang zijn, dat de werklieden dan te veel in vloed krijgen.

Bart: Dat vind ik niet, want er zijn toch in zoo veel plaatsen van ons land zulke vereenigingen.

Kees: Ja, maar we wonen hier in Ameide, en daar houden de Christelijke leiders niet van zooveel ontwikkeling.

Bart: Dat is zoo. Maar het is jammer dat we zoo’n vereeniging hier niet hebben, dan stonden ze van zelf wat beter onder den band, en dan konden we met feestdagen een feestelijke bijeenkomst hebben; dan zaten ze vast niet in de kroeg en zouden er hoogst waarschijnlijk zulke tooneelen als met Paasch-Maandag niet voor vallen.

Kees: Ik ben het geheel met je eens.

Bart: Dat geloof ik ook wel. Nou adieu.

F. VAN DER GRIJN. Ameide, 17 April 1896”

De heer Terlouw laat het er net bij zitten en reageert in de Sch. Courant van 25 april 1896: INGEZONDEN Buiten verantwoordelijkheid der Redactie.

“Mijnheer de Redacteur!

Vergun mij nogmaals een plaatsje in uw blad, thans tot beantwoording van den heer Van der Grijn (toch de inzender van het eerste bericht niet?). Ik wil niet spreken over het dispuut tusschen Kees en Bart, rakende eene afd. Patrimonium of iets dergelijks. Wat daaromtrent gezegd wordt is trouwens niet aan mijn adres, doch aan dat van “men”, “ze” en de “Christelijke leiders” te Ameide. De kwestie liep over radicale drankbestrijding. Laat ik even het standpunt der geheelonthouders uiteen zetten.

1. Het is een feit, dat overal waar alcohol wordt ge-(mis)bruikt, allerlei verkeerde dingen als gevolg daarvan zijn te constateeren.

2. Het is een feit, dat, sedert eeuwen, zoodra men een alcoholisme ging opmerken, enkele personen of vereenigingen matigheid in het genot van alcoholische dranken begonnen te prediken. En het gevolg? Elk zal toegeven, dat de drinkgewoonten nog steeds de maatschappij tyranniseeren, ja, dat de alcohol deze eeuw nog grooter vooruitgang gemaakt en zelfs natuurvolken geruïneerd heeft.

3. Het is een feit, dat sinds ongeveer 80 jaar in verschillende landen onthouding wordt voorgestaan, dat de beweging steeds in omvang toeneemt, haar aanhangers reeds bij miljoenen telt en steeds nieuw gebied en nieuwe menschen aan den verdere ontruikt. – Er is meer. De wetenschap heeft het wezen van den alcohol onthuld. Zij heeft aangetoond, dat hij niet voedt, niet verwarmt, niet sterkt enz.; dat hij is immer gevaarlijk, menigmaal schadelijk, volstrekt niet noodig. De onthouding bewijst dat men, van welken rang of welk beroep, gezond, gelukkig vol levensmoed en bekwaam tot den arbeid is zonder alcohol. Met onthouding is ons de weg aangewezen, het alcoholisme te overwinnen.

En nu de voorlaatste bespiegeling van Bart (Het is jammer dat we..., enz.). Allereerst plaats ik een vraagteeken bij “dan stonden ze (uit het verband zou men meenen: de Chr. leiders) wat beter onder den band”.

Hoe dat te rijmen met: men is misschien bang dat de werklieden te veel invloed krijgen?

Onder den band! Neen ingezetenen van A(meide). daaronder willen de geheelonthouders u niet brengen. Zij willen u door onderzoek en door openbaarmaking overtuigen. Ze arbeiden ervoor, dat het Nederl. volk wordt een nuchter volk, dat met helderen blik de vraagpunten van den dag onder de oogen ziet. Al te naïef is het te meenen, dat een feestelijke bijeenkomst zulke tooneelen (de Paasch-Maandagsche) hoogst waarschijnlijk (nog al voorzichtig!) zou voorkomen. Een jaar heeft 365 dagen. 365 dagen is hij werkzaam om een deel onzer natie te verderven naar lichaam en ziel, de armoede te bevorderen, de nakomelingschap te verderven, velen te verdierlijken en hen onvatbaar te maken voor hogere indrukken, hen te voeren tot allerlei misdaden. Zou dit alles verdwijnen door eene feestelijke bijeenkomst? Neen, wil men waarlijk de drank-ellende de wereld uithelpen, dan geene halve maatregelen, maarorsch met de drinkgewoonten gebroken! Ik herhaal onze leus: “Niet drinken, niet schenken!”

J. TERLOUW. Rotterdam, Noordeinde 15”.

De heer F. van der Grijn neemt de pen ook weer ter hand en schrijft in de Sch. Courant van 29 april 1896 het volgende: INGEZONDEN Buiten verantwoording der Redactie.

“Mijnheer de Redacteur! Vergun mij s.v.p. een plaatsje in uw veelgelezen blad, ter beantwoording van den heer Terlouw. Het is mijn bedoeling niet, met den heer Terlouw een pennestrijd te voeren omtrent de geheelonthouding, noch om te antwoorden op de taalfitterij van den geachten inzender. Ik wensch alleen den geachten inzender onder 't oog te brengen, dat hier in Ameide noch voor Patrimonium, noch voor de geheelonthouding eenige sympathie bestaat. Het was ook alleen de bedoeling van mijn stuk, aan te toonen, hoe weinig er in onze gemeente voor zulke vereenigingen gedaan wordt. Ten slotte wil ik den heer Terlouw nog mededeelen, dat ik niet de inzender ben van het eerste bericht.

Mijnheer de Redacteur, U bij voorbaat dankzeggend voor de mij verleende plaatsruimte, heb ik de eer te zijn, Uw dw. Dn. F. VAN DER GRIJN. Ameide, 27 April '96”.

De Redactie van de Schoonhovensche Courant vindt het zo wel genoeg zo. “Hiermede sluiten wij de discussie over dit onderwerp” melde men achter deze reactie van F. van der Grijn.

Toch krijgt de paas-affaire nog een staartje. Op 6 mei 1896 verschijnt in de Sch Courant het bericht: “Ameide, 5 Mei. Tegen K. v. O. alhier is door het O.M. bij de arrondissement rechtbank te Dordrecht 3 maanden gevangenisstraf geëischt wegens de mishandeling op l.l. Paasch-Maandag van A.B.” Op 16 mei bericht de krant over de uitspraak. De straf valt mee gezien de eis, maar één maand gevangenis is toch niet misse-lijk. “Ameide, 14 Mei. De Arrondissement Rechtbank te Dordrecht is niet kwaad; ten minste dat zal K. v O. alhier moeten betuigen, daar zij hem, van de 3 maanden gevangenisstraf door het Openb. Min. tegen hem geëischt wegens mishandeling van A.B. alhier, slechts ééne maand opgelegd heeft.”

Wie zijn K. v. O en A.B.? Hier kunnen we 120 jaar later natuurlijk alleen maar naar gissen. Misschien heeft iemand een idee, maar laten we het bij de initia- len houden. Die werden niet voor niets gebruikt, maar in het Ameide en Tienhoven van 1896 wist waarschijnlijk iedereen om welke personen het ging.

Enkele kanttekeningen.

De berichten wijzen op een tweetal ontwikkelingen die eind 19de eeuw in Nederland in opkomst waren, nl. het ontstaan verenigingen van geheelonthouders en verenigingen van werklieden, oftewel vakbonden.

Geheelonthouding

Dat is het afzien van het gebruik van alcohol, vaak om religieuze, sociale of gezondheidsredenen. Het begrip geheelonthouding en de organisatie van geheelonthouders dateren uit de tweede helft van de negentiende eeuw, toen door de slechte woon- en

werkomstandigheden het drankgebruik onder arbeiders sterk was toegenomen. Net als de rest van de samenleving was de geheelonthoudersbeweging sterk verzuild. Er waren protestants-christelijke, katholieke, socialistische en liberale geheelonthoudersverenigingen. Een veel gebruikt symbool van de verenigingen van drankbestrijders was een blauwe knoop.

◀ *Reversknop (zgn. Blauwe knoop) van de NV oftewel de Nederlandsche Vereeniging tot Afschaffing van Alcoholhoudende Dranken opgericht in 1842.*

Het is niet duidelijk of er in Ameide en (of) Tienhoven een vereniging van geheelonthouders is opgericht. Eind 19de eeuw waren er in Ameide en Tienhoven minstens 7 horecagelegenheden actief. Naast het genoemde 's Lands Welvaren van Johs. Uittenbogaard Pzn. aan de Benedendam – nu Het Wapen van Ameide – waren dat: Café “Tienhovensch Veerhuis” van A. Schalk; Bondshotel, café, restaurant “t Fortuin” van J.G. Diepenhorst; Café “De Stoomboot” van A. Bouter; Café “Lekzicht” van G.J. de Jong; Café “Welgelegen” ook Benedendams van C. Bouwmeester en Café A. Langerak op Het Eind – de kruising van de Prinsengracht, Paramasiebaan en Broekseweg. (Bron: Feestgids van het Zangersfeest¹ te Ameide op 17 augustus 1899).

Patrimonium

Het Algemeen Nederlandsch Werklieden-Verbond (ANWV)², opgericht in 1871, was de eerste Nederlandse vakcentrale. Toen de streng christelijke leden van het ANWV allerlei grieven kregen tegen het gevoerde beleid zoals de zondagsontheiliging en de bevordering en uitbreiding van het neutraal Staatsopenbaar lager, en middelbaar onderwijs, werd in 1876 het **Nederlandsch Werklieden Verbond ‘Patrimonium’** opgericht, een vereniging van arbeiders die het christelijke geloof aanhingen. Patrimonium betekent “vaderlijk erfdeel”. Eén van de eisen van Patrimonium was niet het algemeen kiesrecht, maar het door de antirevolutionaire leider Abraham Kuyper voorgestane huismankiesrecht, waarbij het kiesrecht alleen werd toegekend aan mannelijke gezinshoofden, die een huis bewoonden met een bepaalde huurwaarde. Ook sprak men zich uit tegen stakingen. Kuyper gebruikte radicale taal en veroordeelde de dienst aan de Mammon³ in alle toonaarden. In 1891 hield Patrimonium het “Eerste Christelijk Sociaal

▲ *De aanbidding van Mammon. (Evelyn De Morgan 1855-1919).*

Congres”. Daar hield Abraham Kuyper zijn openingsrede: “Het Sociale vraagstuk en de christelijke religie”. In deze rede gaf hij de toehorende arbeiders het advies af te zien van verbetering van het lot en in plaats hiervan “het eeuwige leven” op de voorgrond te stellen. Hij stelde de arbeiders “heerlijkheden na het aardse bestaan” in het vooruitzicht en wees hen er op dat “een lotsverbetering in deze korte spanne tijds van ons tijdelijk aanzijn, wild en woest alle uitzicht op een heerlijkheid, die eeuwig duren zal, afsnijdt”.

Na 1886 kwamen de leden vooral uit de Gereformeerde Kerken in Nederland. De hervormde werklieden die ‘Patrimonium’ te gereformeerd vonden en een eigen tehuis wilden, richtten in 1890 de Christelijk Nationale Werkmansbond van leden der Nederlandsche Hervormde Kerk op. De naam Patrimonium is ook gebruikt voor woningbouwverenigingen die voortkwamen uit plaatselijke afdelingen van de Werkliedenverbond.

Ondanks de oproep van F. van der Grijn in 1896 zal het nog zo’n 20 jaar duren voor er iets van een vakbeweging actief wordt in Ameide en Tienhoven. In 1915 werd een vakvereniging van mandenmakers opgericht, aangesloten bij het NVV. In 1918 volgde een christelijke vakvereniging van mandenmakers en hoepmakers, aangesloten bij het CNV⁴.

¹ Afdrukt in het Nieuwsblad HVAT 2016, Jrg. 27, nr. 1, blz 27.

² https://nl.wikipedia.org/wiki/Nederlandsch_Werkliedenverbond_Patrimonium.

³ De Mammon is een afgod bekend uit de Bijbel en een christelijk symbool voor ‘het beheerst worden door geld’. Mattheüs 6:24: “Niemand kan twee heren dienen: hij zal de eerste haten en de tweede liefhebben, of hij zal juist toegewijd zijn aan de ene en de andere verachten. Jullie kunnen niet God dienen én de mammon.”

⁴ Carla Jonker, Macht en Armoede aan de rivier. Ameide en Tienhoven 1870-1940, Stichting Carla Jonker 2010, blz.103.

Pasen, passie en de westerse schilderkunst

▲ *De drie Maria's aan het graf* (1425-1435), geschilderd door Jan van Eyck (foto: Museum Boijmans Van Beuningen, Rotterdam).

Pasen is niet alleen de tijd van paastakken en geschilderde eieren. Voor christenen is dit feest het symbool van het eeuwige leven en de overwinning op de dood. In de westerse schildertraditie is de opstanding daarom een belangrijk onderwerp.

Heilige vrouwen bij het graf¹

Alle evangeliën (Matteüs 28:1-8, Marcus 16:1-8, Lucas 24:1-11, Johannes 20:1-9) vertellen over de heilige vrouwen die de lege tombe van Christus ontdekken. Over de hoeveelheid vrouwen geeft de Schrift geen uitsluitsel, maar in de schilderkunst worden er traditioneel drie weergegeven, namelijk Maria van Kleopas, Maria Magdalena en Maria Salomé. Jan van Eyck (ca. 1390-1441) schilderde de passage uit het evangelie van Marcus, *De drie Maria's aan het graf* (1425-1435). Het graf is leeg en de steen is opzij geschoven. Terwijl de soldaten slapen rond de sarcofaag vertelt de engel dat Christus is herrezen.

¹ Bron: <http://www.geschiedenisbeleven.nl/pasen-passie-en-de-westerse-schilderkunst>

EXCURSIE naar Watersnoodmuseum en Zierikzee op zaterdag 16 september 2017

Op zaterdag 16 september 2017 wordt een excursie per luxe touringcar georganiseerd naar het Watersnoodmuseum in Ouwerkerk (Zeeland) en de historische stad Zierikzee. Na het succes van de excursie naar Kampen vorig jaar nu wederom een dagexcursie met een vergelijkbaar programma:

- 9.00 uur vertrek per luxe touringcar vanaf de Loswal/Lekdijk
- 10.30 uur Ontvangst in Watersnoodmuseum te Ouwerkerk met koffie en Zeeuwse bolus en een inleiding over het museum
- 11.15 uur tot 12.30 uur Bezoek aan Watersnoodmuseum
- 12.30 uur tot 13.00 uur met de bus naar Zierikzee
- 13.00 uur tot 14.00 uur lunch in horecagelegenheid te Zierikzee
- 14.00 uur tot 15.30 uur stadswandeling o.l.v. stadsgids door de historische binnenstad van Zierikzee
- 15.30 uur tot 16.00 uur koffie in horecagelegenheid
- 16.00 uur vertrek richting Ameide, aankomst ongeveer 17.30 uur.

Aanmelden vóór 1 mei

Om de excursie te kunnen organiseren hebben we minimaal 35 deelnemers nodig. De eigen bijdrage bedraagt € 50,= per persoon en indien u in het bezit bent van een museumjaarkaart, en deze die dag meeneemt, € 45,= per persoon.

Opgeven kunt u zich bij: Marjan de Gruyter, Voorstraat 3, 4233 EA Ameide, telefoon: 0183-609280, mailadres: marjan_de_gruyter@hotmail.com en Jory Verwolf, Paramasiebaan 4b, 4233 EX Ameide, telefoon: 0183-601749, mailadres: verwo360@planet.nl

Wat krijgt u voor de € 50,=: Luxe vervoer naar Zeeland en terug, koffie met Zeeuwse bolus, inleiding over museum, bezoek Watersnoodmuseum, Lunch in Zierikzee, stadswandeling o.l.v. stadsgids en koffie/ drankje.

Wij zijn enthousiast en hopen dat velen met ons meegaan naar Zeeland.

Marjan de Gruyter en Jory Verwolf

